

Norges miljø- og
biovitenskapelige
universitet

Masteroppgave 2022 30 stp
Fakultet for landskap og samfunn

Landbasert vindkraft og menneskers relasjon til landskap

Onshore windpower and people's relations to
landscape

Tonje Marit Brekken og Oda Lie Engesæth
Master i by- og regionplanlegging

Det stig av hav...
eit vindturbinland?

Sammendrag

Grunnlaget for oppgaven baseres på Norges forpliktelse til Europarådets landskapskonvensjon og dens mål om å verne, forvalte og planlegge landskap. Med forankring i konvensjonen, undersøker oppgaven hvordan endringer i landskapskarakter, som følger av vindkraftutbygging, påvirker det relasjonelle forholdet mennesker har til landskap. For å finne svar på dette, gjennomføres det en todelt analyse (landskapsressursanalyse), som består av en landskapsanalyse og en stadkjensleanalyse. Det gjøres en overordnet landskapsanalyse av ytre del av Sør-Rogaland, etterfulgt av en helhetlig landskapsanalyse av caseområdet Bjerkreim Søndre Klynge vindkraftverk. Landskapsanalysen av caseområdet gir grunnlaget for en landskapskarakteranalyse. Den vil gi et svar på hvilke landskapsendringer man kan se i caseområdet. Gjennom å se landskapskarakteranalysen og stadkjensleanalysen i sammenheng, vil endringer i landskapskarakteren kobles opp mot det relasjonelle forholdet mennesker har til landskap.

Målet for oppgaven er å belyse hvordan vindkraftutbygging påvirker menneskers relasjon til landskap. Teori om stadkjensle danner grunnlaget for å belyse hvilke kvaliteter i et landskap som er viktige for menneskers identitet. Teori om energirettferdighet legger premiss for å danne en forståelse av hvilke faktorer rundt vindkraftutbygging som utløser følelsen av urettferdighet. Å føle tilknytning til et sted er et grunnleggende menneskelig behov. Gjennom blant annet bruk og aktiviteter i landskapet utvikler forskjellige mennesker spesifikke verdier, oppfatninger og opplevelser, som videre definerer deres stadkjensle. Slik vil relasjoner til landskap skapes av minner, opplevelser, følelser, tradisjoner, og alt som knytter et menneske til et sted. Landskapsendringer kan på den måten påvirke mennesker sin stadkjensle og identitet.

Gjennom landskapsanalysen er det tydelig at utbyggingen av Bjerkreim Søndre Klynge har påvirket landskapskarakteren gjennom fysiske inngrep i landskapet, i tillegg til å ha endret landskapets karakter over et stort influensområde med opprettelsen av vindturbiner, tilhørende transformatorstasjoner og nettilknytning. Denne landskapsendringen har påvirket stadkjensla til de berørte på forskjellige måter. En stor andel av informantene bryr seg om rettferdighet rundt systemet for vindkraftutbygging. Noen engasjerer seg om verdier som natur, dyreliv og landskap. For andre er tilknytningen til deres verdier i stor grad sanselig og

kroppslig. Flertall av informantene engasjerer seg rundt flere av disse aspektene. Det var tydelig at avstanden til vindkraftverk var en faktor til hvor engasjert og påvirket man var av landskapsendringene. Uavhengig av hvilke aspekter informantene engasjerte seg for, var det entydig at landskapet de var omgitt av var viktig for dem og utgjorde en sterk identitetsskapende faktor.

Gjennom analysene og drøftingen konkluderer oppgaven med at landskapskarakteren i Bjerkreim Søndre Klynge er påvirket og endret, noe som igjen har påvirket stadkjensla til de berørte, på forskjellige måter. Hos noen har påvirkningen direkte endret bruken deres av landskapet, mens hos andre har det endret følelsene deres fra slik det var, når de bruker det. For mange er det følelsen av urettferdighet som har påvirket deres stadkjensle. Noen er misfornøyd med hvordan prosessen rundt vindkrafttiltak har fungert og/eller misfornøyd med fordelingen av goder fra produksjonen, samt det faktum at strømmen selges til utlandet.

Abstract

The thesis builds its foundation on Norway's commitment to the European Landscape Convention, which aims to protect, manage and plan landscapes. With the convention as a base the thesis examines how changes in a landscape's character, as a result of wind power development, affect the relations people have to this landscape. To find the answer, a two-part analysis (landscape resource analysis) is carried out. It consists of a landscape analysis and a sense of place analysis (stadkjensleanalyse). A paramount landscape analysis of Sør-Rogaland is carried out, followed by a holistic landscape analysis of the case area Bjerkreim Søndre Klynge wind farm. The landscape analysis provides the basis for a landscape *character* analysis. It will provide an answer to what landscape changes one can see in the case area. By seeing the landscape character analysis and the sense of place analysis in context, changes in the landscape character will be connected to the relations people have to this landscape.

The thesis aims to illustrate how wind power development affects people's relationship to landscape. Theory on sense of place forms a basis to illustrate which qualities a landscape holds, that are important for humans identity. Theory on energy justice will contribute to forming an understanding of the factors on wind power development that can trigger the feeling of injustice. Feeling connected to a place is a basic human need. Through use and activities, amongst other things, different people develop specific values, perceptions and experiences, which further defines their sense of place. In this way, relationships to landscapes will be created by memories, experiences, feelings, traditions, and everything that connects a person to a place. Landscape changes can thus affect people's sense of place and identity.

Through the landscape analysis, it is clear that the development of Bjerkreim Søndre Klynge has affected the landscape character through physical activations in the landscape. In addition it has changed the landscape's character over a large area of influence with the establishment of wind turbines, transformer stations and grid connection. This change in landscape has affected the sense of place of those affected in various ways. A large proportion of the informants care about justice concerning the system of wind power development. Some are concerned about values such as nature, wildlife and landscape. For

some, the connection to their values is largely sensual and physical. The majority of the informants are concerned about several of these aspects. It was evident that distance to wind power developments was a factor as to how engaged and influenced one was by the landscape changes. Regardless of which aspects the informants were involved in, it was apparent that the landscape they were surrounded by was important to them, and constituted a strong identity creating factor.

Through the analyzes and the discussion, the thesis concludes that the landscape character in Bjerkreim Søndre Klynge has been influenced and changed, which in turn has affected the sense of place of those affected, in different ways. For some it has directly changed their use of the landscape, whilst for others it has changed their feelings from how they were, when they use it. For many it is the feeling of injustice that has affected their sense of place. Some are discontent with how the process around wind power developments has functioned and/or discontent with the distribution of goods from the production, as well as the fact that the electricity is sold abroad.

Forord

Denne oppgaven markerer slutten på et femårig masterstudie ved Norges Miljø- og Biovitenskapelige Universitet. Vi ser tilbake på fantastisk innholdsrike år på Ås, som vi har utnyttet til det fulle og ikke ville vært foruten. Samtidig gleder vi oss til neste kapittel i Nord-Norge.

Vi ønsker å rette en stor takk til vår hovedveileder Knut Bjørn Stokke og biveileder Inger-Lise Saglie, for interessen dere har vist for oppgaven og lærerike veiledninger vi har fått underveis. En ekstra takk for støtten til vårt feltarbeid gjennom deres felles forskningsprosjekt med FNI: WINDGOV.

I tillegg ønsker vi å rette oppmerksomheten til alle informantene som har bidratt med gode og interessante samtaler og refleksjoner. Takk til alle som inviterte oss hjem og tok seg tid til å møte oss på veien. Uten deres bidrag hadde vi ikke fått en like spennende, lærerik og givende oppgave. Takk til tidligere studievenner som hjalp oss med gjennomlesing i oppgavens innsjutt.

Tonje Marit Brekken Oda Lie Engeseth

15.05.2022

Bibliotekside

Tittel:	Landbasert vindkraft og menneskers relasjon til landskap
Title:	Onshore wind power and people's relations to landscape
Forfattere:	Tonje Marit Brekken og Oda Lie Engesæth
Hovedveileder:	Knut Bjørn Stokke Førsteamanuensis for by- og regionplanlegging, LANDSAM
Biveileder:	Inger-Lise Saglie Professor for by- og regionplanlegging, LANDSAM
Format:	A4
Antall sider:	137
Vedlegg:	2
Studiepoeng:	30 stp.
Emneord:	Landbasert vindkraft, landskap, landskapsidentitet, stedsidentitet, stedstilhørighet, energirettferighet, landskapsressursanalyse, stadkjensle, Norge
Keywords:	Onshore wind energy, wind, power, landscape, landscape identity, place identity, place attachment, energy justice, landscape resource analysis, sense of place, Norway
Kilder:	Oppgis i slutten av oppgaven.
Figurer:	Oppgis fra side 11, og fortløpende i oppgaven.
Foto:	Alle bilder som ikke er forfatterens egne, er gitt lisens for å bruke. Dersom ikke annet er oppgitt, er illustrasjoner, figurer og foto forfatterens eget arbeid.

Innholdsfortegnelse

Sammendrag.....	s. 2
Abstract.....	s. 4
Forord.....	s. 6
Bibliotekside.....	s. 7
Innholdsfortegnelse.....	s. 8
Figurliste.....	s. 11
Oppgavens oppbygging.....	s. 13
Kapittel 1 - innledning.....	s. 14
Introduksjon.....	s. 15
Bakgrunn og mål.....	s. 16
Problemstillinger.....	s. 17
Begrepsavklaring.....	s. 18
Kapittel 2 - teori.....	s. 20
Innledende.....	s. 21
Stadkjensle.....	s. 21
Menneskers relasjon til landskap.....	s. 22
Mennesket i møte med landskapsendringer.....	s. 23
Energirettferdighet.....	s. 25
Prosessuell rettferdighet.....	s. 25
Fordelingsrettferdighet.....	s. 26
Anerkjennelse.....	s. 27
Kapittel 3 - metode.....	s. 28
Landskapsressursanalyse.....	s. 29
Stadkjensleanalyse.....	s. 30
Utvalg.....	s. 30

Intervjuguide.....	s. 32
Gjennomføring av intervju.....	s. 32
Datainnsamling og håndtering av data.....	s. 32
Dokumentanalyse og litteraturstudier.....	s. 33
Forskningsetikk.....	s. 34
Relevans.....	s. 35
Kapittel 4 - kunnskapsstatus.....	s. 36
Lovgivning og kommunens rolle.....	s. 37
Nasjonal ramme og stopp i konsesjonsbehandlingen.....	s. 38
Oppdatert kunnskapsgrunnlag.....	s. 39
Regional plan som virkemiddel.....	s. 39
Rammer for vindkraftutbygging.....	s. 40
Konsesjonsprosessen.....	s. 40
Konsekvensutredning.....	s. 42
Miljø-, Transport- og anleggsplan og detaljplan.....	s. 43
Bjerkreim Søndre Klynge.....	s. 44
Kapittel 5 - empiri.....	s. 45
Dokumentanalyse.....	s. 46
Konsekvensutredning (KU) - Bjerkreim Søndre Klynge.....	s. 46
Konsesjonssøknader for bjerkreim Søndre Klynge.....	s. 47
Konsekvensanalyser og vurderinger.....	s. 49
Sammenligning av visualiseringer.....	s. 51
Påklaget.....	s. 55
Endringssøknad.....	s. 55
Miljø-, transport og anleggsplan (MTA).....	s. 56
Revidert MTA.....	s. 56
Godkjenning av revidert MTA.....	s. 59

Involvering og varsling.....	s. 59
Saksgang Bjerkreim Søndre Klynge Vindkraftverk.....	s. 61
Fylkesdelplan for vindkraft i Rogaland.....	s. 62
Landskapsressursanalyse.....	s. 65
Områdepresentasjon.....	s. 66
Overordnet landskapsanalyse - ytre del av Sør-Rogaland. s. 67	
Vindkraft i ytre del av Sør-Rogaland.....	s. 71
Landskapsanalyse - Bjerkreim Søndre Klynge.....	s. 74
Tema 1 - landformer, vann og vassdrag.....	s. 75
Tema 2 - vegetasjon.....	s. 78
Tema 3 - arealbruk og bebyggelse.....	s. 79
Tema 4 - romlig-estetiske forhold.....	s. 82
Landskapskarakteranalyse - Bjerkreim Søndre klynge.....	s. 85
Landskapskarakter 1 - Hå.....	s. 86
Landskapskarakter 2 - Bjerkreim.....	s. 87
Landskapskarakter 3 - Endringer.....	s. 88
Stadkjensleanalyse.....	s. 92
Informantenes forhold til landskap.....	s. 93
Informantene om vindkraft.....	s. 96
Forvaltningen of fagpersoner om vindkraftutbygging.....	s. 106
Stadkjensle - sosiale medier analyse.....	s. 113
Kapittel 6 - Drøfting.....	s. 116
Innledende.....	s. 117
Drøfting.....	s. 117
Konklusjon.....	s. 128
Referanseliste.....	s. 130

Figurliste

Figur 4: *Landskapsressursanalyse* [illustrasjon]. Privat.

Figur 7: *Oversikt over Bjerkreim Søndre Klynge* [kartillustrasjon]. Privat.

Figur 8: *KUs verdivurdering* [illustrasjon]. Dalane Vind (2007). Hentet fra <https://webfileservice.nve.no/API/PublishedFiles/Download/200705972/34346>

Figur 9: *Visualisering av vindturbinene ved Matningsdal* [foto]. Norsk Vind Energi AS (2007). Hentet fra <https://webfileservice.nve.no/API/PublishedFiles/Download/200704242/20295>

Figur 11: *Visualisering av vindturbinene ovenfor Matningsdal* [foto]. Norsk Vind Energi AS (2007). Hentet fra <https://webfileservice.nve.no/API/PublishedFiles/Download/200704242/20295>

Figur 13: *Visualisering av vindturbinene fra Rånaheia* [foto]. Norsk Vind Energi AS (2007). Hentet fra <https://webfileservice.nve.no/API/PublishedFiles/Download/200704242/20295>

Figur 16: *Utklipp fra Fylkesdelplanens konsekvensutredning* [illustrasjon]. Rogaland Fylkeskommune (2007). Hentet fra https://www.rogfk.no/_f/p1/i2518fd54-0a67-44fd-aeab-0057e9131a86/fylkesdelplan-for-vindkraft-i-rogaland.pdf

Figur 17: *Oversikt over landskapsregionene i ytre del av Sør-Rogaland* [kartillustrasjon]. NIIOS, u.d. Hentet og redigert fra https://kart13.nibio.no/landskap/Landskapskart/kart_LregNorge_A0.pdf

Figur 23: *Vindturbiners utvikling* [illustrasjon]. Privat.

Figur 24: *Vindkraft i Rogaland i dag* [kartillustrasjon]. Privat.

Figur 25: *Oversiktsbilde av caseområdet Bjerkreim Søndre Klynge* [kartillustrasjon]. Privat.

Figur 29: *Vannformer BSK* [kartillustrasjon]. Privat.

Figur 33: *Friluftsliv og bruk BSK* [Foto]. Laksesvelafjellet (u.d.). Hentet fra <http://www.kystlynghei.no/Bjerkreim.html>

Figur 34: *Veinett BSK* [kartillustrasjon]. Privat.

Figur 36: *Synlighetsanalyse fra Synesvarden* [kartillustrasjon]. Privat.

Figur 38: *Oversiktsbilde landskapskarakteranalyse* [kartillustrasjon]. Privat.

Figur 39: *Landskapskarakter 1* [kartillustrasjon]. Privat.

Figur 41: *Landskapskarakter 2* [kartillustrasjon]. Privat.

Figur 43: *Landskapskarakter 3* [kartillustrasjon]. Privat.

Oppgavens oppbygging

KAPITTEL 1 INNLEDNING

Innledningsvis blir temaet for oppgaven presentert, etterfulgt av bakgrunnen og målet for oppgaven. Avslutningsvis presenteres problemstillingene for oppgaven og en kort begrepsavklaring.

KAPITTEL 2 TEORI

Teorikapittelet er delt inn i to temadeler. Første del presenterer stadkjensle og forskjellige faktorer som påvirker landskaps- og stedsidentitet. Andre del presenterer teori knyttet til energirettferdighet.

KAPITTEL 3 METODE

Kapittelet presenterer metoden som har blitt anvendt i oppgaven og prosessen rundt datainnsamlingen. Vi forklarer også landskapsressursanalysen (LRA) som metode, og hvordan vi har utført den i oppgaven.

KAPITTEL 4 KUNNSKAPSSTATUS

Kapittelet gir en oversikt over relevant lovgivning og andre faktorer som gir grunnlag for å forstå progresjonen i oppgaven.

KAPITTEL 5 EMPIRI

Kapittelet inneholder først en dokumentanalyse av relevante og viktige dokumenter. Deretter blir det foretatt en landskapsressursanalyse som er todelt og gir oss resultatene i oppgaven, hentet inn fra vårt feltarbeid.

KAPITTEL 6 DRØFTING

Siste kapittel sammenfatter oppgaven med en diskusjon og en kort avslutningsvis konklusjon avslutningsvis.

KAPITTEL 1

INNLEDNING

Figur 1: Fronten av låven til en innbygger i Bjerkreim kommune. Foto: Privat.

Kapittelet gir en introduksjon av oppgavens tema, bakgrunnen for, og formålet med oppgaven.

Avslutningsvis vil vi presentere oppgavens problemstillinger og en begrepsavklaring.

Introduksjon

Norge har i likhet til mange av verdens land forpliktet seg til å redusere sine CO₂ utslipp. Innen 2030 ønsker Norge å ha redusert utslippet av klimagasser med minst 50 prosent, med utgangspunkt i 1990-nivå. Dette forsterkede klimamålet kommer av et videre ønske om å bli et lavutslippssamfunn i 2050, med en total reduksjon på 90-95 prosent. Målene er stadfestet gjennom klimaloven som utgjør rammene for den norske klimapolitikken, samt at det er forpliktet gjennom Parisavtalen (Klima- og Miljødepartementet, 2021). Det *grønne skiftet* handler nettopp om hvordan Norge skal bli et lavutslippsland innen 2050. Ifølge rapporten, *Folk og klima: Nordmenns holdninger til klimaendringer, klimapolitikk og eget ansvar* (Cicero, 2019) er det en økende vilje i befolkningen for å nå klimamålene. Rapporten viser at klimabekymringen øker mest hos unge, noe som har vært illustrert med de unges omfattende "klimaopprør". De fleste mener at de selv har et ansvar for å kutte egne utslipp. Samtidig er det en økende skepsis til at teknologi alene kan løse problemene (Cicero, 2019).

Fra 2012 sluttet Norge seg til elsertifikatmarkedet som førte til en sterk økning i realiseringen av vindkraft (Jackson Inderberg & Saglie, 2021). Siden 2012 er det bygget ut 46 vindkraftanlegg i Norge, hvor 39 av disse er fra en fireårig periode fra 2018-2021 (NVE, u.d.a). Arealet på konsesjonsgrensene til de 46 anleggene utgjør 468 km², som tilsvarer 65 546 fotballbaner eller 4,5 ganger Paris sitt areal. Støyarealet og det visuelle arealet er betydelig større (Lycke, 2019). Vindkraft har i utgangspunktet vært ønsket og betraktet som en grønn energikilde, men da utbyggingen av gitte konsesjoner for alvor tok opp tempo, samtidig som nasjonal ramme for vindkraft ble lagt ut på høring i 2019, rant det over (Solberg et al., 2019). En betydelig mobilisering av motstandsbevegelser vokste for alvor frem i 2019, med blant annet grunnleggelsen av nasjonalt dekkende Motvind. Man kunne se et tydelig skifte i holdningen til vindkraft, landet rundt, fra kommuner, berørte parter, lokalbefolkninger, og miljøvernorganisasjoner. Protestene har adressert flere sider ved konsesjonsprosessen. Det har også vært en økning i befolkningens kunnskap og forståelse for vindkraftens konsekvenser på blant annet naturmiljø, økonomi og innbyggers helse og trivsel (Tesli, 2021).

Europarådets landskapskonvensjonen er den første internasjonale avtalen som omhandler alle dimensjoner av europeiske landskap. Konvensjonen er bevisst på at landskapet er et grunnleggende element i Europas natur- og kulturarv som bidrar til folks velvære, og til å

styrke den europeiske identiteten (Kommunal- og distriktsdepartementet, 2021a). Den trådte i kraft i 2004, og med Kommunal- og distriktsdepartementet som ansvarlig myndighet, er Norge ett av dagens 41 land som er forpliktet til konvensjonen (Kommunal- og distriktsdepartementet, 2021b). Den har som formål å verne, forvalte og planlegge landskap, samt organisere et europeisk samarbeid på de nevnte områdene. Konvensjonen omfatter alt av landskap; by-, bygde-, kyst- og fjellandskap. Enten det er verdifullt, ordinært eller trenger reparasjon. Landene forplikter seg blant annet til å vurdere om landskapet er godt nok ivaretatt i lovverket, integrere landskap i politikk, forbedre kunnskapen om eget landskap og gi befolkningen, lokale og regionale myndigheter muligheten til å medvirke i landskapspolitikken (Kommunal- og distriktsdepartementet, 2021b).

Den grønne omstillingen med utbygging av vindkraft har gitt store reaksjoner over hele landet. Det vil være viktig å forstå forholdet mellom det grønne skiftet gjennom vindkraft, og hva som skaper reaksjon, konflikt og følelsen av urettferdighet. Energirettferdighet studerer de underliggende prosessene som fører til et urettferdig resultat gjennom å vurdere tre punkter: anerkjennelse, prosessuell rettferdighet og fordelingsrettferdighet (Jenkins, McCauley, Heffron, Stephan & Rehner, 2016). Dersom man ser energirettferdighet i sammenheng med menneskers landskapsidentitet og relasjon til landskap, kan man oppdage hvilke aspekter ved vindkraftutbygging som skaper konflikt. På den måten kan man forstå hvorfor mennesker med berørte interesser opplever urettferdighet og ikke føler at prosessen eller resultatet av et vedtak er legitimt. Landskapskonvensjonen stadfester at man forplikter seg til å anerkjenne landskap i loven som en essensiell komponent i folks omgivelser, et uttrykk for mangfoldet i deres felles kultur- og naturarv, og et *grunnlag for deres identitet* (Déjeant-Pons, 2011).

Bakgrunn og mål

Målet med oppgaven er å belyse hvordan landskapsendringer som følger av vindkraftutbygging påvirker menneskers relasjon til landskap. Oppgaven retter søkelyset mot hvor viktig landskap er for menneskers stadkjensle, med utgangspunkt i landskapsidentitet. Oppgaven ser på hvordan vindkraftutbygging påvirker folks stadkjensle og hvilke faktorer som utløser følelsen av urettferdighet gjennom energirettferdighet.

Det har blitt bygget ut en stor mengde vindkraftverk, særlig de siste fem årene. Vindkraftturbiner preger landskaps- og horisontbildet langs store deler av den norske kysten. Rogaland og Trøndelags-kysten er de regionene som har tettest utbygging (Tesli, 2021). I oppgaven skal vi se på Rogaland, nærmere bestemt ytre del av Sør-Rogaland. Fra 2017 har det blitt bygget ut 13 anlegg i Rogaland. De siste som ble bygget ut i 2021, i Tysvær, har vært mye i media blant annet på grunn av alvorlige støyplasser hos innbyggere (Jørgensen & Mannsåker, 2022). Bevissthet rundt konsekvenser ved vindkraftutbygging har økt de siste årene, og Rogaland har i større grad enn andre steder fått store landskapsendringer over et særlig kort tidsrom på grunn av den store utbyggingen med sine nå totalt 18 anlegg.

Norge har mye forskning som undersøker prosessen rundt vindkraftutbygging. I følge Multiconsult (2018) er litteraturen om klima og litteraturen om landskapskonsekvenser ofte separat og ikke sett i sammenheng. Det finnes svært få norske studier som tar for seg de faktiske landskapsvirkningene og hvordan folk påvirkes av vindkraftanleggene i etterkant av utbyggingen. De fleste baserer seg hovedsakelig på visualiseringer av forventede effekter (Multiconsult, 2018). Med utgangspunkt i Multiconsult (2018) sin litteraturstudie, anerkjenner vi at det er et kunnskapshull når det gjelder landskapsvirkninger i etterkant av vindkraftutbygging, opp mot norske forhold. Vi ønsker å utforske dette kunnskapshullet nærmere i oppgaven.

Problemstillinger

I oppgaven tar vi utgangspunkt i ytre del av Sør-Rogaland som region, med Bjerkreim Søndre Klynge vindkraftverk som caseområde. Områdeavgrensningen vil bli presentert nærmere i kapittel 5. For å identifisere landskapet, menneskers identitet til landskapet og hvordan vindkraftutbyggingen har påvirket dette, vil det bli gjennomført en kartlegging av regionens landskapstyper ved bruk av en landskapsressursanalyse (LRA). LRA som metode er et verktøy som legger opp til brede demokratiske medvirkningsprosesser hvor man forsøker å analysere områdets landskapskarakter, i sammenheng med analyser av opplevelsene og relasjonene folk har knyttet til sine landskap (Clemetsen & Stokke, 2014). Med utgangspunkt i metoden vi har valgt å ta i bruk, har vi formulert en hovedproblemstilling og to underproblemstillinger som skal hjelpe oss å svare til resultatene vi har utarbeidet:

PROBLEMSTILLING

Hvordan påvirker vindkraftanlegget Bjerkreim Søndre Klynge landskapskarakteren og stadkjensla til de berørte i området?

UNDERPROBLEMSTILLINGER

Hvordan har vindkraftutbyggingen i Bjerkreim Søndre Klynge påvirket landskapskarakteren?

Hvordan har vindkraftutbyggingen i ytre del av Sør-Rogaland påvirket menneskers relasjoner til landskapet?

Begrepsavklaring

Berørte - I denne oppgaven har vi en bred tolkning av ordet hvor det omhandler alle som får landskapet sitt berørt av vindkraft. Enten vindkraftanlegget er nærme området de bor, på avstand eller det er et landskap de bruker eller har brukt til tur, friluftsliv eller annen type fritid og aktivitet som berøres av vindkraft.

Energirettferdighet - Et teoretisk perspektiv som forsøker å avdekke hvor det oppstår urettferdighet ved prosessen rundt utbygging av energiltak, gjennom å se på tre grunnprinsipper: *fordelingsrettferdighet, anerkjennelse og prosessuell rettferdighet* (Jenkins et al., 2016). Vi kommer nærmere innpå begrepet i kapittel 2 om teori.

Influensområde - Det området et tiltak (i dette tilfellet; vindkraftverk) vil påvirke.

Konsesjon - En tillatelse til å utnytte et avgrenset planområde til vindkraft.

Konsesjonen er gitt av en offentlig myndighet (NVE, 2020).

Konsesjonær - Selskapet konsesjonen er gitt til. F.eks. har Norsk Vind AS konsesjon til å drive et vindkraftanlegg, da vil de være konsesjonær av det anlegget (NVE, 2020).

Landskapskarakter - Landskapskonvensjonen definerer landskapskarakter som «*et uttrykk for samspillet mellom et områdes naturgrunnlag, arealbruk, historiske og kulturelle innhold, og romlige og andre sansbare forhold som særpreger området og adskiller det fra omkringliggende landskap*» (NVE, Miljødirektoratet & Riksantikvaren, 2015).

Metode - En systematisk fremstilling av hvordan man skal gjennomføre noe planlagt.

Ola Nordmann - En som ikke sitter på kunnskap om temaet eller har forutsetninger for å gjøre det. Den vanlige personen på gaten.

Prosess/system - Prosess og system relaterer seg til hele eller deler av konsesjonsprosessen ved vindkraft tiltak, utførelsen av konsesjonsarbeidet og utbygging/drift av vindkraftverk.

Stadkjensle - Summen av opplevelse av landskap, natur, kulturarv, folk, lyder, smaker, minne og mye mer som former forholdet vårt til et sted. Nynorsk oversettelse fra det engelske begrepet “sense of place” (Clemetsen & Krogh, 2010). Vi kommer nærmere innpå begrepet i kapittel 2 om teori.

Vindturbin - En konstruksjon som produserer strøm ved å omdanne bevegelsesenergien i vinden til elektrisk energi. Kalles også vindmølle (NVE, 2020).

Vindkraftverk/vindkraftanlegg - En samling av flere vindturbiner som fungerer som et kraftverk.

KAPITTEL 2

TEORI

Figur 2: Montering av en vindturbin i Bjerkreim Søndre Klynge. Foto: Spectacular Norway AS, 2019.

Kapittelet tar for seg teori knyttet til de aktuelle temaretningene som inngår i oppgaven. *Temadel en* utforsker menneskers relasjon til landskap og tar for seg ulike faktorer som påvirker ens landskaps- og stedsidentitet. *Temadel to* tar for seg energirettferdighet og de tre faktorene som kan avdekke hvor og hvorfor det kan oppstå urettferdighet i energipolitikk.

Innledende

Formålet med teorikapittelet er å belyse hva som ligger i begrepene *stadkjensle* og *energirettferdighet* som er våre teoretiske perspektiver. For å finne ut av dette undersøkes teoretiske tilnærminger til å identifisere menneskers stadkjensle og hvordan den endres som følger av vindkraftutbygging. For oppgavens tematikk handler stadkjensle om å finne det relasjonelle forholdet mellom landskap og mennesker. Dette undersøkes gjennom omfattende beslektede begreper som blant annet landskapsidentitet, stedsidentitet, stedstilhørighet og formuleringer som innebærer oppfattelse av landskap og identitet til; sted, plass, landskap. Hensikten er å finne ut om menneskers relasjon til sitt landskap, stadkjensla, har endret seg.

Stadkjensle

Vi bruker Europarådets definisjonen av landskap som utgangspunkt. Den lyder som følger:

“Et område, slik folk oppfatter det, hvis særpreg er et resultat av påvirkningen fra- og spillet mellom naturlige og/eller menneskelige faktorer” (Kommunal- og distriktsdepartementet, 2021a).

Formuleringen “slik folk oppfatter det” åpner opp for en relasjonell og subjektiv tolkning i definisjonen av landskap, og det legges vekt på spillet mellom naturlige og menneskelige faktorer (Kommunal- og distriktsdepartementet, 2021a; Butler, 2018). Denne relasjonelle tolkningen av landskap ligger til grunn for stadkjensle, som er oversatt fra det engelske konseptet “sense of place”. Stadkjensle handler om brukernes opplevelse av et område, hvor hensikten er å koble brukernes egne opplevelser, oppfatninger og erfaringer av landskapet sammen med landskapskarakterer. En undersøkelse av stadkjensle forsøker å kartlegge hvilke verdier brukerne knytter seg til i landskapet, i områder med en spesifikk landskapskarakter (Clemetsen og Krogh, 2010). Opplevelsen av områdets karakter vil påvirke stadkjenslen, og identiteten vil dannes gjennom et bredt spekter av bruk og aktiviteter som blir utført i landskapet (Clemetsen og Krogh, 2010). På den måten vil det fysiske landskapet bli sett i sammenheng med menneskers stadkjensle.

Menneskers relasjon til landskap

Historisk sett er landskap som begrep blitt brukt som et statisk og fysisk element, i forhold til vern og forvaltning, noe visuelt eller beskrevet som “vakre landskap” og blitt formet gjennom naturlige prosesser (Butler, 2018). Det er først i siste del av 1900-tallet at “landskap”, både i akademia og praksis har fått en mer relasjonell, sosial og helhetlig tankegang. Noe som betyr at man ser større helhet i landskapsidentitet, og ikke bare definerer det som at man identifiserer seg med enkelte ting i landskapet (Dossche et al., 2016). Landskap er et vidt og dynamisk begrep som kontinuerlig endrer seg, og det er flere ulike perspektiv på definisjonen. Blant dem er definisjonen av landskap som en dynamisk interaksjon mellom kulturelle og naturlige prosesser (Butler og Sarlöv-Herlin, 2019), og tilnærminger til landskap som en konstant interaksjon mellom mennesker og deres miljø (Dossche et al., 2016). Med dette er relasjonen noen har til et sted, viktigere enn bare en fysisk forståelse av landskapet.

Å føle tilknytning til et sted er et grunnleggende menneskelig behov. Det vil gi trygghet og sikkerhet, og er en viktig del av vår identitet (Dale og Berg, 2013). Fransen og Primdahl (2015) trekker også frem at det knyttes sterke følelser til landskap og at det er viktig i vedlikehold og dannelse av identitet. I Dale og Berg (2013, s. 23) beskrives det som at “stedets identitet påvirker innbyggernes identitet og vice versa”. Krogh (1995) bruker begrepet “landskaping” (fra engelsk; “landscaping”), som innebærer nettopp at det er mennesker som former landskapet, men også landskapet som former mennesket.

Krogh (1995) og Déjeant-Pons (2011) ser på det kroppslige og det sanselige aspektet i definisjonen av landskap. Erfaringer og det en husker fra landskapene er sammensatt og vil være med på å forme menneskers identitet på bakgrunn av sted, hendelser, aktiviteter og tradisjoner i kombinasjon med blant annet lukter, lyder og smaker (Krogh, 1995). Det innebærer at landskap også defineres av sansene våre gjennom det vi ser, hører, lukter, berører og smaker, samt en oppfatning av miljøet rundt oss.

En annen måte å knytte identitet til landskapet er gjennom bruk og aktiviteter (Llewellyn et al., 2017). Relasjonen til landskap og identiteten man knytter til landskap avhenger av hvordan man bruker områdene og hvordan områdene har blitt brukt opp igjennom tiden.

Mer bruk av landskapet vil igjen føre til en sterkere tilknytning (Butler og Sarlöv-Herlin, 2019). Eksempelvis kan mennesker i et historisk perspektiv også ha tilknytning til en plass gjennom generasjoner med å drive samme jord og dyrehold (Egoz, 2011). Tilhørighet til et landskap vil også være ulik innenfor det samme geografiske området (Ramos et al., 2016). Identiteten vil eksempelvis være forskjellig fra mennesker i et dallandskap kontra et flatt og åpnet landskap. Dette medfører at selve landskapskarakteren blir den identitetsskapende faktoren gjennom hvordan mennesker gjenkjenner landskapet. Det kan enten være en spesifikk landskapsform, ulike mønstre eller ulike elementer som en spesiell utsikt eller horisont (Dossche et al., 2016). Med dette til grunn blir landskapskarakteren en identitetsskapende faktor.

Mennesket i møte med landskapsendringer

Globalisering, befolkningsvekst, urbanisering, naturkatastrofer, teknologisk utvikling, og endring i kulturmiljø blir sett på som de store driverne for landskapsendringer (Butler og Sarlöv-Herlin, 2019). I oppgaven er det utbygging av vindkraft som er grunnlaget for landskapsendringen. I studien til Butler og Sarlöv-Herlin (2019) kommer det fram at landskapsendringer ofte blir sett på som en trussel, fordi endringer i landskapets karakter påvirker hvordan mennesker engasjerer seg i deres lokalmiljø, samt at det påvirker sosiale sammenhenger i landskapet. Dersom landskapet, slik man identifiserer det som, står i fare for å endres vil mennesket forsøke å forsvare det (Butler og Sarlöv-Herlin, 2019). En studie gjort av Bauwens og Devine-Wright (2018) indikerer også at boavstanden til vindkraftanlegg, sammen med andre variabler, er med på å påvirke hvordan man oppfatter vindkraftutbyggingen.

Ved store landskapsendringer blir det identifisert "tipping points", en tålegrense. Tipping points diskuterer hvor mange endringer et landskap kan utsettes for før det vil påvirke menneskers identitet til dette landskapet (Ramos et al., 2016). Dette handler om hvorvidt en utviklingsretning blir akseptert i og av et samfunn, i lys av naturlige, sosiale og teknologiske argumenter for fremtidig utvikling (Dossche et al., 2016). Landskapsendringer blir ofte sett på som noe ugunstig og kan påføre tap i menneskers relasjon til landskap. For andre kan det føre til nye eller andre måter å identifisere seg med landskapet på (Ramos et al., 2016). Ramos et al., (2016) nevner at man kan identifisere seg med et landskap ut fra hvilken

situasjon man er i, gjennom å knytte spesifikke identiteter til spesifikke situasjoner. På denne måten kan man ha midlertidige identiteter til et landskap, ved å være i forskjellige roller, både i positiv og negativ forstand, som for eksempel arbeid eller trening. Ramos et al., (2016) anerkjenner også at det er lett å glemme tidsaspektet i prosessen rundt tilknytning til landskap, både på samfunns- og individnivå. Dersom landskapsendringer kommer over kort tid, kan endringen oppfattes som drastisk for menneskene rundt. Det blir derfor viktig å ha tidsaspektet med seg inn i vurderingen av landskapsendringer.

Mennesker som identifiserer seg i et landskap som utsettes for landskapsendringer, kan føle på tristhet, motvilje, sinne, fornektelse og sorg (Dossche et al., 2016). Albrecht (2019) bruker begrepet "solastalgia" for å uttrykke en form for sorg og fortvilelse overfor en landskapsendring som oppleves som drastisk og negativ. Det beskrives som å ha en følelse av hjemlengsel selv om man er hjemme; et savn etter landskapet slik det var. Ettersom sorg og fortvilelse kan uttrykkes på forskjellige måter, bruker vi i denne oppgaven solastalgia for å sette et felles begrep på negative følelser til landskapsendringer.

Profesjonelle, planleggere, utviklere, og kommersielle utbyggere (aktører med myndighet og/eller makt og kunnskap) har en tendens til å se på landskap som en fysisk flate som man analyserer og utvikler (Butler, 2018). Jones (2018) finner også i sin studie at arkitekter, utviklere og utbyggers interesser har mer tyngde enn blant annet lokalbefolkningen. Studien hans viser at økonomiske verdier blir tillagt mer vekt enn ikke-økonomiske verdier i planleggingsbeslutninger (Jones, 2018). Han mener også at det kan være fare for at myndigheter og utbyggere legger opp til en medvirkning som har til hensikt å få deres perspektiv gjennom, som igjen kan føre til at enkelte verdier bli undergravd. Dette gjør at eksisterende verdier og etablerte relasjoner i landskapet blir ignorert når det kommer til beslutninger som får konsekvenser for landskapet. Selv om planlegging er sektorovergripende, er det viktig å anerkjenne at det finnes motstridende verdier i landskapet (Butler, 2018; Jones, 2018). Andre faktorer som kan påvirke hva man tenker om vindkraft er knyttet opp mot energirettferdige prinsipper, som forklares i neste del av kapitlet.

Energirettferdighet

Energirettferdighet (fra engelsk; “energy justice”) er et nytt og tverrfaglig begrep med formål om å bidra til en rettferdig energipolitikk (Jenkins et al., 2016). Energirettferdighet blir i teorien gjenkjent gjennom tre grunnprinsipper: *fordelingsrettferdighet*, *anerkjennelse og prosessuell rettferdighet*. Begrepene er overlappende, men er også avgrenset fra hverandre og må sees i sammenheng. I følge Butler og Sarlöv-Herlin (2019) vil negative eller ikke-demokratiske landskapsendringer undergrave relasjonen mennesker og samfunn har til landskapet. Hvorvidt en landskapsendring oppfattes som ikke-demokratisk, knytter seg til om man har fått muligheten til å påvirke beslutninger som får konsekvenser for landskapet. Ved å identifisere hvem som får godene og hvem som får ulempene (fordelingsrettferdighet), hvem i samfunnet som blir inkludert, eller ekskludert i beslutningstaking (anerkjennelse), og utbedre prosessen og måten prosessen er gjennomført på (prosessuell rettferdighet), kan energirettferdighet avdekke hvor det oppstår urettferdighet ved prosessen rundt utbygging av energiltak (Jenkins et al., 2016).

For å identifisere hvordan vindkraftutbygging har påvirket menneskers relasjon til landskapet i Sør-Rogaland vil rekkefølgen i denne oppgaven være litt annerledes enn den som blir brukt av Jenkins et al., (2016). Vi har laget rekkefølgen etter stadkjensleanalysens grunnlag, hvor prosess og fordeling var de største temaene. Dermed presenterer vi de tre grunnprinsippene i følgende rekkefølge: prosess, fordeling og anerkjennelse.

Prosessuell rettferdighet

Prinsippet om prosess handler om muligheten til å påvirke beslutninger, om prosessen er rettferdig og hvordan valg i prosessen tas av myndighetene. For å få til rettferdige prosesser kreves det at man legger opp til meningsfull medvirkning hvor alle aktører eller parter blir involvert på bakgrunn av hensiktsmessige og forståelsesfulle metoder (Jenkins et al. 2016). Når man snakker om prosessuell *urettferdighet* rundt vindkraft, handler det ikke nødvendigvis om bevisst ekskludering eller urettferdige prosesser. Ofte handler det om en medvirkning som har til hensikt at eksempelvis utbyggere og/eller myndigheter skal kunne oppnå sine planer. Som nevnt gjennom Jones (2018) går det ut på at myndigheter og utbyggere legger opp til en medvirkning som har til hensikt å få deres perspektiv gjennom.

På denne måten kan innbyggere for eksempel bli presentert et bilde som ikke inkluderer eller opplyser om alle konsekvensene rundt en vindkraftutbygging.

For mange mennesker og samfunn er lokale økosystem svært viktig og noen er mer avhengig av dem enn andre. Jenkins et al., (2016) løfter lokalkunnskap som en kritisk og viktig faktor for å søke inkludering og engasjement av berørte parter og lokalbefolkningen. Dersom ulike interesser føler at argumentene deres er blitt hørt, kommentert, og veid opp saklig mot andre argumenter, vil det være lettere for ulike parter å akseptere beslutningen som blir tatt. Dette til tross for at den er i strid med partens synspunkter (Saglie, Inderberg & Rognstad, 2020). Feilrepresentasjon i et bredt spekter av institusjoner som næringsliv, lokale og nasjonale myndighetsorganer, og ikke-statlige aktører, har innvirkning på beslutningene som tas og kan være bakgrunn for at energivedtak oppleves som urettferdige (Jenkins et al., 2016). Å sikre gode og åpne prosesser med tilstrekkelig og god opplysning vil være viktig for å inkludere alle interessene som blir påvirket.

Fordelingsrettferdighet

Fordelingsrettferdighet handler om hvor sosialt rettferdige utfall er ved endelige beslutningsvedtak. Man ser på graden av rettferdighet i fordelingen av goder og byrder. Begrepet omfatter både produksjon og forbruk, og handler i stor grad om kompensasjon for byrder ved utbygging for å oppnå større grad av rettferdighet (Jenkins et al., 2016). Spørsmålet som dukker opp, er hvorvidt kompensasjonen oppleves som rettferdig sett opp mot ulempene som energiutbygging medfører. I følge Saglie et al., (2020) er vurderingen av hva som er ansett som rettferdig svært kompleks og tilnærmet umulig i praksis, men kan forstås på ulike skalaer. Gjennom å implementere subjektive verdier som bidrar til at vi kan forstå hver enkelts syn på rettferdighet, snakker man i lys av fordelingsrettferdighet om opplevd rettferdighet (Jenkins et al., 2016).

Fordelingsrettferdighet erkjenner den ulike fysiske fordelingen av bl.a. miljøfordeler og den ujevne fordelingen av det tilhørende ansvaret. Vindressursene bestemmer mye av plasseringen av anleggene, og med tilhørende infrastruktur som har behov for store nettverk kreves det store fysiske inngrep (Jenkins et al., 2016). Vindressursene er også ujevnt fordelt, som vil si at noen områder blir mer berørt enn andre (Saglie et al., 2020). Et annet viktig

punkt er hvem som får tilgang til strømmen som produseres, eller ikke, og på hvilke premisser (Jenkins et al., 2016). Gevinstene ved produksjonen er også et viktig punkt i forbindelse til vindkraft. Hvem sitter igjen med fortjenesten av utbyggingen? For lokale som ønsker å ivareta landskapet og har lokalt forankrede verdier kan de økonomiske fordelene sjelden kompensere for skadene i landskapet, miljøet og de kulturelle trekkene. For kommunene har de økonomiske fordelene i stor grad gjenspeilet behovet for finansiering i oppfyllingen av velferdstjenester (Saglie et al., 2020).

Anerkjennelse

Anerkjennelse dreier seg om hvem i samfunnet som blir anerkjent, underrepresentert eller ignorert i prosessen. Hvem har tatt beslutning og hvem er gitt mulighet til å være med å påvirke beslutninger som tas? De som er anerkjente parter i beslutningstakingen har en tendens til å være representert av utbyggers interesser, offentlig forvaltning og folkevalgte (Jones, 2018). Det er mange som føler seg overkjørt av konsesjonsprosessen, at de ikke blir anerkjent, ikke føler seg hørt og/eller blir behandlet respektløst i prosessen ved beslutningstaking. Dette kan skje gjennom å unnlate å anerkjenne, men også å feilaktig gjenkjenne menneskers synspunkter (McCauley, Heffron, Stephan, Jenkins, 2013; Jenkins et al., 2016).

KAPITTEL 3

METODE

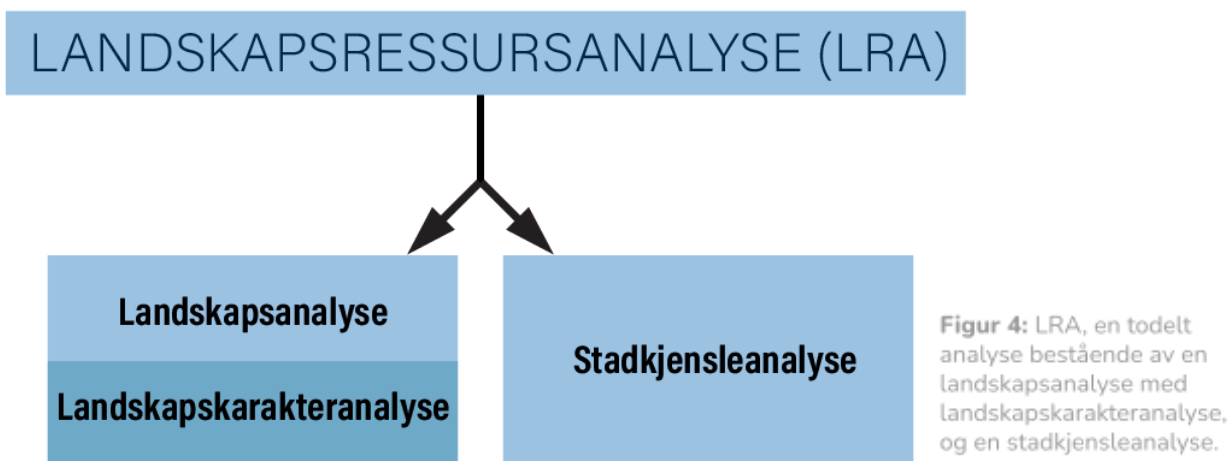

Figur 3: Foto: Siemens Gamesa Renewable Energy AS, 2019

I dette kapitlet skal vi gjøre rede for hvordan vi har innhentet og bearbeidet data, og hvilke metoder som er brukt for å besvare problemstillingene. Vi gjør også rede for hvordan vi har gått frem for å sikre validitet og pålitelighet ved utførelsen av oppgaven.

Landskapsressursanalyse

Vi har utført en landskapsressursanalyse (LRA) som fungerer som et rettleiende verktøy for å kunne svare på problemstillingene. Den kobler analysen av landskapskarakter med analysen av menneskers relasjoner til sine landskap, i tråd med landskapskonvensjonens vekt på relasjon og landskap (Clemetsen og Stokke, 2014). Kart og fotografier er nyttig for å dokumentere endringer som har skjedd i det fysiske landskapet (Ruud et al., 2007). I Landskapsanalysen bruker vi et utvalg av relevante kartdatabaser som NIBIO, NGU og NIJOS, artikler, bøker, sosiale medier og fotografier - i tillegg til våre egne observasjoner fra feltarbeidet - for å tolke og beskrive landskapskarakteren til Bjerkreim Søndre Klynge. I tråd med Johannessen, Tufte og Christoffersen (2021) vil man gjennom en case-studie få god innsikt i lokalsamfunnet og omgivelsene de befinner seg i.

Landskapsanalysen danner grunnlaget for en landskapskarakteranalyse (se figur 4). Landskapskarakteranalysen skal "identifisere ulike landskap sine karaktertrekk, som gjør at vi kan gjenkjenne dem og skille dem fra omkringliggende områder" (Clemetsen og Stokke, 2014, s. 50). Det presenteres først en overordnet landskapsanalyse for Ytre del av Sør-Rogaland. Caseområdet Bjerkreim Søndre Klynge omfattes av disse to landskapsregionene vi anerkjenner i den regionale analysen; Landskapsregion 18 "Heibygdene i Dalane og Jæren", og landskapsregion 19 "Jæren". Landskapsanalysen av caseområdet danner grunnlaget for en avslutningsvis landskapskarakteranalyse. Landskapskarakteranalysen avdekker hvilke endringer vi kan se i caseområdet. Ifølge Clemetsen og Stokke (2014) kan det være nødvendig å studere landskapet på ulike skalaer og veksle mellom regionalt og lokalt, nivå ettersom regioner kan bestå av flere

landskapstyper. Dette ser vi på som nødvendig å gjøre i denne oppgaven, da den overordnede regionale landskapsanalysen gir oss et grunnlag til å gå nærmere på caseområdet, og definere en landskapskarakter for Bjerkreim Søndre Klynge. NIJOS referansesystem for landskapstyper danner hovedgrunnlaget for inndelingen av landskapsanalysene, og suppleres med andre kartdata og egne observasjoner.

Stadkjensleanalyse

Formålet til stadkjensleanalysen er "å få forståelse for folks relasjoner til sine landskap som sitt sted" (Clemetsen og Stokke, 2014, s. 51). En stadkjensleanalyse er brukt som et verktøy for å aktivisere lokalsamfunn for bærekraftig verdiskaping og stedsutvikling (Clemetsen og Stokke, 2014). Når man undersøker stadkjensla bør man oppsøke menneskene så nærme som mulig til landskapet de lever i og bruker (Clemetsen og Krogh, 2010). Når man skal stille spørsmål for å få tak i stadkjensla til folk, bør spørsmålene være rettet mot deres bruk, opplevelser, minner, fortellinger og tidligere bruk av området, enten det er på fritiden, i arbeid, gjennom årstidene og livsfaser (Clemetsen og Krogh, 2010). Kvalitative intervjuer egner seg godt til å få innsikt i menneskers meninger, holdninger, erfaringer, følelser og refleksjoner (Johannessen et al., 2021).

Utvalg

For å kartlegge stadkjenslen har vi intervjuet 22 informanter. 15 ved dybdeintervju og 7 ved kortere 5-på-gaten intervju. Dybdeintervjuene danner grunnlaget for funnene i stadkjensleanalysen i empiridelen. 5-på-gaten intervjuene gav tilførsel til det vi allerede hadde funnet. De svarte til de samme tendensene og inntrykkene vi fikk gjennom dybdeintervjuene.

For å velge ut informanter kontaktet vi først personer vi visste hadde innsikt i vindkraftutbyggingen til caseområdet. Vi brukte derfor et strategisk utvalg (Johannessen et al., 2021), hvor informantene ble valgt ut med hensikt å belyse ulike sider og nyanser knyttet opp mot oppgavens problemstilling. Flere av informantene ble videre funnet gjennom andre informanter, såkalt snøballmetoden (Johannessen et al., 2021). Enkelte av de vi fikk forslag om viste seg å ha svært god innsikt i tematikken og er blant våre nøkkelinformanter (fagpersonene) (Johannessen et al., 2021). Samtlige, med unntak av én informant (fraflytter),

bor og jobber i regionen. Dette gir oss innsikt hos folk som har en sterk tilknytning og/eller god kjennskap til regionen. Antall intervjuer var begrenset av feltarbeidets varighet (14 dager) og tid til gjennomføring av oppgaven. Representerte informanter presenteres i tabell 1:

Representerte informanter
Nøkkelinformanter
★ Hå kommune (fagperson)
★ Bjerkreim kommune (forvaltningsrepresentant)
★ Rogaland Fylkeskommune (fagperson)
★ Stavanger Turistforening (fagperson)
Øvrige
● Grunneiere
● Nabo til Bjerkreim Søndre Klynge
● Norsk Vind AS
● Interessenter; friluftsliv, natur, historielag
● Innbyggere Hå, Bjerkreim, Time og Stavanger kommune.
● Fraflytter

Tabell 1: Oversikt over informantene som inngår i oppgaven.

Informantene som beskrives som “nabo” er innbyggere i Bjerkreim og Hå kommuner som har visuell kontakt med vindkraftverket. De kan enten se vindturbinene fra sin eiendom, stue og/eller merker virkninger fra anlegget; som støy, dur og blink.

Fagpersonene fra Stavanger Turistforening og Rogaland Fylkeskommune har fulgt store deler av vindkraftsakene i Rogaland siden 2007 og har med dette mye kunnskap og innsikt om temaet.

Intervjuguide

Før feltarbeidet utarbeidet vi en semi-strukturert intervjuguide som vi brukte i alle dybdeintervjuene (vedlegg 1). En intervjuguide sikrer at vi kan få dekket temaene, samt fleksibilitet dersom det kommer fram ny informasjon som kan være relevant (Johannessen et al., 2021). Intervjuene har hatt en åpen tilnærming og det har blitt stilt oppfølgings spørsmål med hensikt om å få informantene til å snakke relativt fritt uten for sterk påvirkning av oss. Intervjuguiden har spørsmål som omhandler relasjonen til landskap og tanker om og forhold til vindkraft. For informantene innenfor offentlig forvaltning, lag og foreninger, og interessegrupper, ble det stilt tilpassede spørsmål i lys av deres virksomhet eller interessefelt. Intervjuguiden inneholder også et 5-på-gaten intervju, med korte spørsmål som forsøker å få tak i hovedessensen av tematikken vi var ute etter i dybdeintervjuene.

Gjennomføring av intervju

Intervjuene er gjennomført hjemme hos informanten, på arbeidsplassen eller på ønsket sted for informantene. Ifølge Johannessen et al., (2021) vil det hjelpe å skape trygge rammer og unngå forstyrrelser. Samtidig hadde vi et ønske om å oppsøke informantene i deres landskap og omgivelser, ettersom vi undersøkte deres stadkjensle. Intervjuene hadde som regel en varighet på mellom 45 og 60 minutter. Gjennom intervjuene var vi oppmerksomme på informantens væremåte, da det kan gi verdifullt innblikk i hva som engasjerer informantene (Johannessen et al., 2021). På den andre siden, kan intervjuernes væremåte, holdning, og uttalelser påvirke svarene man får fra informanten. Det var derfor viktig at vi lyttet og viste interesse for informantenes syn, istedenfor å nødvendigvis fremme våre egne tanker i løpet av intervjuet. Ved bruk av lydopptak kunne vi bedre fokusere på informanten og vår kommunikasjon. Dette gjorde at vi fikk gode gjennomføringer av intervjuene. Det er likevel viktig å bemerke at lydopptak kan påvirke hva informantene forteller, spesielt om private forhold (Ryen, 2002).

Datainnsamling og håndtering av data

Intervjuene ble gjennomført i løpet av en to ukers periode fra 7.-19. februar våren 2022. I tråd med framgangsmåten for analyse og tolkning av data i Johannessen et al., (2021) ble intervjuene transkribert under feltarbeidet og bearbeidet fortløpende. Etter

transkriberingen ble resultatene tolket, ble relevante utsagn systematisert innenfor tre kategorier: Virkninger fra vindturbinene, verdier/holdninger, og prosess/system. Videre brukte vi “koding” innad i kategoriene, som gav utgangspunkt for å vise nyansene i oppgaven gjennom informantenes uttalelser. For eksempel; hvor mange som nevnte virkninger fra vindturbinene som støy, visuell forurensning, høyde, dur eller hvilke verdier/holdninger de nevnte eller fremmet, som ressursperspektiv, natur-perspektiv, fascinasjon eller at de forbandt området med industri. Innenfor den siste kategorien sorterte vi hvor mange som pekte på forskjellige ting innenfor prosessen eller systemet rundt vindkraftutbygging, fordeling av goder, og anerkjennelse og medvirkning. Alle nyansene fra kodingen gav grunnlag for hvor mange informanter som har tatt opp de forskjellige tingene. På den måten har vi kunne bedømme om “samtlige”, “flertall”, “noen få” eller “enkelte” har uttalt seg om temaene vi presenterer i stadkjensleanalysen. Enkelte sitater brukes for hvert av temaene, for å vise til nyansene av det som kommer frem av analysen. Sitatene er valgt på grunnlag av at de representerer flere informanters meninger, i tillegg til at de bringer frem sider og belyser tematikkene på en god og forståelig måte.

For å minske en eventuell påvirkning av vår individuelle bakgrunn, har vi diskutert utsagnene og hvordan vi begge har tolket dem. Johannessen et al., (2021) legger fokus på at det er viktig å tolke dataene i et faglig perspektiv for å sikre at utsagnene ikke blir forurenset eller påvirket. Dette har blitt gjort grundig i arbeidet med de forskjellige delene av oppgaven.

Dokumentanalyse og litteraturstudier

Dokumentanalyser og litteraturstudier ble utført i midten av mars. Felles for de utvalgte dokumentene er at de gir oppgaven relevant informasjon og bidrar til å få frem viktige sammenhenger (Johannessen et al., 2021). Dokumentanlysene gir oss kunnskap og grunnlag til å diskutere nyanser som kommer frem i landskapsanalysen og stadkjensleanalysen i et faglig perspektiv. Dokumentene som er analysert er direkte knyttet opp mot vindkraftutbygging i Sør-Rogaland og Bjerkreim Søndre Klynges konsesjonsprosess.

- [Konsekvensutredninger for Bjerkreim Søndre Klynge \(3 stk\)](#)
- [Klage på konsekvensutredningene, fra flere innsendere](#)
- [MTA og revidert MTA for Bjerkreim Søndre Klynge](#)

- Klage på MTA, fra Fylkesmannen i Rogaland (herav Statsforvalteren)
- Godkjenningen av revidert MTA, med tilhørende merknader fra flere innsendere

Litteraturstudier har gitt grunnlaget for eksisterende forskning på temaet og avdekket kunnskapshullet oppgaven undersøker. Studien til Menon Economics og Multiconsult avdekket et kunnskapshull som er utgangspunktet for problemstillingen i denne oppgaven. I slutten av mars 2022, under konstruksjonen av oppgaven, kom det et oppdatert kunnskapsgrunnlag ut på NVEs nettsider. Dette kunnskapsgrunnlaget viser til utvidet kunnskap på flere aspekter rundt landbasert vindkraft, og virkninger på landskap og samfunn. Ettersom vi undersøker et vindkraftverk som allerede er bygd ut, har det ikke ført til store endringer i arbeidet. Oppgaven har i stor grad basert seg på materiale som var tilgjengelig før utgangen av mars 2022. Vi har derimot anerkjent kunnskapsgrunnlaget til NVE og de nye aspektene som belyses i; kapittel 4 “Kunnskapsstatus”.

I utvelgelsen av teori har vi søkt etter studier som har tett sammenheng med Europarådets landskapskonvensjon og menneskers relasjon til landskap i lys av landskapsendringer, som følger av blant annet endret energibehov. Flere av artiklene er basert på endringer i landskapet ved opprettelse av fornybar energi, inkludert vindkraft, og gir grunnlag for diskusjonskapittelet.

Forskningsetikk

Prosjektet er meldt inn og godkjent av NSD for å kunne gjennomføre intervjuene med lydopptak. Lydopptak og transkriberinger er lagret i henhold til spesifikasjonene i godkjenningen og slettes ved prosjektets slutt. Informantene er informert om sine rettigheter angående lagring av materialet og bruk av sitater i oppgaven. Etter ferdigstillelse av empiridelen har alle informantene blitt kontaktet og informert om forhold rundt presentasjonen av sitatene. Alle resultatene er anonymisert, og kategorisert. I tilfeller der personene fortsatt kan identifiseres, er sitatene sendt til informanten for kontroll. Informantene har samtykket skriftlig til å bli intervjuet med bruk av lydopptak, og til at utsagnene deres kan brukes i oppgaven. Enkelte oppga at de ikke ville bli identifisert.

Relevans

Oppgaven er utført i et tidsrom hvor vindkraftutbygging og strøm er på agendaen. Det er stor tilgang på reportasjer i nyhetsbildet angående temaet, og med den pågående “strømkrisen” er det et tema som har opptatt mange. Aktualiteten betyr at flere har informasjon og/eller har satt seg inn i, eller fått større forståelse for hvordan strømsystemet fungerer, særlig innenfor vindkraft. På den måten er temaet oppgaven undersøker høyst relevant, ikke bare innenfor forskning på virkninger av vindkraft, men også for samfunnet generelt.

KAPITTEL 4

KUNNSKAPSSTATUS

Figur 5: Bierkreim Søndre Klynge. Foto: Spectacular Norway AS, 2019.

Kapittelet har som formål å gi innsikt i hvordan lovsystemet for utbygging av vindkraft fungerer, samt presentere andre faktorer som er relevante for videre progresjon og diskusjon av oppgaven.

Lovgivning og kommunens rolle

Energiltak er ofte arealkrevende og vil alltid medføre negative konsekvenser i forhold til andre interesser i områdene tiltakene blir etablert. Det åpner behovet for koordinering og samordning mellom energimyndighetene, andre sektormyndigheter og planmyndigheter (Stokstad, Sandkjær Hanssen, Holth, Junker & Winge, 2020). Kommunene står sentralt når det gjelder utbygging av vindkraft ettersom det berører de kommunale interessene, og gjerne må plasseres i en eller flere kommuner (Jackson Inderberg & Saglie, 2021).

Ved etablering av vindkraftverk er det flere lover man må forholde seg til. Disse har også innvirkning på tiltakene. Dette kan være hensyn til kulturminner gjennom kulturminneloven, klimahensyn gjennom forurensningsloven eller naturhensyn gjennom naturmangfoldloven (NVE, 2022a). Plan- og bygningsloven (pbl.) er sektorovergripende og skal sikre at forvaltningen av arealene i hele Norge skjer på en helhetlig måte. På den måten er pbl. ment å fungere som en felles plattform for forskjellige sektorer og interesser. Forholdet mellom energiloven og pbl. har vært et omstridt tema innenfor den norske arealforvaltningen. Stokstad et al., (2020) karakteriserer areal- og ressursforvaltningen som et fragmentert og sektorisert rettsområde. Dette skyldes de ulike sektorlovene som gir forskjellige myndigheter hjemmel til å fatte vedtak av stor betydning for arealbruken. Utbygging av vindkraftanlegg gir en stor endring i arealbruken og omfattes av pbl., men har ikke reguleringsplikt som følge av den nye plan- og bygningsloven som trådte i kraft i 2009 (NVE, 2021). Før denne trådte i kraft utløste anlegg til produksjon av energi reguleringsplikt. Det gjorde at man som utbygger måtte søke til Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) om konsesjon, i tillegg til å gjennomgå ordinær planprosess i kommunen. Dette gav to søknader og to beslutningsorganer (Wiig & Tesli, 2021). Den nye loven medfører derimot at vindkraftverk som krever konsesjon etter energiloven, fremdeles er omfattet av pbl. i forhold til konsekvensutredning, men ikke lenger krever reguleringsplikt (NVE, 2021). Med dette ble stegene i konsesjonsprosessen redusert og, foregår i regi og under kontroll av NVE. Med den nye plan- og bygningsloven har energimyndighetene en særstilling i utbygging av energiltak. Kommunene har likevel vist seg å ha en nærmest uformell vetorett i en tidlig fase av prosessen, hvor det legges stor vekt på kommunens holdning i konsesjonsmyndighetenes vurdering. Etter konsesjonen er gitt, er kommunen i mindre grad

involvert, noe som kan bidra til økt konflikt i vindkraftutbygging (Jackson Inderberg & Saglie, 2021).

Vindkraftverk med installert effekt på over 1 MW må ha konsesjon etter energiloven og konsekvensutredning etter plan- og bygningsloven (NVE, 2022b). De fleste anlegg er over 1 MW. Gjennom energiloven § 2-2 hjemles det blant annet krav til utforming og innhold i konsesjonssøknader. Dette gir energimyndighetene bred myndighet til å avgjøre om det skal gis konsesjon. Hvorfor og på hvilke vilkår det skal gis konsesjon beror på NVEs skjønsmessige vurdering av de samfunnsøkonomiske fordelene ved etablering av tiltaket (Stokstad et al., 2020).

Nasjonal ramme og stopp i konsesjonsbehandlingen

NVE utarbeidet i 2019 et forslag om nasjonal ramme for vindkraft på oppdrag fra Olje- og energidepartementet (OED). Forslaget bestod av et oppdatert kunnskapsgrunnlag rundt virkningene av vindkraft, og et kart over 13 områder i Norge som NVE mente egnet seg best for vindkraftutbygging (NVE, 2019). Forslaget var på bred høring, og rammeplanen fikk omfattende respons med 5325 høringsvar fra offentlige aktører, interesseorganisasjoner og et stort antall privatpersoner (Jackson Inderberg & Saglie, 2021). 49 av 56 kommuner som svarte var klart negative og 3 var skeptiske (Solberg et al., 2019). Målet med forslaget var å redusere konfliktene omkring vindkraft, som har vokst i de siste årene. Svarene på forslaget gir en tydelig indikasjon på at temaet har fått økt oppmerksomhet, samt at den økende motstanden, som for alvor skjøt fart i 2019 etter høringen for nasjonal ramme, er en respons på dette. Regjeringen besluttet å ikke gå videre med delen som foreslo de 13 mest egnede områdene for vindkraft (Olje- og energidepartementet, u.d.). Alle konsesjonssøknader ble satt på vent under høringsperioden for nasjonal ramme, og stortingsmeldingen "Vindkraft på land - Endringer i konsesjonssystemet" ble lagt frem i 2020. Stortingsmeldingen foreslo blant annet innstramming av behandlingen i vindkraftkonsesjoner og styrking av den lokale og regionale forankringen (Olje- og energidepartementet, 2019). I mars 2021 fikk NVE i oppdrag av OED å etablere et fast samarbeid mellom statlige etater, om et oppdatert kunnskapsgrunnlag om virkninger av vindkraftverk på land (NVE, 2022a). Det oppdaterte kunnskapsgrunnlaget ble publisert i slutten av mars 2022. I april 2022 ble det gjenåpnet for behandling av meldinger om nye vindkraftprosjekt, dersom vertskommunen samtykker (NVE, 2022b).

Oppdatert kunnskapsgrunnlag

Den 31.03.2022, midt i utarbeidelsen av denne oppgaven, publiserte NVE sitt “kunnskapsgrunnlag om virkninger av vindkraft på land”. Kunnskapsgrunnlaget har som formål å være mest mulig relevant for konsesjonsbehandlingen og bidra til økt kunnskapsoverføring og en bedre felles forståelse mellom statlige etater (NVE, 2022c).

Kunnskapsgrunnlaget inneholder oppdatert kunnskap på faktorer innenfor temaene natur og landskap, klima, forurensning, infrastruktur og samfunn, næring, og utmark. Rundt virkningene av vindkraft på tema *landskap*, tas det opp flere virkninger som blant annet baserer seg på rapporter og utredninger bestilt fra private aktører som Norconsult og Landbruksuniversitetet i Sverige (NVE, 2022a). Det er en utdypning om de visuelle virkningene og det visuelle influensområdet. Her listes det opp faktorer som påvirker de visuelle virkningene og betydningen av avstand, størrelse, mengde, høyde, topografi, vegetasjon, og værforhold. Et annet tema som tas opp er betydningen av stedstilknytning og stedsidentitet, hvor NVE erkjenner at:

“Erfaringene fra planlegging og etablering av norske vindkraftverk bekrefter det generelle bildet av at stedstilknytning og stedsidentitet er viktig for forståelsen av store inngrep i landskapet. Det er ofte en sammenheng mellom graden av stedstilknytning eller stedsidentitet, og opplevelsen av endringene.” (NVE, 2022a).

Dette viser at temaet som omhandler stadkjensle og identitet i forhold til landskapsendringer er en viktig og voksende problemstilling, som direkte anerkjennes av NVE i dette kunnskapsgrunnlaget. I tillegg vises det til Europarådets landskapskonvensjon når man ser på den sammensatte forståelsen av landskapet. Norges forpliktelser og kobling til landskapskonvensjonen har ikke vært tydelig i temaet om landskap, før det oppdaterte kunnskapsgrunnlaget ble publisert.

Regional plan som virkemiddel

Plan- og bygningsloven stadfester i §7-2, andre ledd at “statlige og regionale organer og kommuner skal legge den regionale planstrategien til grunn for det videre planarbeidet i regionen”. OED og NVE har tolket plan- og bygningslovens sektorovergripende rolle og føring

kun som en plikt til å kjenne til vurderingene i regionale planer, men ikke nødvendigvis å følge dem (Wiig & Tesli, 2021). Med dette blir regionale planer kun retningsgivende og ikke rettslig bindende, noe som begrenser slike planers innvirkningskraft.

Miljøverndepartementet og OED presenterte i 2007 felles retningslinjer for planlegging og lokalisering av vindkraftanlegg. Her ble fylkeskommunene oppfordret til å utarbeide regionale planer for vindkraft (Wiig & Tesli, 2021). Rogaland Fylkesting vedtok i 2007 en regional fylkesdelplan for utbygging av landbasert vindkraft som ble godkjent i 2009 av Miljøverndepartementet, i samarbeid med OED (Rogaland Fylkeskommune, 2007). Den brede tolkningen av hvordan regionale planer skal legges til grunn har ført til at 60% av konsesjonene i Rogaland har blitt innvilget i områder den regionale planen frarådet utbygging (Wiig & Tesli, 2021). Det understreker at regionale planer for vindkraft har fått liten innflytelse på konsesjonsbehandlingen. Dette gjelder særlig dersom samarbeidet i utformingen av slike planer, med fylkeskommune, NVE/OED og kommunene, er preget av konflikt (Wiig & Tesli, 2021).

Rammer for vindkraftutbygging

Konsesjonsprosessen

Ved utbygging av vindkraftverk er tiltak som nevnt konsesjonspliktig etter energiloven. Dersom anlegget har en samlet installert effekt på under 1 MW og består av 5 vindturbiner eller mindre, er dette unntatt (NVE, 2022a). NVE er underlagt OED og har myndighet til å behandle og gi konsesjon til vindkraftverk i Norge (NVE, u.d.b). Kommunen og andre interessenter kan fremme innsigelse til OED, men det er energisektoren som innehar all formell makt når det kommer til utbygging av vindkraft. Det betyr også at NVE har ansvaret for informasjonen som omhandler utbygginger. Konsesjoner til vindkraft gis normalt på mengde installert effekt (MegaWatt) med en varighet på 25 til 30 år. NVE som myndighet, kan sette ulike krav i konsesjonen som f.eks plasseringen av vindturbinene. I konsesjonene er det satt vilkår om at NVE skal motta et konkret forslag fra konsesjonær til garantistillelse. Dette sikrer kostnadsdekning for fjerning av turbinene og tilbakeføring av området innen utgangen av det 12. driftsåret (NVE, 2022b). Konsesjonsprosessen foregår over 4 trinn, med ytterligere 2 oppfølgingstrinn (se tabell 2):

Konsesjonsprosess

Trinn 1 Melding	I det første trinnet skal utbygging av vindkraftverk meldes etter forskrift om konsekvensutredning §6, jfr. plan og bygningsloven. Hovedformålet med meldingsfasen er å fastsette et konsekvensutredningsprogram. Meldingen skal inneholde et forslag til hvilke temaer som bør utredes i konsekvensutredningen. Når NVE har mottatt meldingen sendes den på høring, med 6 ukers høringsfrist . NVE skal arrangere folkemøte i forbindelse med høringen (Jackson Inderberg & Saglie, 2021).
Trinn 2 Konsekvensutredning	Etter meldingen har vært på høring vil NVE fastsette et konsekvensutredningsprogram, der tiltakshaver blir ansvarlig for at de tekniske og faglige utredningene blir gjennomført. Tiltakshaver kan velge hvem som skal utføre de faglige utredningene og betaler omkostningene ved arbeidet (Jackson Inderberg & Saglie, 2021).
Trinn 3 Søknad	Gjennomførte konsekvensutredninger og full konsesjonssøknad med nærmere beskrivelse av prosjektet sendes til NVE for videre behandling. Konsesjonssøknaden med tilhørende KU legges ut for offentlig høring til aktuelle høringsinstanser hvor NVE også arrangerer et åpent møte om saken (Jackson Inderberg & Saglie, 2021).
Trinn 4 Vedtak	NVE foretar en vurdering på bakgrunn av søknaden, konsekvensutredninger, innkomne merknader og fagkunnskap. NVE begrunner vedtaket i eget dokument hvor det fattes vedtak med "ja" eller "nei" (Jackson Inderberg & Saglie, 2021).
Trinn 5 Klagebehandling	Alle parter med rettslig klageinteresse kan påklage vedtaket . Dersom NVE ønsker å opprettholde vedtaket etter å ha gjennomgått klagene, vil saken sendes til endelig behandling hos OED (NVE, 2022b).
Trinn 6 Oppfølging av innvilget konsesjon	Miljø-, transport og anleggsplan (MTA) og detaljplan for prosjektet må godkjennes av NVE ved Miljøtilsynet, før tiltakshaver kan starte byggingen (NVE, 2022b).

Tabell 2: Oversikt over konsesjonsprosessen til vindkraft. Merk at det er to muligheter til å klage; under høring og ved å klage på utfallet av et vedtak (fet skrift).

Konsekvensutredning

Reglene om konsekvensutredning er hjemlet i plan- og bygningsloven med tilhørende forskrift. Forskrift om konsekvensutredninger (FKU) har som mål å sikre hensyn til miljø og samfunn under forberedelsen av planer og tiltak, samt når det tas stilling til vilkårene planer eller tiltak kan gjennomføres på (FKU, 2017, §1). På den måten skal en konsekvensutredning avdekke om virkningene av tiltaket kan ha vesentlige konsekvenser for miljø, naturressurser eller samfunn. Når det gjelder vindkraft utfyller saksbehandlingsreglene i energiloven kravene for prosess. Dette gjør at prosessen kjøres som en samlet saksbehandling med NVE som ansvarlig myndighet (NVE, 2016).

FKU § 10 legger krav til vurdering av om en plan eller et tiltak kan få vesentlige virkninger for miljø eller samfunn. Det skal vurderes om det har virkning på miljø og samfunn gjennom egenskaper som bl.a.; størrelse, planområde, utforming, bruken av naturressurser, arealer og jord. I tillegg skal tiltakets lokalisering og påvirkning på omgivelsene vurderes, om det kan medføre konflikt med bl.a.; verneområder, utvalgte naturtyper, prioriterte arter, truede arter og naturtyper, verdifulle landskap og større omdisponering av områder avsatt til landbruks-, natur og friluftsmål (LNF-formål).

Innholdet i konsekvensutredninger skal være i overensstemmelse med kravene som fremgår i kapittel 5 i FKU (2017). Innholdet skal tilpasses det aktuelle tiltaket og være relevant for de beslutningene som skal tas. Informasjon som innhentes innenfor ulike temaer skal være relevant og tilgjengelig (FKU, 2017, §17).

Beskrivelsen av tiltaket skal omfatte de fysiske egenskapene, lokaliseringen, nødvendig rivningsarbeid og arealbehov i byggefasen og driftsfasen. De viktigste trekkene ved driftsfasen skal også beskrives; som transportbehov, energibruk og energibehov, samt hvilke typer og mengder naturressurser som vil bli brukt. Det skal gjøres et anslag over typen og mengden avfall, utslipp og forurensning som produseres i de forskjellige fasene og hvor sårbar planen er i forhold til klimaendringer og naturfarer. I tillegg skal konsekvensutredningen redegjøre for alternativer til utforming, lokalisering, teknologi osv., hvor man skal begrunne valget man har gjort opp mot de ulike alternativene (FKU, 2017, §19). I sammenheng med disse alternativene skal det også forekomme en beskrivelse av den

nåværende miljøtilstanden med oversikt over hvordan miljøet antas å utvikle seg dersom tiltaket ikke gjennomføres. Dette kalles for null-alternativet (FKU, 2017, §20).

I § 21 (FKU, 2017) listes det opp faktorer som skal identifiseres i konsekvensutredningen. Faktorene er naturmangfold, økosystemtjenester, friluftsliv, landskap, arkitektonisk og estetisk utforming, uttrykk og kvalitet. De faktorene som kan bli påvirket skal beskrives, og det skal vurderes vesentlige virkninger for miljø og samfunn. Avslutningsvis skal det utarbeides et ikke-teknisk sammendrag av konsekvensutredningen. Utredningen inngår i selve søknaden og danner grunnlaget for om en søknad får konsesjon eller ikke.

FKU §§ 26-28 skal også sikre at ansvarlig myndighet påser at konsekvenser ved endringer i et tiltak er redegjort for, og at konsekvensutredningen tilfredsstiller kravene som fremkommer i kapittel 5. Videre skal de forvise seg om at oppdatert kunnskap legges til grunn for sluttbehandlingen av saken dersom det er gått lang tid fra høringen av konsekvensutredningen, til tidspunktet for endelig vedtak.

Miljø-, Transport- og anleggsplan og detaljplan

I konsesjoner av vindkraftverk skal det utarbeides en detaljplan og en Miljø-, transport- og anleggsplan (MTA). Detaljplanen skal konkretisere utbyggingsplanene for vindkraftverket innenfor rammene som er gitt i konsesjonen og inneholde en teknisk skildring av dem. Detaljplanen skal også greie ut om endringer i tiltakets virkninger for miljø og samfunn. Dette gjøres dersom utbyggingsplanen er endret i forhold til den som ble lagt til grunn i konsekvensutredningene. MTA og detaljplan kan sendes inn som et samlet dokument eller som separate planer (NVE, 2016).

MTA skal beskrive hvordan et anlegg skal bygges innenfor den gitte konsesjonen. Her skal det også beskrives hvordan miljøhensynene som er kommet frem i konsesjonsprosessen skal ivaretas. MTA skal omfatte selve anlegget samt hjelpeanlegg som anleggsveier, masseuttak og deponier, riggplasser, og utformingen av tekniske inngrep. Planen inneholder retningslinjer og skal minimalisere konsekvenser for ytre miljø ved å beskrive i detalj hvordan tiltak skal gjennomføres. Med dette har MTA til hensikt å sikre at utbyggere tar

hensyn til miljøet på punkter som er beskrevet i konsekvensutredningen og satt krav til i konsesjonen (NVE, 2016).

MTA planen skal utarbeides etter NVEs veileder 01/2016 og må godkjennes av NVEs miljøtilsyn før byggestart. Utbyggerne skal forholde seg til denne planen i anleggsfasen og ved daglig drift av vindkraftanlegget. Dersom det oppstår konflikter mellom lover, regler og MTA skal det strengeste gjelde. NVE har ansvar for å føre tilsyn med anleggene i bygge- og driftsfasen, men det er konsesjonæren som har ansvar for at planene og andre vilkår i konsesjonen følges (NVE, 2016). Det er også viktig å påpeke at MTA ikke holder muligheten for tilsvarende høringsprosess som konsesjonssøknader og konsekvensutredninger (vedlegg 2, s. 15). Ettersom vedtaket for konsesjon allerede er gitt når det utvikles MTA, begrenser det tilgangen til å påvirke.

Bjerkreim Søndre Klynge

Bjerkreim Søndre Klynge er lokalisert i Bjerkreim og Hå kommuner. Det består av tre separate vindkraftverk som grenser til hverandre: Eikeland-Steinsland, Gravdal og Skinansfjellet. Vindkraftverkene er tilknyttet hverandre via Bjerkreim transformatorstasjon. Anlegget har en årlig produksjon like over 1 TWh som vil tilsvare 60 000 husholdninger (Norsk Vind, u.d.). Bjerkreim Søndre Klynge produserer omtrent hele Stavanger kommunes strømbehov (65 998 husholdninger pr. 2021) og over det totale strømbehovet til hele Sør-Rogaland (54 614 husholdninger pr. 2021), dersom man ser bort fra Stavanger kommune (SSB, 2022).

Facebook har kjøpt kraften fra Bjerkreim Søndre Klynge for 15 år. Dette innebærer at vindkraftverket sender all produksjon til utlandet, de første 15 årene. Ettersom Europas energimarked blir mer integrert, med utbygde overføringskabler, og på grunn av Skandinavias Nord Pool-marked, er en slik avtale mulig. Facebook har med dette kjøpt fornybar energi med opprinnelsesgaranti fra Norge, men kan konsumere *tilsvarende mengde* kraft andre steder i Europa (Norsk Vind, u.d).

KAPITTEL 5 EMPIRI

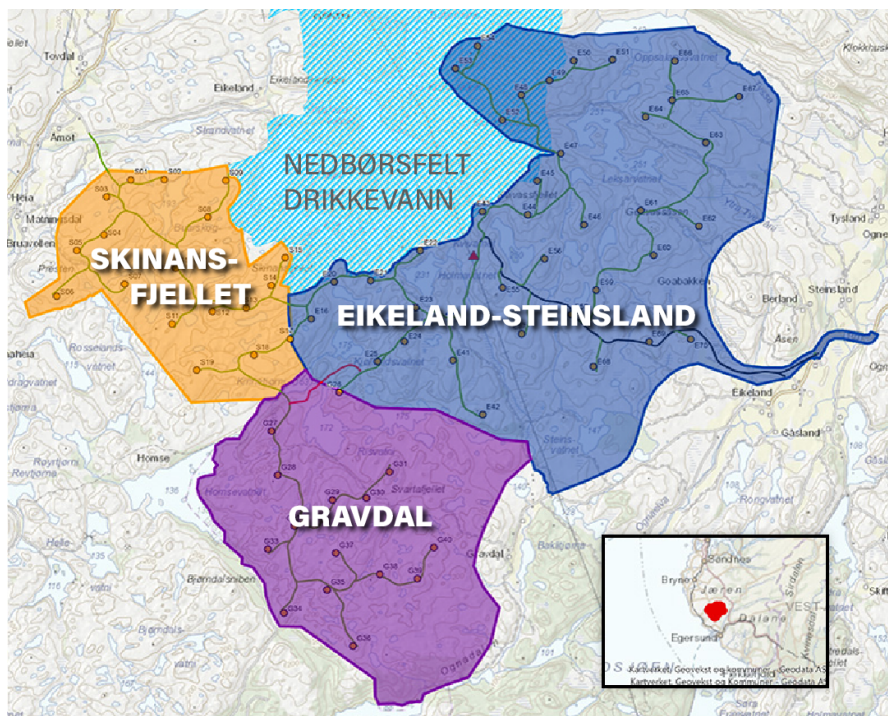
I dette kapitlet skal vi ta for oss en dokumentanalyse for relevant kunnskap og en landskapsressursanalyse med informasjon vi har hentet gjennom vårt to ukers feltarbeid i ytre del av Sør-Rogaland.

DOKUMENTANALYSE

I denne delen av kapittelet vil vi gjennomføre en dokumentanalyse av konsekvensutredningene og MTA for Bjerkreim Søndre Klynge, samt fylkesdelplanen for vindkraft i Rogaland. En oppsummering av Bjerkreim Søndre Klynges saksgang illustreres i slutten av kapittelet (se figur 15).

Konsekvensutredning (KU) - Bjerkreim Søndre Klynge

I forarbeidene til vindkraftanlegget Bjerkreim Søndre Klynge er det tre søknader. Tilhørende er tre konsekvensutredninger på områdene det er søkt om konsesjon for vindkraftproduksjon. De tre områdene det ble søkt om er Skinansfjellet, Eikeland-Steinsland og Gravdal som i dag utgjør hele Bjerkreim Søndre Klynge (se figur 7).

Figur 7: Oversikt over de tre separate anleggene som utgjør Bjerkreim Søndre Klynge.

Som bakgrunn for de tre søknadene, begrunnes det med at vi har et kraftunderskudd i Norge og at etterspørselen på fornybar energi øker. Det legges frem at vindkraftanleggene vil bidra til at etterspørselen på fornybar energi imøtekommes. Konsesjonssøknadene er utarbeidet på starten av 2000- tallet (2005-2007) og har forholdt seg til de gjeldende retningslinjene og lovverket. Det var på denne tiden et sterkt politisk ønske om at Norge skulle bidra til den bærekraftige utviklingen. Det uttrykkes bl.a. gjennom et utdrag fra Stortingsmelding 58 (1996-97) *“miljøvernpolitikk for en bærekraftig utvikling - dugnad for fremtiden”* i konsekvensutredningen for Gravdal at:

“Vindkraft er en miljømessig ren energiform som ikke medfører utslipp av hverken forurensing til jord, luft eller vann. Vindkraftutbygging er langt på vei et reversibelt

naturinngrep ettersom vindmøllene og kraftledningene kan fjernes uten at vesentlige spor ligger i naturen.” (FORAS, 2005, s. 6)

Konsesjonssøknader for Bjerkreim Søndre Klynge

De tre søknadene følger samme konsesjonsprosess. De forholder seg til Energiloven, og konsekvensutredningene som ble utført før 2008 følger av Plan- og bygningsloven fra 1985. De har tilnærmet lik oppbygging og er relativt like innholdsmessig. Forskjellene ligger på formuleringene, ordlyden og at utredningene er tilpasset innholdet i akkurat deres område. Skinansfjellet og Eikeland-Steinsland, har i tillegg forslag til reguleringsplan i søknaden som innebærer en omregulering av området for vindkraft og nedslagsfelt for drikkevann jfr. pbl. av 1985, § 25, 1. ledd, nr 26 (Norsk Vind Energi AS, 2007; Dalane Vind, 2007). Dette kommer av at området på den tiden var definert som LNF-område i kommuneplanens arealdel. Eikeland og Steinsland ble, fra arbeidet startet opp i 2005, utredet som to separate anlegg og har egen melding, utredningsprogram, og hver sin konsekvensutredning (Dalane Vind, 2007). Det var først i juni 2007 at det ble laget en felles konsesjonssøknad for disse to anleggene. Videre skal vi se på de elementene som går igjen i alle tre konsesjonssøknadene (se tabell 3).

1. **Gravdal Vindmøllepark Bjerkreim Kommune Konsesjonssøknad og konsekvensutredning** (Gravdal Vindmøllepark, Bjerkreim kommune, 2005).
2. **Skinansfjellet Vindpark - Hå kommune konsesjonssøknad - Forslag til Reguleringsplan - Konsekvensutredninger** (Skinansfjellet Vindpark, Hå kommune, 2007).
3. **Konsesjonssøknad med konsekvensutredning og forslag til reguleringsplan for Eikeland og Steinsland vindkraftanlegg “Bjerkreim Vindpark”** (Eikeland og Steinsland Vindkraftanlegg, 2007).

	Gravdal Vindmøllepark	Skinonsfjellet Vindkraftverk	Eikeland og Steinsland Vindkraftverk
Kommune	Bjerkreim	Hå	Bjerkreim
Søknad konsesjon	august 2005	mars 2007	juni 2007 (2005)*
Konsesjon gitt	2018	2018	2016
Søkt installert effekt MW	120 MW	100 MW	207 MW
MW pr turbin	2-3 MW	2 - 4,5 MW	1,5 - 4 MW
Antall turbiner	40	22-50	40-80, oppgitt 69
Anslått høyde vindturbin	150, nav 80 m	fleksibel, ikke fastsatt, nav 70-80 m, rotortipp høyde 125	Vurderes oppgitt typisk navhøyde 80 m
Totalt anslått arealbeslag	300 mål (0,3 km ²)	130-180 mål (0,18 km ²)	20 000 mål (20 km ²)**
Interne veier	24 km	15-20 km	43 km

Tabell 3: *Eikeland og Steinsland ble utredet hver for seg fra 2005 med felles konsesjonssøknad i fra 2007. ** Oppgitt i km² i KU. Om lag 16 km² er rettet mot landbruksrelaterte tiltak. Resterende 4000 mål er relatert til vindkraft.

Første del av dokumentene er informasjon rundt søknadene, formelt forhold, lokalisering av vindturbinene, vindressurser og planen for utbygging. Den omfatter alt fra tillatelser til rammer for å få lov til å sette opp og drive et vindkraftanlegg. Alle søknadene har likt formelt grunnlag for å bygge og drive et vindkraftverk på de oppgitte områdene. I denne delen vurderes også forholdene opp mot krysningstillateler av veier og ledninger, forurensningsloven, kulturminneloven, luftfart, forsvarsinteresser og TV- og radio (sambandsinstallasjoner). Eikeland-Steinsland vurderer også forholdet til arbeidsmiljøloven, matloven og kystverket (Dalane Vind, 2007). Dette er instanser som har blitt kontaktet for å kunne uttale seg i forbindelse med vindkraftutbyggingen.

Videre vurderes valg av plassering, gjennom kart, med forslag til plassering av vindturbinene, innenfor konsesjonssøknadens foreslåtte område. Men det legges til grunn en stor fleksibilitet og tilpasning for å få til de beste løsningene, for best mulig utnyttelse av

vindressursene og plasseringen av vindturbinene. På slutten av kapittelet kommer det et anslag av direkte berørte arealer, inklusive veier, oppstillingsplass, og tilhørende installasjoner og service bygg. Ved endt konsesjon skal anleggene tas ned igjen. Dette beskriver søknadene i et kort avsnitt, men med noe ulik fremstilling. Det som går igjen er at vindturbinene skal demonteres, fjernes og leveres til gjenvinning. Byggene kan fjernes eller skifte formål, til f.eks. å huse idrettslag. Veiene og oppstillingsplassene blir stående etter grunneiers eller kommunens ønske, eller så kan de revegeteres eller terrengtilpasses. Felles for alle er at jordkablene blir liggende igjen i veien.

Konsekvensanalyser og vurderinger

Konsekvensutredningene for vindkraftparken baserer seg på fagrapporter gjort av eksterne aktører med fagkunnskap på relevante områder og utgjør den største delen av søknadene. Punktene er en del av NVEs krav til konsekvensutredninger. Den inneholder oversiktlige og illustrative temakart som viser presis posisjon på forekomster av ulike arter og hvor visualiseringsbilder er tatt fra. Relevante og ryddige tabeller systematiserer mye informasjon. Utredningene er som regel gjort av relevante fagkonsulenter som har utarbeidet fagrapporter hvor de utreder konsekvenser for blant annet landskap, kulturminner og kulturmiljø, friluftsliv og ferdsel, og biologisk mangfold. Gravdal har evaluert de ovennevnte punktene, men det kommer ikke frem i dokumentet hvem som har utført analysene, slik det gjør i de andre to. Det er konsekvensanalyser for støy, skyggekast og refleksblink, arealbruk, infrastruktur, luftfart- og forsvarsinteresser, samfunnsnyttige virkninger og til sutt en oppsummering av konsekvensene. Støy, skyggekast og refleksblink går vi tydeligere inn på i analysen av MTA dokumentet.

Alle tre utredningene har fotoanalyser og visualiseringer av en anslått høyde, størrelse og plassering i terrenget. Analysene er basert på et "worst-case scenario", som innebærer at analysene er utført med høyest mulige vindturbiner, topografi og vær som viser vindturbinene best. Bildene er tatt fra strategiske steder som får frem både fjern- og nærvirkning. Utvalgte områder er populære friluftslivsområder og utkikkspunkter (rekreasjonsområder), eiendommer og landskapsvernområder, og kultur- og naturlandskap kategorisert med nasjonal og regional verdi. Søknadene anslår at visualiseringene og

fotomontasjene vil være *mindre* synlige i virkeligheten da topografiske forhold og vær spiller inn.

“Kartene viser en “worst-case” situasjon og er basert på møllenes høyde og topografi. Kartet tar ikke hensyn til om hele eller kun deler av møllen er synlig. Videre vil ofte vegetasjonen og lokal topografi ha en lokal skjermvirkning, slik at omfanget av synlige møller ofte er mindre enn hva synlighetskartene illustrerer. Visualiseringene vil gi et mer utfyllende bilde da de gir et reelt inntrykk av hvordan vindparken vil se ut fra representative steder” (Norsk Vind Energi AS, 2007, s. 31).

Verdiomfanget og konsekvensene er basert på Statens vegvesen sin håndbok 140 for konsekvensanalyse for veg- og transportprosjekter (Statens Vegvesen, 2006). Hvert aktuelle tema som skal konsekvensutredes, blir gitt en verdi på en tredelt skala - verdi, omfang og

VERDI	OMFANG				
	Stort negativ (-)	Middels negativ (-)	Liten/intet (0)	Middels positiv (+)	Stort positiv (++)
Nasjonal (***)	Meget stor negativ (---) konsekvens	Stor negativ (---) konsekvens	Ingen/ubetydelig (0) konsekvens	Stor positiv (+++) konsekvens	Meget stor positiv (++++) konsekvens
Regional/fylke (**)	Stor negativ (---) konsekvens	Middels negativ (-) konsekvens	Ingen/ubetydelig (0) konsekvens	Middels positiv (++) konsekvens	Stor positiv (+++) konsekvens
Lokal (*)	Middels negativ (-) konsekvens	Liten negativ (-) konsekvens	Ingen/ubetydelig (0) konsekvens	Liten positiv (+) konsekvens	Middels positiv (++) konsekvens

Figur 8: utklipp fra konsekvensutredningene som viser hvordan verdiene vurderes. Dersom en verdi påvirkes "stor negativ" i et lokalt perspektiv, vil det vurderes som en "middels negativ konsekvens" i analysen.

konsekvens - med bakgrunn i hvordan utbyggingen påvirker verdien i området (se figur 8). Videre blir konsekvensene fordelt på en nidelte skala fra meget stor positiv til meget stor negativ konsekvens. Det er denne skalaen som blir den totale vurderingen av konsekvensanalysen. For alle de tre anleggene konkluderes det, samlet for alle faktorene, at utbyggingen vil gi middels negativ konsekvens. Konklusjonene virker derimot i flere tilfeller å ikke være helt samsvarende med det som drøftes i utredningene. Arten klokkesøte går inn under naturtyper, vegetasjonstyper og flora, og vurderes med konsekvens middels negativ (-) (FORAS, 2005).

“Med konsekvensutredningene til grunn mener FORAS at utbygging vil gi samfunnsmessig positive ringvirkninger med relativt små konsekvenser for miljøet” (FORAS, 2005, s. 73).

“Utbyggingen vil føre til inngrep i et område som vurderes som viktig for arten Klokkesøte (...) Arten finnes imidlertid i hele planområdet, og veianlegg vil kunne berøre enkelte forekomster av arten.” (FORAS, 2005, s.58).

Avbøtende tiltak blir kort beskrevet, spesifikt for problemstillingen det gjelder, men har en ganske generell framtoning. Innenfor landskap beskrives avbøtende tiltak som at man ikke skal gjøre mer enn nødvendig, ved at veiene skal plasseres skånsomt i terrenget. Dette for å begrense inngrepene i natur- og dyreliv. For arealbruksinteresser er tiltakene som nevnes, å unngå konflikt med beiteområder og redusere faren for iskast.

Sammenligning av visualiseringer

Vi har valgt å foreta en sammenligning av visualiseringene og slik det ser ut i dag.

Visualiseringene vil vise hva berørte ble vist før utbyggingen, og hvordan det ser ut i dag, ferdig utbygd. Vi har valgt å vise før/etter fra tre av visualiseringene og kommenterer dem på de følgende sidene. Visualiseringen fra KU er det første bildet, mens bildet rett under er det vi har tatt på befaring. Dette gjelder for alle de tre eksemplene.

Visualisering 1 - Matningsdal

Den første visualiseringen er fra Matningsdal i Hå kommune, på Høg-Jæren. Det samme punktet visualiseringene i KU er tatt fra, ble ikke funnet da vi selv skulle ta bilde. Grusveien i visualiseringen var ikke å finne og landskapet i forgrunnen virket noe fabrikkert, etter å ha sett området med egne øyne. Visualiseringsbildet er tatt i et annet vær enn det vi tok i februar 2022. Likevel kan man se tydelig forskjell fra visualiseringen fra KU og slik det ser ut ferdig utbygd. Antallet synlige turbiner og høyden på de er avvikene fra visualiseringene.

Visualisering 2 - Veien ovenfor Matningsdal

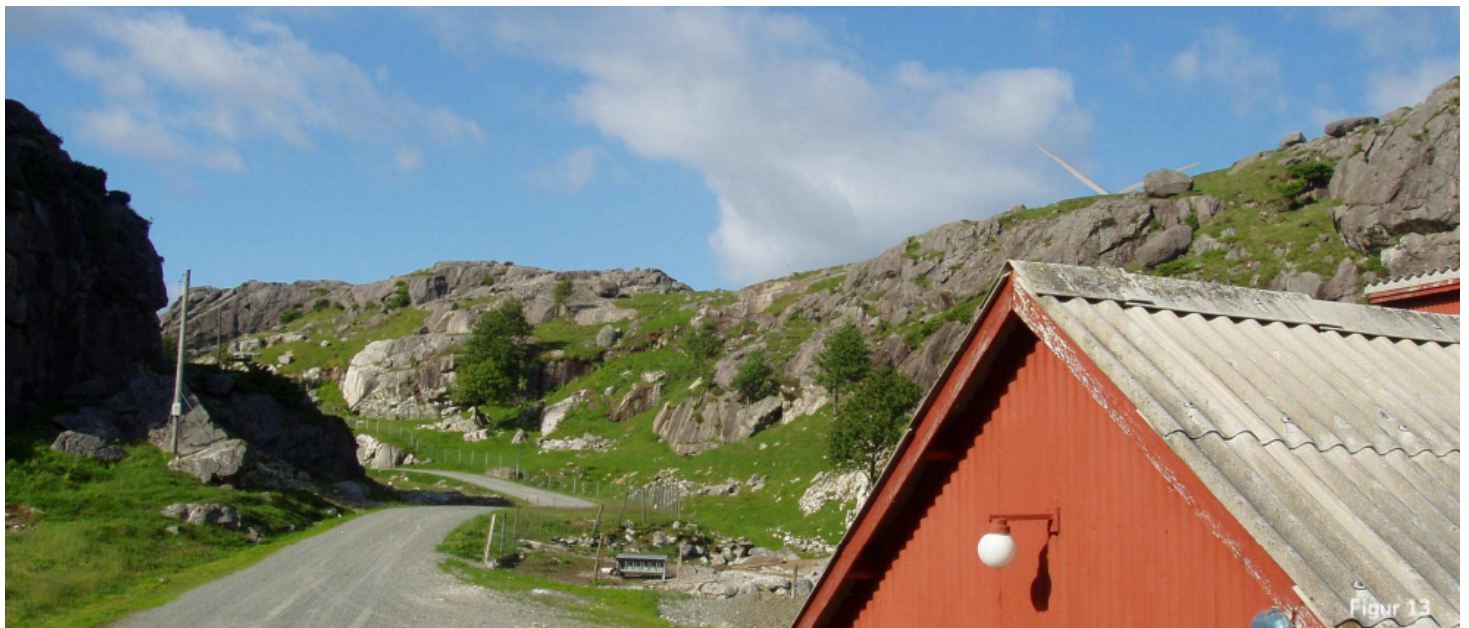
Figur 11

Figur 12

Visualiseringen befinner seg på hovedveien ovenfor Matningsdal, i Hå kommune, med utsikt direkte mot Bjerkreim Søndre Klynge (retning øst). Været er tilnærmet likt som i visualiseringen, men fremtredelsen av turbinene vil naturlig være annerledes ettersom de er fremstilt gjennom et program. Det er et stort avvik fra visualiseringen i antallet og høyden på vindturbinene, og hvor kraftig de trer frem i landskapet.

Visualisering 3 - Rånaheia

I denne visualiseringen er forholdene relativt like. Den ene fremstilte turbinen er noe høyere, og man kan se vingespissen på ytterligere to turbiner. Bildet er tatt fra utkanten av innkjørselen til en gårdseiendom. Det som er bemerkelsesverdig er at punktet visualiseringen er tatt fra ligger i forkant av hovedhuset, som ligger 50 meter bakenfor punktet bildet ble tatt. Om man snur seg og fortsetter innover på eiendommen til huset og hagen, vil man se langt flere turbiner, da fjellkanten som skjuler disse avsluttes. Dette er området de fastboende faktisk bruker og oppholder seg på.

Påklaget

Konsesjonssøknadene (med KU) til alle de tre foreslåtte vindkraftutbyggingene ble påklaget midt i september 2010. Hvor instanser innenfor natur-, fugleliv- og friluftslivinteresser og Statsforvalteren i Rogaland (tidligere Fylkesmannen) har kommet med presise merknader innenfor sine interesser. Dette gjaldt særlig områdene til de konsesjonsgitte vindkraftverkene som var definert som nei-områder i fylkesdelplanen. Seks instanser klaget hovedsakelig på virkninger for natur- og friluftsliv interesser, fugle- og dyreliv, samt konsekvenser på naturmiljøet, herunder rovfugltrekk, hubro, kystlynghei og klokkesøte (NVE, 2010). For det landskapsmessige er det konfliktnivået for visuelle virkninger, tap av inngrepsfrie områder, inngrep i dyre- og planteliv som tas opp. Videre argumenteres det for at turbinenes plassering på høydedrag i terrenget vil føre til en dominerende effekt. Privatpersoner i nærhet til anlegget, uttrykke bekymring rundt skyggekast, refleksblink og støy fra vindkraftverket (NVE, 2010). Statsforvalteren i Rogaland og Stavanger Turlag er to av dem som klaget. Stavanger Turlag klaget hovedsakelig på områder som inngikk i fylkesdelplanens nei-områder. NVE konkluderer med at det ikke er kommet opp noen nye momenter gjennom klagen, og de tre vindkraftverkene går dermed videre mot endelig vedtak.

Endringssøknad

Denne søknaden er en søknad om oppdatert og endret anleggskonsesjon, sendt av Norsk Vind Energi AS 12. oktober 2016.

- Bjerkreim vindkraftverk (Tidligere Eikeland-Steinsland)
- Skinansfjellet Vindkraftverk
- Gravdal vindkraftverk

Ved inngangen til endringssøknaden til "Bjerkreim Vindpark" (Bjerkreim Søndre Klynge) i 2016 har de 3 vindkraftanleggene endret navn og eierstrukturer. Norsk Vind Energi AS eier nå direkte eller indirekte disse selskapene (se tabell 4). Det søkes om en endring av anleggskonsesjonen som i hovedsak omhandler utvidelse av konsesjonen tidsmessig og en samlokasjon slik at det blir én felles transformatorstasjon og nettilknytning (Norsk Vind Bjerkreim AS, 2016). Bakgrunnen for dette er å optimalisere og samlokalisere nødvendig infrastruktur for å få god nok økonomi.

Bjerkreim Vindpark (Bjerkreim Søndre Klynge)				
Vindkraftverk fra (Konsesjonssøknad og KU)	Nåværende navn	Nåværende Konsesjonær	Tidligere vindkraftverk/tidligere konsesjonær	Søknad utvidet konsesjon
Gravdal Vindmøllepark	Gravdal vindkraftverk	Norsk Vind Gravdal AS	Gravdal vindkraftverk/Fred Olsen Renewables AS	31.12.2045 frist idriftsettelse 31.12.2020
Skinansfjellet Vindkraftverk	Skinansfjellet Vindkraftverk	Norsk Vind Skinansfjellet AS	Skinansfjellet vindkraftverk/Norsk Vind Energi AS	18.12.2042 frist idriftsettelse 18.12.2017
Eikeland og Steinsland Vindkraft	Bjerkreim vindkraftverk	Bjerkreim Vind AS	Eikeland-Steinsland vindpark/Dalane Vind AS	18.12.2042 frist idriftsettelse 18.12.2017

Tabell 4: Oversikt over eierstrukturene og utvidet konsesjon på anleggene (Norsk Vind Bjerkreim AS, 2016).

Miljø-, transport- og anleggsplan (MTA)

Det ble utarbeidet en MTA-plan for de 3 vindkraftanleggene, som nå er blitt én; Bjerkreim Søndre Klynge. Den første utgaven av MTA ble godkjent av NVE i 2. desember 2016 (Lund, 2016). Denne planen ble påklaget til OED i desember 2016 av daværende Statsforvalter i Rogaland. Bakgrunnen for klagen var at vurderingene av at naturmangfoldloven §8-12 er mangelfulle. Gjennom NVEs vurderinger av klagen, finner de ikke grunnlag for å endre godkjenningsvedtaket, og tar ikke klagen til følge. OED har dog kommet med bemerkninger til å presisere enkelte forhold for klokkesøte og kystlynghei (Olje- og energidepartementet, 2017). Statsforvalteren i Rogaland ba om å justere planlagt arealbruk i områder som kommer i konflikt med kystlynghei og leveområdet til hubro, samt klokkesøte i anleggsfasen:

“FM mener detaljplanen ikke tar tilstrekkelig hensyn til naturverninteresser av nasjonal og internasjonal verdi. FM mener planen er i vesentlig konflikt med den nasjonalt utvalgte naturtypen kystlynghei.” (Olje- og energidepartementet, 2017, s.2).

Revidert MTA

MTA planen ble revidert og nytt forslag fra oktober 2017 ble formelt godkjent desember 2017 i en egen rapport. Den reviderte MTA-planen kommer på bakgrunn av at de vil bruke en større og mer moderne vindturbin som følger av teknologisk utvikling og bedre utnyttelse av vind (Norsk Vind Energi AS, 2017). Den har også oppdatert oversikt av områdets forekomster av klokkesøte og innlemmet merking av kjente forekomster, etter klagen fra Statsforvalteren i Rogaland. Plassering av veier blir minimalt forandret på, men dersom veien fraviker den planlagte veilinjen i hensynssoner, skrives det at det skal avklares med tiltakshaver og NVE for særskilt godkjenning (NVE, 2017).

I revidert MTA for Bjerkreim Søndre Klynge er det et overordnet mål for utbyggingen som sier at:

“Alt anleggsarbeid, samt transport til og fra anlegget, skal gjennomføres etter beste praksis når det gjelder hensyn til miljø, landskap og trygg ferdsel i området både i anleggs- og driftsfase” (Norsk Vind Energi AS, 2017, s. 9).

Den reviderte MTA-planen inneholder mange av de samme vurderingspunktene som konsesjonssøknaden med konsekvensutredning inneholdt, men den går mer spesifikt inn på lokaliseringer og avbøtende tiltak i anleggs- og driftsfasen. Her går de inn på punktene om arealbruksinteresser som friluftsliv og ferdsel, da det planlegges å tilrettelegge for gapahuk eller tilsvarende. Dette er i samråd med kommunen og noen av grunneierne. For utmarksbeite, jakt og skogbruk er det viktig å hensynta landbruksrettet aktivitet i størst grad. Dette skyldes at det er utmarksbeite i store deler av området. For plante- og dyreliv (herunder kystlynghei, klokkesøte, hubro og rovfugltrekk) gjelder det å minimere inngrepene, unngå de mest sårbare posisjonene og ha 1000 meter buffersone for rovfugler. Interessene til forsvaret, luftfart, telekommunikasjon, tv og radio er også vurdert grundig for å ikke komme på kompromiss med signaler eller regelverket for luftfart. Forholdet til støy, skyggekast og ising er vurdert opp mot virkninger for områdene rundt og sikkerhet knyttet til ferdsel innover i vindkraftanlegget.

Det som i hovedsak har endret seg fra KU til utarbeidet revidert MTA er teknologien og vurderingen av virkningene av endringen i de tekniske spesifikasjonene. Vurderingen av virkningen går hovedsakelig på økt visuell påvirkning grunnet økt høyde og rotordiameter, og

hvordan dette vil gi økt visuell virkning på landskapet. Videre kommer Rogaland Fylkeskommune og naboer med kommentarer til vindkraftverkene om visuell forurensing som følge av høyere vindturbiner og blinkende lys om natten (NVE, 2017). Fylkeskommunen legger vekt på at de ønsker å redusere spredningen av turbiner til hensyn for natur- og fugleliv. Andre naboer uttrykker skepsis knyttet til støy og skyggekast og målingene som er gjort. Til kommentarene om visuell virkning svarer NVE med at, tross den økte størrelsen som gir mer synlighet, har de halvert antall turbiner som det opprinnelig ble søkt om (NVE, 2017). I denne begrunnelsen bruker de tall fra alle de syv vindkraftverkene det en gang ble søkt om i området, som skulle inneholde 139 vindturbiner. Disse anleggene som tas med i NVE sin begrunnelse, i tillegg til de tre som innbyggerne faktisk klager på, fikk derimot aldri konsesjon. Anlegget har i realiteten bare gått fra 73 til 70 turbiner.

Endelige beregninger av støy og skyggekast finner vi i revidert MTA og i støyoppdateringen fra 2019, som kommer samme år som turbinene blir satt opp og anlegget kom i drift (Akustikkonsulentene, 2019). Det finnes et anslag i konsesjonssøknadene med KU og revidert MTA plan. Anslagene er utredet etter vindturbinene med høyest MW, men ved godkjenningen av den reviderte MTA, og endelig valg av leverandør av turbinene, kom det oppdaterte støyberegninger (NVE, 2017). For støy er anbefalt grense 45 dBA og det verste mulige sies å ha blitt lagt til grunn. For de 17 berørte eiendommene som likevel vil ha støy over anbefalt verdi vurderer NVE (2017) det til akseptabelt, men at det skal innlemmes krav om ettermålinger av støy. Beregninger for skyggekast tilsier at enkelteiendommer i Matningsdal og Gravdal vil få skyggekast til rotorbladene over gårdsplassen inntil 10 timer pr år, men at det skal gjøres tiltak for at det ikke skal overstige 8 timer pr. år (NVE, 2017).

Gjenskinn og refleksblink fra sola blir ikke nevnt i revidert MTA. Alle konsesjonssøknadene for Skinansfjellet og Eikeland-Steinsland anser det å være svært lite problematisk, da refleks virkningen vil halveres i løpet av et halvt år og bladene vil blir overflatebehandlet for å minske refleksjonene eller ha antirefleksbelegg (Norsk Vind Energi AS, 2007; Dalane Vind, 2007). Lysblink på toppen av vindturbinene er etablert med hensyn til retningslinjer og lovverket i forbindelse med varslingskrav i luftfart og må avklares med luftfartstilsynet. Iskast utgjør en stor risiko for ferdende mennesker og dyr inne i vindkraftanlegget, men det er

beregnet at det vil forekomme 1-5 dager i året og at periodene er kortvarige og lite intensive (Norsk Vind Energi AS, 2017).

Godkjenning av revidert MTA

Godkjenningen av revidert MTA, er et skriv fra NVE til Norsk Vind Energi AS, hvor revidert MTA blir godkjent og det gis tillatelse til Norsk Vind Energi AS å starte utbygging.

Godkjenningen oppsummerer de to MTA planene, og ser dem i sammenheng med det opprinnelige konsesjonssøkte fra 2005, og hvordan det blir når alt er oppdatert og vurdert etter reglene. De viser til at den endelige utbyggingsløsningen resulterer i at antall turbiner er redusert. Dette kommer av at de nye vindturbinene produserer mer kraft og er mye større, samt at deler av den opprinnelige søknaden foreslo å bygge ut turbinene innenfor influensområdet til Hagavatnet som fungerer som reserve for drikkevann (se tabell 5).

	Konsesjons søknadene for Bjerkreim Søndre Klynge	Endelig utbygging
Vindkraftanlegg	3	1 (3)
Vindturbiner	73	70
Netto effekt	260 MW	290,5 MW
Effekt pr turbin	3,56/3.6 MW	4,15MW/4.2 MW
Total lengde veier	45 KM	45 KM
Navhøyde	93 m	130-135m
Rotordiameter	114 m	130-140m
Total høyde (Nav + rotor radius)	150 m	190m

Tabell 5: Oversikt over godkjenningen av revidert MTA og de totale endringene (NVE, 2017).

Involvering og varsling

Det er gjennom planleggings- og prosjektutviklingsfasen av Bjerkreim Søndre Klynge, gjennomført dialogmøter med grunneiere og vertskommuner. I tillegg er det blitt gjennomført dialogmøter med andre offentlige aktører og berørte parter. Her er utbyggingsløsning, status, og fremdrift diskutert. Partene er Bjerkreim kommune, Hå kommune, grunneiere, Forsvaret, Norking (TV signaler), Telenor (Telefonsignaler), Norsk

televisjon, IVAR (Interkommunalt selskap med ansvar for vann, avløp og renovasjon), Rogaland fylkeskommune, og Statsforvalteren i Rogaland. Partene har fått avklart sine spesifikke interesser slik at det ikke er konflikt mellom interessene (Forsvaret, Norking, Telenor). Videre er det foretatt avtaler om avbøtende tiltak (IVAR, Forsvaret, Norsk Televisjon), og gjort ekstra undersøkelser og utredninger for veier nær kulturminner (Rogaland Fylkeskommune) og fugl (Statsforvalteren i Rogaland). Gjennom anleggsperioden la revidert MTA vekt på at god varsling var nødvendig (Norsk Vind Energi AS, 2017).

“Anleggsperioden kan by på ulemper for beboere, grunneiere, trafikanter og andre lokale interessenter. Det skal legges vekt på god informasjon underveis for å minimere potensielle konflikter, særlig i perioder med mye sprengningsarbeid eller spesialtransporter. De mest berørte grunneiere, beboere eller andre brukergrupper skal holdes jevnlig orientert om status og fremdrift.” (Norsk Vind Energi AS, 2017, s. 13).

I oppfølgingsplanen til revidert MTA skulle byggherren løpende kontrollere at blant annet:

“Alle vesentlige endringer i planen skal meldes skriftlig til NVE og kommuner og godkjennes av NVE før endringene iverksettes. Grunneiere og eventuelt andre berørte interessenter (IVAR, Forsvarsbygg etc.) skal informeres, og alle forhold som berører inngåtte avtaler skal ivaretas” (Norsk Vind Energi AS, 2017, s. 47).

SAKSGANG BJERKREIM SØNDRE KLYNGE VINDKRAFTVERK

Figur 15

Fylkesdelplan for vindkraft i Rogaland

Fylkesdelplan for vindkraft i Rogaland - ytre del, ble utarbeidet etter plan- og bygningsloven av 1985 og vedtatt i Rogaland Fylkesting september 2007. Fylkesdelplanen ble godkjent av Miljøverndepartementet i samråd med Olje- og energidepartementet januar 2009, etter befaring og merknader (Rogaland Fylkeskommune, 2007).

Fylkesdelplanen hadde som mål å danne grunnlaget for et helhetlig planprogram og planforslag med konsekvensutredning. Planen avgrenset planområdet til ytre del av Rogaland og delte det inn i områder som var aktuelle og uaktuelle for utbygging av vindkraft (ja og nei områder). Det resulterte i 218 analyseområder som de i planen har vurdert ut ifra konsekvenser for miljø, naturressurser og samfunn. Før hver av disse 218 områdene ble presentert med egne analyser, gikk planen gjennom en konsekvensutredning. Konsekvensutredningen i seg selv er relativt overordnet ettersom det sees på hele ytre Rogaland, men det er likevel et grundig arbeid med mange viktige temaer som er analysert med kritisk blikk og lokal innsikt. For alle de forskjellige konsekvensene som vurderes, som bl.a. kulturminner og kulturmiljø, landskap og friluftsliv, er det et tilhørende temakart. I konsekvensutredningen for temaet friluftsliv stadfester fylkeskommunen bl.a. turtmulighetene for fylket, hvor de skriver:

*“I forbindelse med søknader om vindkraftanlegg blir det ofte argumentert med at veiene inn til og i vindkraftanleggene gir økt tilgjengelighet og dermed mulighet for friluftsliv for grupper som ellers ikke ville hatt tilgang på området. I Rogaland er det et omfattende veinett som gir god tilgang til naturområder i hele fylket. Det er generelt **ikke et behov for flere veier for å utøve friluftsliv**. Tvert imot vil det omfattende veinettet som bygges i forbindelse med vindkraftanlegg, av mange oppfattes som det største inngrepet.”* (Rogaland Fylkeskommune, 2007).

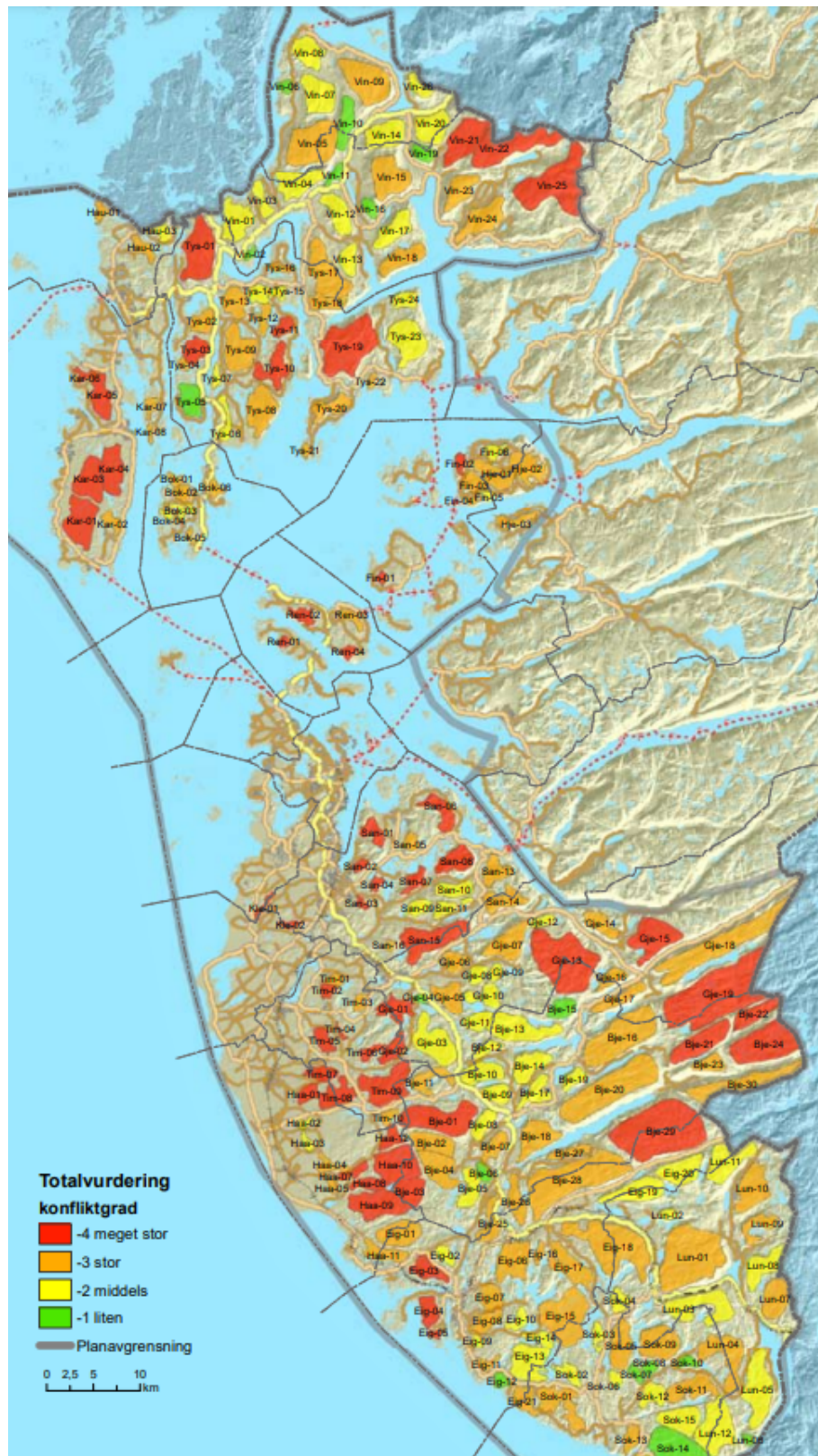
I konsekvensutredningen blir de ulike temaene vurdert etter konfliktnivået med tall fra 0 til -4 som rangerer fra “ingen konflikt” til “meget stor konflikt” (Rogaland Fylkeskommune, 2007). Etter konsekvensutredningen blir de 218 analyseområdene presentert og vurdert innenfor alle temaene som er gjennomgått. Det presenteres en temavis oppsummering med

kart over hele områdeavgrænsningen. Avslutningsvis legges alle temakartene sammen, og viser en totalvurdering av konfliktgradene for alle de 218 områdene fra 0 til -4 (se figur 16) (Rogaland Fylkeskommune, 2007). Halvparten av Bjerkreim Søndre Klynge ligger plassert i nei-områder vurdert som “-4 meget stor konfliktgrad” (se vedlegg 2, s. 8).

Miljøverndepartementet gav merknader til planen da den ble godkjent. Disse blir presentert helt fremst i fylkesdelplanen. Departementet stilte seg hovedsakelig positiv til planen. De gav derimot uttrykk for bekymring for at konfliktpotensialet i forhold til biologisk mangfold, enkelte steder, kunne være høyere enn angitt i planen. De mente også det var behov for ytterligere konsekvensutredning for rovfugl i enkelte områder. Merknadene ble forutsatt at skulle følges opp i enkeltsaker og ved revisjon av planen, hvor rullering av planen skulle finne sted hvert 4. år.

Avslutningsvis godkjennes planen hvor Miljøverndepartementet skriver at:

“Godkjent regional plan vil inngå i beslutningsgrunnlaget for Norges vassdrags- og energidirektorats konsesjonsbehandling av enkeltprosjekter lokalisert innenfor

Figur 16: Utklipp fra Fylkesdelplanen som viser konfliktvurderingen av de 218 analyseområdene.

planområdet. I henhold til retningslinjer for planlegging og lokalisering av vindkraftanlegg, bør søknader som er lokalisert i områder som i planen, ut fra foreliggende kunnskap og regionale prioriteringer, er vurdert å være spesielt konfliktfylte, normalt ikke imøtekommes.” (Rogaland Fylkeskommune, 2007).

LANDSKAPSRESSURSANALYSE

Landskapsressursanalysen består av to deler; en landskapsanalyse med etterfølgende landskapskarakteranalyse, og en stadkjensleanalyse.

I *første del* vil vi foreta en overordnet landskapsanalyse av Sør-Rogaland etterfulgt av en helhetlig landskapsanalyse av caseområdet Bjerkreim Søndre Klynge.

Landskapsanalysen danner grunnlaget for en avslutningsvis landskapskarakteranalyse av caseområdet. Ettersom vindkraftanlegget i caseområdet har et influensområde som påvirker mer enn det fysiske konsesjonsområdet, er det viktig for oss å presentere en overordnet landskapsanalyse av Sør-Rogaland først. Dette gir oss et godt kunnskapsgrunnlag av landskapstypene i regionen, det totale antall vindkraftanlegg og hvor de befinner seg. I analysen av caseområdet går vi inn på landformer, vegetasjon, arealbruk, og romlig-estetiske forhold. Resultatene er fra observasjoner vi har gjort i felt, informasjon fra informanter, og sekundærkilder; som bøker, artikler, kartdatabaser og mer.

I *andre del* skal vi ta for oss stadkjensleanalysen hvor vi vil presentere informantene sitt forhold til landskapet i ytre del av Sør-Rogaland, vindkraft, og hvordan vindkraftutbyggingen har påvirket deres forhold til landskapet. Vi vil også presentere en informantgruppe bestående av tre fagpersoner og én forvaltningsrepresentant, og deres erfaring med vindkraftutbygging. De er våre nøkkelinformanter i stadkjensleanalysen.

Områdepresentasjon

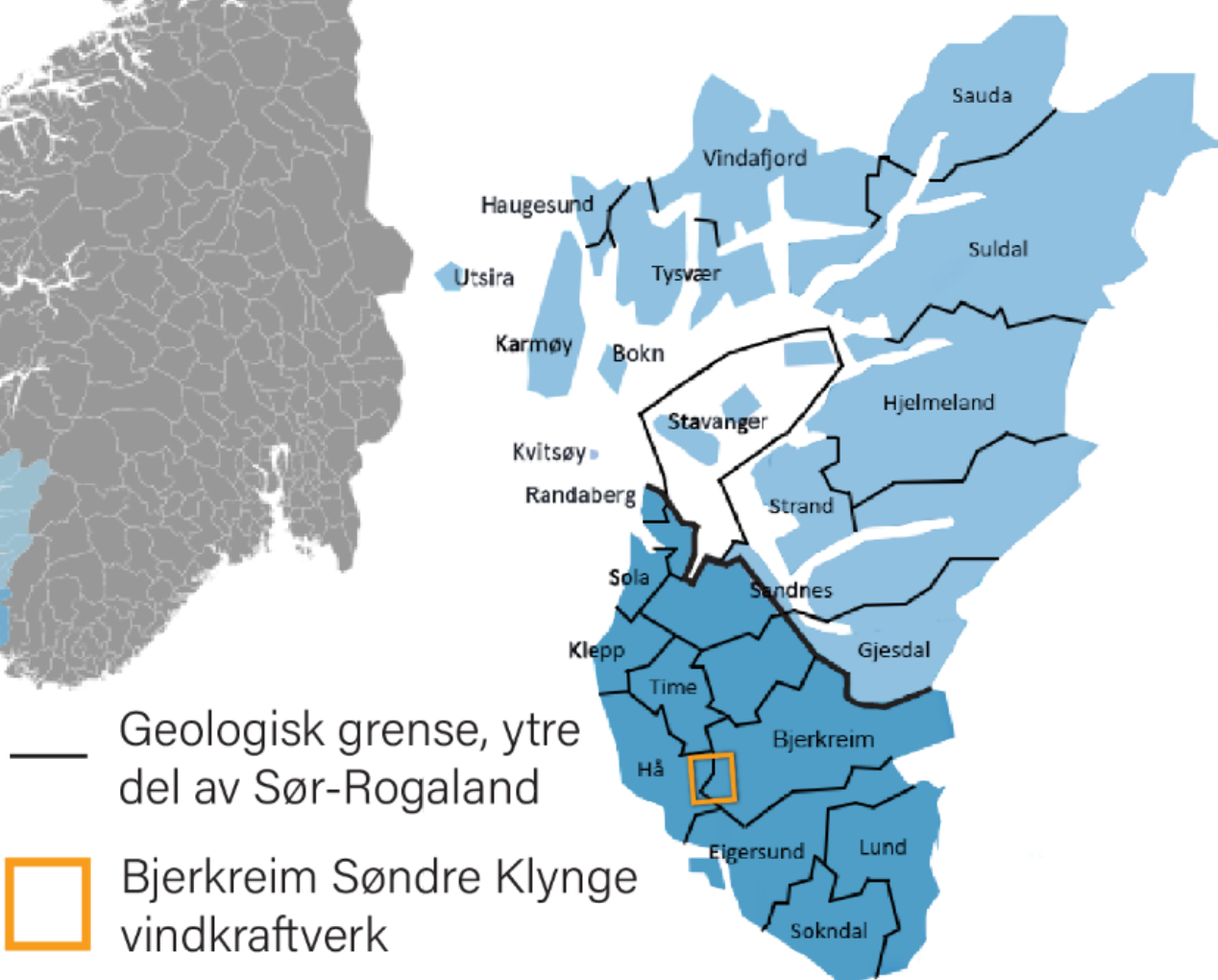
I første del av landskapsanalysen har vi et regionalt perspektiv hvor vi ser på ytre del av Sør-Rogaland, før vi går nærmere på vårt caseområde; Bjerkreim Søndre Klynge vindkraftverk.

Ettersom vi ser på landskap har vi avgrenset området i et landskaps-perspektiv til ytre del av Sør-Rogaland. Dette fordi området inneholder to forskjellige landskapsregioner, som begge inngår i caseområdet. Ytre del av Sør-Rogaland innebærer kommunene Sokndal, Lund, Eigersund, Bjerkreim, Time, Hå, Klepp, Sola, Randaberg og deler av kommunene Stavanger, Sandnes og Gjesdal.

- Rogaland fylke
- Ytre del av Sør-Rogaland

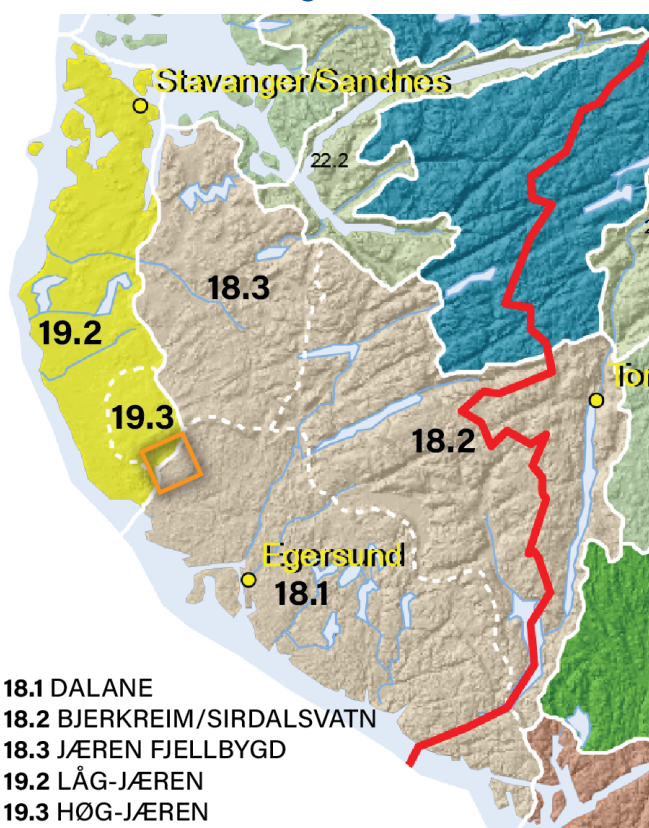
I tillegg til at ytre del av Sør-Rogaland innebærer to landskapsregioner, kan man innenfor dette området se store deler av vindkraftverkene som befinner seg i denne delen av regionen. Både fra topper på Bjerkreimsiden og fra blant annet Synesvarden på Jæren har man en lang synsvinkel som ser til flere av kraftverkene nordover og sørover helt til Egersund og Sokndal. Det ble derfor, i tillegg til en landskapsmessig avgrensning, naturlig for oss å avgrense oppgaven innenfor dette området.

Vi har benyttet oss av det nasjonale referansesystemet for landskap når vi har avgrenset oppgaven etter landskapstype (NIJOS, u.d.). Bjerkreim Søndre Klynge ligger i Hå og Bjerkreim kommuner.

Overordnet landskapsanalyse - ytre del av Sør-Rogaland

Ytre del av Sør-Rogaland består av to landskapsregioner som er unike for Norge. De defineres av NIJOS som landskapsregion 18 (Heibygdene i Dalane og Jæren) og landskapsregion 19 (Jæren). Regionene deles videre inn i fem delområder; Dalane, Bjerkreim/Sirdalsvatnet, Jæren Fjellbygd, Låg-Jæren og Høg-Jæren (se figur 17). Temadelene i tabellen under er inspirert av Direktoratet for naturforvaltning og Riksantikvaren sin veileder for landskapsanalyse (2010). Vi har valgt ut temaene som belyser vår oppgave best mulig. Med de følgende temaene ønsker vi å få frem hva som skiller de to definerte landskapsregionene i oppgaveområdet vårt og hva som gjør dem unik (se tabell 6). Deretter vil vi presentere en oversikt over vindkraft i ytre del av Sør-Rogaland, i dag.

Figur 17: redigert utsnitt av NIJOS sin oversikt over Norges landskapsregioner. Ytre del av Sør-Rogaland består av to unike landskapsregioner.

	Heibygdene i Dalane og Jæren (18)	Jæren (19)
Landskapets hovedform	<p>Heibygdene i Dalane og Jæren er preget av et <i>kupert terreng med bergkoller og daler med lite løsmasser</i>.</p> <p>Bergkollene varierer i omfang og høyde men toppene ligger i noenlunde samme høyde over store områder. Med unntak av noen grunne fjordarmer består landskapet fra Jæren og oppover av brattkyst mens det i sør preges av småkupert hei i mosaikk med større åser i blant. I nord er det mest grov kupert hei.</p> <p>Jæren fjellbygd har et større preg av kupert åsterreng.</p> <p>Indre deler av Dalane er ofte oppsplittet av</p>	<p>Hovedtypene er <i>kyst, lågland og høgland</i>.</p> <p>Kysten er møtet mellom hav og land som inkluderer både sand-, rullesteinstrener og fjellkyst.</p> <p>Låglandet utgjør et flatt til svakt bølgete morenebakketerreng. På Jæren tilsvarer låglandet Norges største lavlandsslette. Nord-Jæren består av et noe mer småknudrete terreng med mer fjellknauser stikkende opp av løsmaterialet og utgjør starten på strandflaten som fortsetter nordover i Norge.</p> <p>Høglandet preges av mer oppstikkende, nakne, grå bergkoller og danner en mer kupert og oppskåret landform (Puschmann, 2005b).</p>

	<p>U-formet sør- og sørvestvendte daler med høye og steile bergvegger.</p> <p>Nedre del av Dalane har et småkupert og oppbrutt anortosittlandskap som strekker seg som et belte langs kysten fra Vest-Agder til Jæren (Puschmann, 2005a).</p>	
<p>Hav og vassdrag</p>	<p>Kystlinjen ligger bratt og åpen mot Nordsjøen med noen få korte fjorder med grunne og bratte fjordsider.</p> <p>I innlandet spiller vann- og vassdrag en betydelig rolle som markante element i regionens landskaper med både små og store krokete vann som er nedsenket mellom bergkoller og nakne sva. Mange steder ligger flere vann tett og er gjerne bundet sammen gjennom korte elve- og bekkeløp.</p> <p>I indre deler av Dalane er det flere langstrakte innsjøer med fjordkarakter (Puschmann, 2005a).</p>	<p>Langs kysten dominerer det åpne havet fra fastlandet og fungerer som en karaktersetter i regionen. Det gir et utsyn mot åpent hav, høy himmel og lavt bakland hvor strandlinjen hovedsakelig består av sandstrender og rullesteinstrand med stedvis oppstyking av fjellkyst. Holmer og skjær er nærmest fullstendig fraværende og gir en konstant faktor i kystlandskapet med bølger som slår mot land.</p> <p>I låglandet finnes det noen små og middels store vann som er omkranset av intensivt drevne jordbruksareal som gjør vannene svært næringsrik. Det renner bekker gjennom åpne areal som eng, åker og beiter. Grunnet stort husdyrhold er vannkvaliteten dårlig og ofte forurenset.</p> <p>I høglandet er det mange små og mellomstore vann med bekker i landskapet som ligger i søkk eller senkninger og danner kontrast i landskapsbildet (Puschmann, 2005b).</p>
<p>Vegetasjon</p>	<p>De fattige bergartene gir bra grunnlag for nøysomme gress- og lyngarter som dominerer vegetasjonen i regionens knaus- og heiområder. Det er gjerne et skarpt skille mellom vegetasjon og nakne fjellknauser.</p> <p>Områdene som før var preget av kulturbeite er mye grodd igjen med einer, bjørk og tett løvskog. Lyngheien er også kraftig gjødslet flere steder. Omfattende bartreplanting har også medført til flere steder som lukker seg i landskapet og kan sees som store mørke flater som følger eiendomsgrensene.</p> <p>Tette og frodige lauvkjerr dominerer på gode løsmasser i dalsenkningene og under solvendte berghamre finner man edelløvtrær samt lunger av rikere eikeskog (Puschmann, 2005a).</p>	<p>I det åpne jordbrukslandskapet kan man se lauvtrær i forskjellige ansamlinger og betydelige grønnstrukturer i byene og tettstedene gjennom bl.a. hager og grøntanlegg, det er også stedvis leskjermer gjennom leplanting av både bar- og lauvtrær.</p> <p>I noen områder, hvorav særlig i høglandet er det åpne beitebakker og bjørkehageskoger. Det fins derimot nesten ingen større sammenhengende skogsområder som ikke er beitepåvirket.</p> <p>Torvmyr er det en del av i høglandet mens det nærmest er oppdyrket på låglandet.</p> <p>Høg-Jæren preges av områder med kystlynghei som er i sterk tilbakegang pga. gjengroing og/eller gjødsling (Puschmann, 2005b).</p>

Bebyggelse	<p>Bosetningen følger i stor grad regionens sprekkedaler og ligger helst nede i dal-bunnene.</p> <p>Med unntak av Egersund, noen mindre tettsteder og et par kommunesentre er regionen spredt bebyggt hvor mye av dagens bosetting skyldes opphav i små eldre og spredt bebygde gårdsbruk.</p> <p>Steingjerder i inn- og utmark og rydningsrøyser er viktige landskapselement (Puschmann, 2005a).</p>	<p>Gårdene preger regionens bebyggelse, hvor man i låglandet med åpne jorder og tette eiendomsstrukturer gir en lett synlig og tydelig gårdsbebyggelse. Noe eldre bygninger er bevart, men det aller meste er nye og moderne bygg.</p> <p>I Høglandet er det en mindre og adskillig mer spredt bosetning. Ved siden av jordbrukets bygningsmasse preges regionen av enorme mengder steingjerder og rydningsrøyser.</p> <p>Nord-Jæren er sterkt urbanisert med særlig Stavanger og Sola (Puschmann, 2005b).</p>
Vernet areal	<p>Det er noen mindre naturreservat spredt utover i landskapsregionen, samt et dyrefredningsområde mellom Bjerkreim og Eigersund kommune (NIBIO, u.d.).</p> <p>I Lund kommune kan man finne Førland/Sletthei landskapsvernområde i landskapsområde 18.2. Tross den unike landskapsregionen er det lite areal som faktisk er vernet innenfor landskapsområdet Heibygdene i Dalane og Jæren (NIBIO, u.d.).</p>	<p>Det er flere mindre naturreservat rundt i landskapsregionen, med Orrevatnet som det største i Klepp kommune. Regionen har flere dyrefredningsområder, hvorav de fleste er spesifikke fuglefredningsområder (NIBIO, u.d.).</p> <p>Det er også noen landskapsvernområder, hvor Synesvarden landskapsvernområde er det største innenfor kysten (NIBIO, u.d.). Landskapsvernområdet har plantelivsfredning og er et av få områder i Norge hvor formålet er vern av kystlynghei (Miljødirektoratet, 2013).</p> <p>De arealene i denne landskapsregionen som har mest omfattende vern er Jærstrendene. Her er det store fugledredningsområder og landskapsvernområde langs hele kysten fra Randaberg kommune til Brusand i Hå kommune. I tillegg fortsetter det marine verneområdet langs jærkysten utenfor landskapsvernområdet (NIBIO, u.d.).</p>

Tabell 6: Oversikt over landskapsregion 18 og 19 sine særtrekk innenfor forskjellige kategorier.

Under kan man se bilder fra de gjennomgåtte temaene for hver av landskapsregionene. Landskapsregion 18 holder bilder på venstre side, og landskapsregion 19 på høyre side.

Hovedformer

Figur 18a: Storafjellet i Bjerkreim med høye fjell og frodige daler. Foto: Gerd Siqveland Engelsgerd, u.d.

Figur 18b: Høg-Jærens landskap med flate Jæren som kommer til syne med havet i horisonten. Foto: Arnt Ove, 2020.

Hav og vassdrag

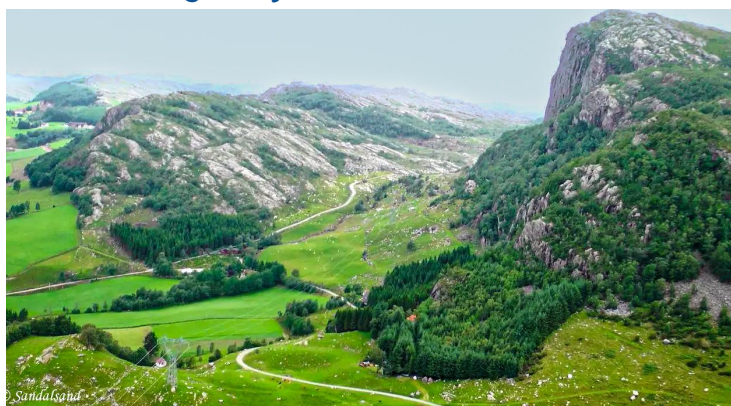

Figur 19a: Ørdsdalsvatnet i de indre deler av Bjerkreim. Foto: Kjell Arild Nummedal, 2020.

Figur 19b: Rullesteinstrand og åpent hav på Obrestad. Foto: Privat

Vegetasjon

Figur 20a: Frodig jordbruk som utnyttes helt til den bare berggrunnen. Bartreplantingen er også tydelig. Kyrkjefjellet i Bjerkreim. Foto: Sandalsand, 2015.

Figur 20b: Det flate og åpne jordbrukslandskapet på Låg-Jæren, med stedvis leplanting. Foto: Region Stavanger, 2022.

Bebyggelse

Figur 21a: Spredt bebyggelse i dalbunnen, med preg av landbruk og rikt vannliv. Foto: Alf S. Ognedal, u.d.

Figur 21b: Tettstedsbebyggelse i Varhaug med store landbruksarealer og spredt bebyggelse rundt. Foto: Asle Haukland, u.d.

Vernet areal

Figur 22a: Tross den unike landskapstypen for hele landskapsregion 18 er det en veldig liten prosent som er vernet. Bildet viser via Ferrata Migaren innenfor Jøssingfjord. Foto: Pål Thjømøe, u.d.

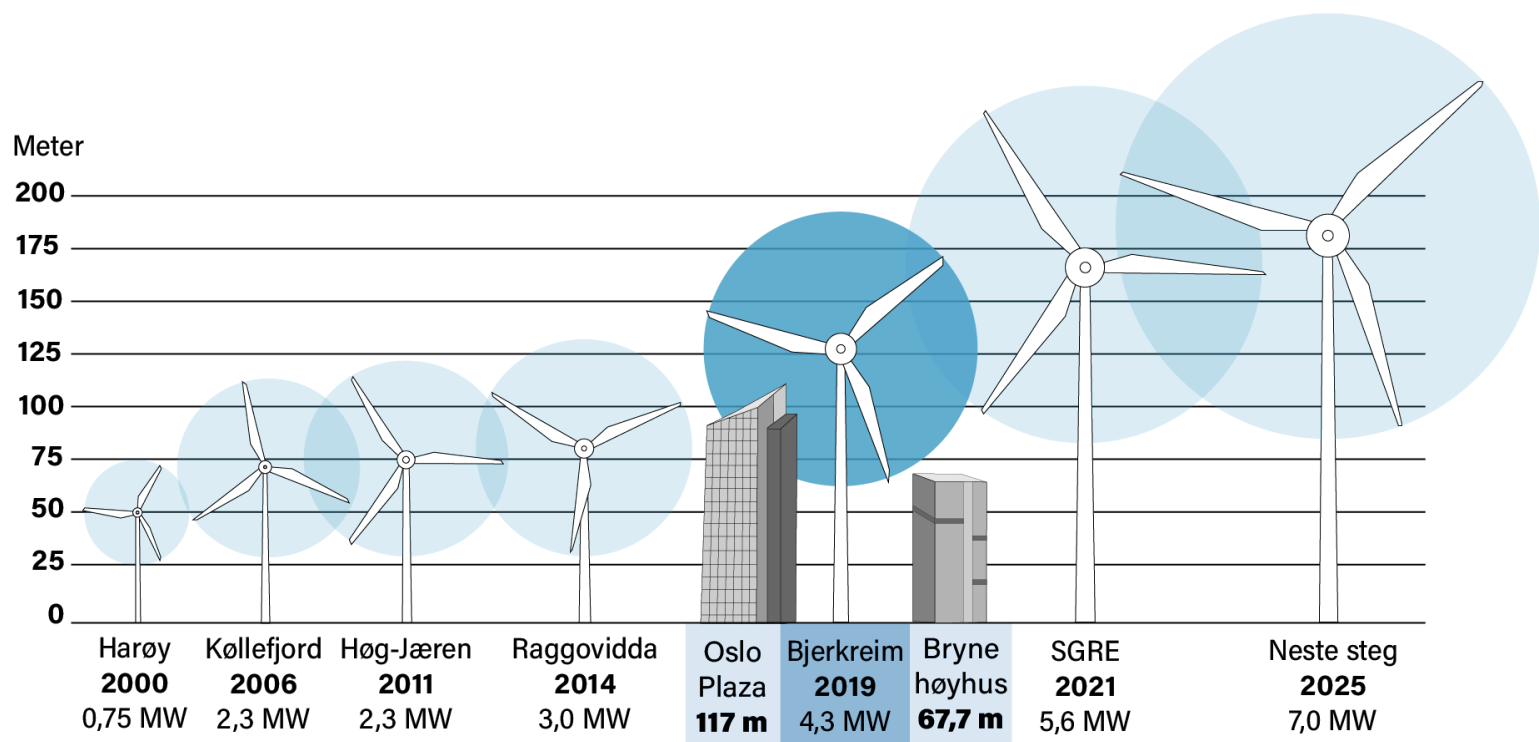
Figur 22b: Synesvarden landskapsvernområde som er vernet for å ivareta kystlynghei. Steingjerdene er synlig i landskapet. Foto: Annbjørg Salte, u.d.

Vindkraft i ytre del av Sør-Rogaland

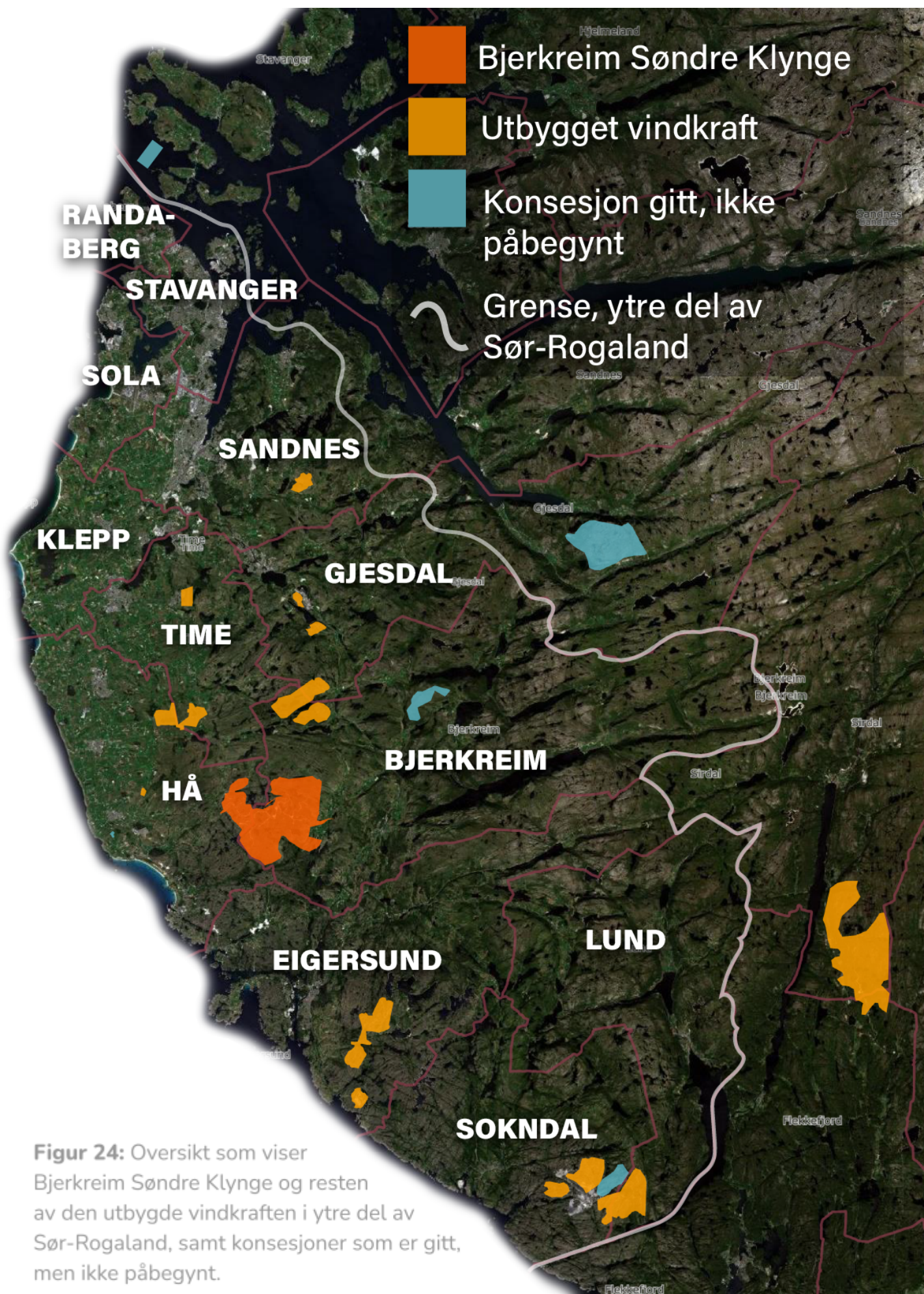
I hele Rogaland fylke er det i dag totalt 257 turbiner i drift. Turbinene er fordelt over 19 vindkraftverk, hvorav 236 av turbinene befinner seg innenfor oppgaveområdet vårt. Det er også per dags dato 10 kraftverk med konsesjon som ikke er bygd ut enda og 5 konsesjoner som er under behandling, i Rogaland fylke (NVE, u.d.). Med unntak av tre anlegg er samtlige av anleggene i ytre del av Sør-Rogaland blitt satt opp i løpet av de fem siste årene, siden 2017. Det vil si at 201 av totalt 236 turbiner, i ytre del av Sør-Rogaland, har blitt satt opp i landskapet de siste fem årene (se tabell 7).

Anlegg	Antall turbiner	Høyde	Oppstart	Kommune
Åsen II	2	89 meter	2012	Time
Bjerkreim Søndre Klynge	70	190 meter	2019	Bjerkreim & Hå
Egersund	33	150 meter	2017	Eigersund
Høg-Jæren	32	127 meter	2011	Time & Hå
Måkanuten	22	190 meter	2020	Bjerkreim
Røyrmyra	3	89 meter	2015	Hå
Skurvenuten	2	151 meter	2018	Gjesdal
Stigafjellet	7	190 meter	2020	Bjerkreim
Svåheia	7	150 meter	2018	Eigersund
Tellenes	50	152 meter	2017	Sokndal
Tindafjellet	3	151 meter	2018	Gjesdal
Vardafjellet	7	150 meter	2020	Sandnes

Tabell 7: Oversikt over utbygde vindkraftverk i ytre del av Sør-Rogaland.

Figur 23: Fremstilling av vindturbinenes etterhvert raske utvikling. Bjerkreim viser turbinene fra Bjerkreim Søndre Klynge på 190 meter, opp mot Oslo Plaza og Bryne Høyhus.

Figur 24: Oversikt som viser Bjerkreim Søndre Klynge og resten av den utbygde vindkraften i ytre del av Sør-Rogaland, samt konsesjoner som er gitt, men ikke påbegynt.

Landskapsanalyse - Bjerkreim Søndre Klynge

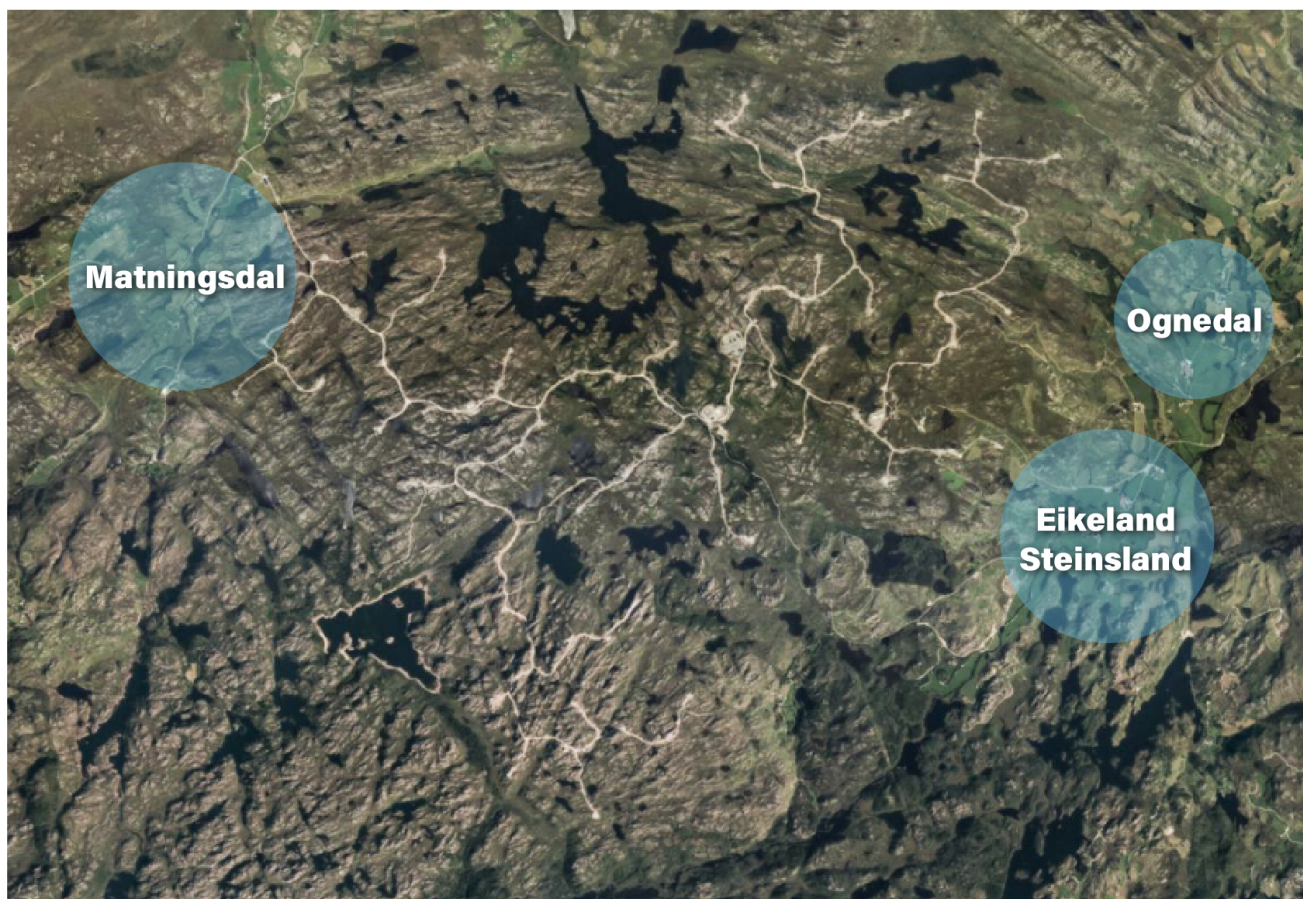
En landskapsanalyse har som formål å skildre landskapets innhold og egenskaper, og systematisere kunnskapen man anskaffer (Direktoratet for naturforvaltning & Riksantikvaren, 2010). Etter å ha sett overordnet på ytre del av Sør-Rogaland som region, skal vi i denne delen gå nærmere på vårt caseområde; Bjerkreim Søndre Klynge (se figur 24). Landskapsanalysen tar for seg inntrykkene for området, som vi har tilegnet oss gjennom feltarbeid, og legger grunnlaget for en presentasjon av områdets landskapskarakter avslutningsvis. Temadelene i landskapsanalysen vil være følgende:

Tema 1 - Landformer, vann og vassdrag

Tema 2 - Vegetasjon

Tema 3 - Arealbruk og bebyggelse

Tema 4 - Romlig-estetiske forhold

Figur 25: Caseområdet som innebærer Bjerkreim Søndre Klynge og nærmeste bebygde steder, Matningsdal i Hå og Steinsland, Eikeland og Ognedal i Bjerkreim.

Tema 1 - Landformer, vann og vassdrag

Hovedformer

Hovedformen endrer seg relativt raskt dersom man beveger seg nord-, sør-, øst- eller vestover fra caseområdet. Mot øst vil toppene gradvis bli høyere og det kuperte landskapet vil i større grad gå over i et dallandskap med større vann og innlandsfjorder. Sørover fortsetter det tydelige anortosittlandskapet gradvis nedover til skjærgårdskysten. Vestover og nord-vest går det kuperte landskapet også gradvis nedover. Man vil komme til skillet mellom jærlandskapet og dallandskapet i Brusand, og det åpne låglandet på Jæren i nord og nord-vest. Selve caseområdet ligger i et kupert terreng som varierer fra ca. 200 m.o.h., til 310 m.o.h. Bergkoller av næringsfattig anortositt og noe noritt preger landskapet. I global skala er anortositt en svært sjelden bergart som finnes i Rogaland, Canada og på månen (UNESCO global geopark, u.d.). Det kan oppfattes som et "rotete" terreng, men selv om det er kupert og bergkollene varierer noe i høyden så ligger landskapet høyt i forhold til omgivelsene. Dette gjør at man kan se langt fra de mindre toppene også (se figur 26).

Figur 26: Det kuperte terrenget strekker seg langt. Uthevet i blått kan man se havet i horisonten. Foto: Privat.

Småformer

Småformer er markerte terrengformer i småskala. I Bjerkreim Søndre Klynge er det småformer av nakne fjellknauser og koller som dominerer. Ettersom området hovedsakelig består av anortositt finner man lite jord og plantedekke. Et annet særtrekk er flyttblokkene som ligger strødd i både små og store størrelser. Disse mange småformene gir landskapet her oppe et skrint og nakent preg (se figur 27).

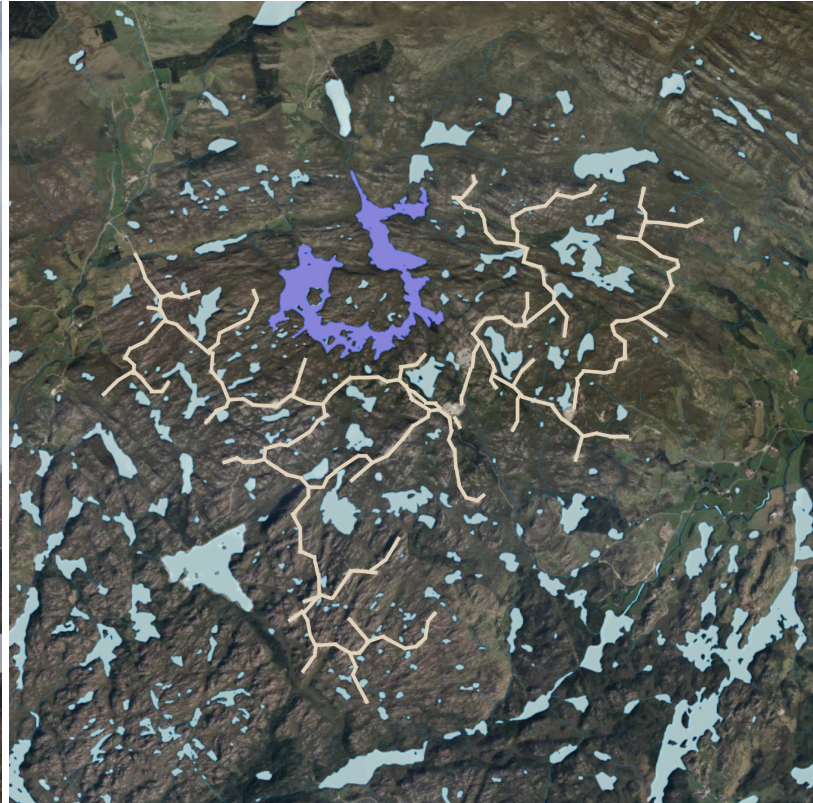
Figur 27: Småformene er tydelige når man ser utover Bjerkreim Søndre Klynge. Foto: Privat.

Vann og vassdrag

Det er flere små og store vann som er nedsenket mellom bergkoller og nakne sva. Hagavatnet er blant annet også et vannbehandlingsanlegg som fungerer som et reserveanlegg for drikkevann (se figur 29). Vannene og vassdragene utgjør en viktig del av landformen, og er rike på fisk og organismer.

Figur 28: Vannformene kommer tydelig frem når man ser utover landskapet.

Figur 29: Det er rikt med små og større vann i caseområdet. Hagavatnet er markert i annen farge.

Tema 2 - Vegetasjon

Vegetasjonen i området består hovedsakelig av bart fjell, en del morenemateriale, og organisk materiale i form av torv og myr. Det er et kupert landskap som ikke har beskyttelse av trær mot den sterke vinden som preger landskapet. Dette merker man særlig om man står på de øverste toppene på en vindfull dag. Snaumark dominerer også en del i området (NIBIO, u.d.).

Vegetasjonsdekket er til en viss grad påvirket av utmarksbeite for husdyr. Den næringsfattige berggrunnen og det skrinne vegetasjonsdekket gjør at bøndene flere steder er avhengig av å lage driftsveier i beitene slik at de kommer ut med husdyrgjødsel om våren. Det hender også at det brukes kunstgjødsel på sommeren i tillegg så gresset blir bedre, som videre fører til at dyrene går der (personlig kommunikasjon, innbygger fra Bjerkreim). Dette gjelder hovedsakelig i utkanten av området og særlig på Bjerkreim siden.

Hovedtrekkene i vegetasjonen er knyttet til deler av uberørt landskap og kulturlandskap. Kystlyngheiene i området er et kulturbetinget vegetasjonsdekke som også skiller seg ut som en sårbar naturtype av stor verdi. Det er en sterkt truet naturtype i Norge hvor Rogaland er det fylket med størst andel kartlagt kystlynghei. Det karakteristiske for Sør-Rogaland er deres omfattende fuktheier med lavt innslag av røsslyng som kan følges fra ytterkysten og helt opp til 4-500 m.o.h. (Miljødirektoratet, 2013). I tillegg til kystlynghei er det forekomst av de rødlistede artene klokkesøte og hubro. Området har i alle år tiltrukket seg rovfugltrekk og det har blitt kartlagt en større hubrobestand i området.

Figur 30: Husdyrene er på beite i utmarken. Man kan se trekkene av de mer fuktige og vegeterte områdene. Foto: Norsk Vind AS, 2020.

Tema 3 - Arealbruk og bebyggelse

Primærnæringer, bebygd areal og bosetting

Det er hovedsakelig landbruksdrift og beite som dominerer rundt anlegget og utmarksbeite i selve caseområdet. Gårdsbebyggelse utgjør det meste av nærliggende bebyggelse, samt frittstående hus i spredt bebyggelse. Anleggsveiene i caseområdet og hver enkelt turbin, med tilhørende fundament, preger arealet.

Figur 31: Gårdsbebyggelsen rundt Bjerkreim Søndre Klynge, her fra Bjerkreim siden. Foto: Privat.

Figur 32: Gårdsbebyggelsen rundt Bjerkreim Søndre Klynge, her fra Matningsdal på Hå siden. Foto: Privat.

Friluftsliv og bruk

I menneskelig forstand har området i stor grad vært brukt til utmarksbeite, noe friluftsliv og jakt. Det har også vært et landskap som har blitt betraktet på avstand, fra andre topper og turområder samt fra boliger, og fungert som en del av horisonten for veldig mange.

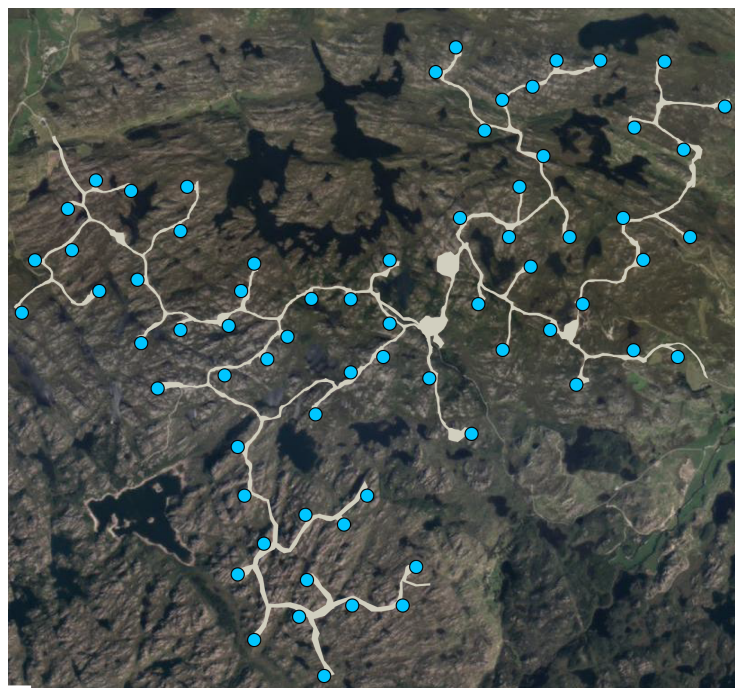
Landskapet har vært svært viktig for dyreliv. Før utbyggingen av vindkraftanlegget har det vært et område som i stor grad var fri fra menneskelig aktivitet og påvirkning. Etter utbygging har bruken endret seg ved at gårdseiere har bedre driftsveier i forhold til beite. I tillegg har allmennheten bedre tilgang på området i form av at man kan kjøre helt opp og parkere, for så å gå innover via anleggsveiene. Hvordan landskapet betraktes på avstand har også blitt påvirket av utbyggingen, samt at dyrelivet har blitt mer påvirket av menneskelig aktivitet og industri.

Figur 33: Oversikt over Hagavatnet i nord-østlig retning mot senderen på Laksesselafjellet. Foto: Kystlynghei, u.d.

Industri, kommunikasjon og ferdsel

Infrastrukturen utgjør det største omfanget av inngrep i caseområdet. Vindkraftanlegget med sine 70 turbiner og 45 km med anleggsvei, danner et arealkrevende industriområde (se figur 34). Jordkablene er bygget inn i veiene og vil ikke være synlig. Det er også bygget ut et stort, og et mindre, transformatoranlegg med tilhørende trafolinjer, i forbindelse med etableringen av vindkraftverket. Anleggsveien er i stor grad lagt helt nytt ved sprengningsarbeid og fylling av vei. Veiene har også påvirket vann ved å krysse dem. Det er et utfordrende terreng i området, og deler av veien er utført på en relativt skånsom måte og følger landskapet naturlig. Mesteparten av veiene danner større inngrep gjennom skjæring, sprengning og større utfyllinger, hvor enkelte steder er klart verre enn andre (se figur 35).

Figur 34: Oversikt over den 45 km lange anleggsveien med tilhørende 70 punkter for vindturbinene.

Figur 35: Til venstre er en relativt skånsom veifylling som i større grad følger landskapet enn de to påfølgende bildene hvor det er store inngrep med fylling og sprengning. Foto: Privat.

Tema 4 - Romlig-estetiske forhold

Området er preget av mye naken anortosit med mindre variasjoner mellom vegetasjon, og kulturpreg i form av utmarksbeite. Tross mange koller og et kupert terreng, er det i stor grad et åpent landskap med en lang horisontlinje. Både fra sør-øst, sør-vest og nordvest kan man se sjøen. Snur man seg mot nord og nordøst, ser man innover i landet.

Harmonien av det kupert og spesielle landskapet med vid horisontlinje, møter et markant brudd med vindturbinene. Visuelt er de svært synlige både i form av at de stikker høyt og vertikalt opp i et ellers jevnt terreng. I tillegg vil de store bevegelsene av rotorbladene på vindturbinene, som går i en jevn strøm, aktivt bryte horisonten og fokuset. De hvite lysene er også veldig merkbare på dagtid, og særlig om kvelden og natten når det er mørkt.

Anlegget kan sees fra lang avstand, og dersom man trekker seg like nord-vest til Synesvarden (360 m.o.h) kan man se hele Bjerkreim Søndre Klynge (se figur 36). I tillegg til at det er et landskapsvernområde, er Synesvarden, sammen med Steinkjerringa, et av de viktigste turområdene på Jæren. Fra dette punktet ser man over 150 vindturbiner, og dersom det er klarvær kan man se over 200 vindturbiner (se figur 36). Det tilsvarer en stor andel av ytre sør-rogaland sine totalt 236 vindturbiner.

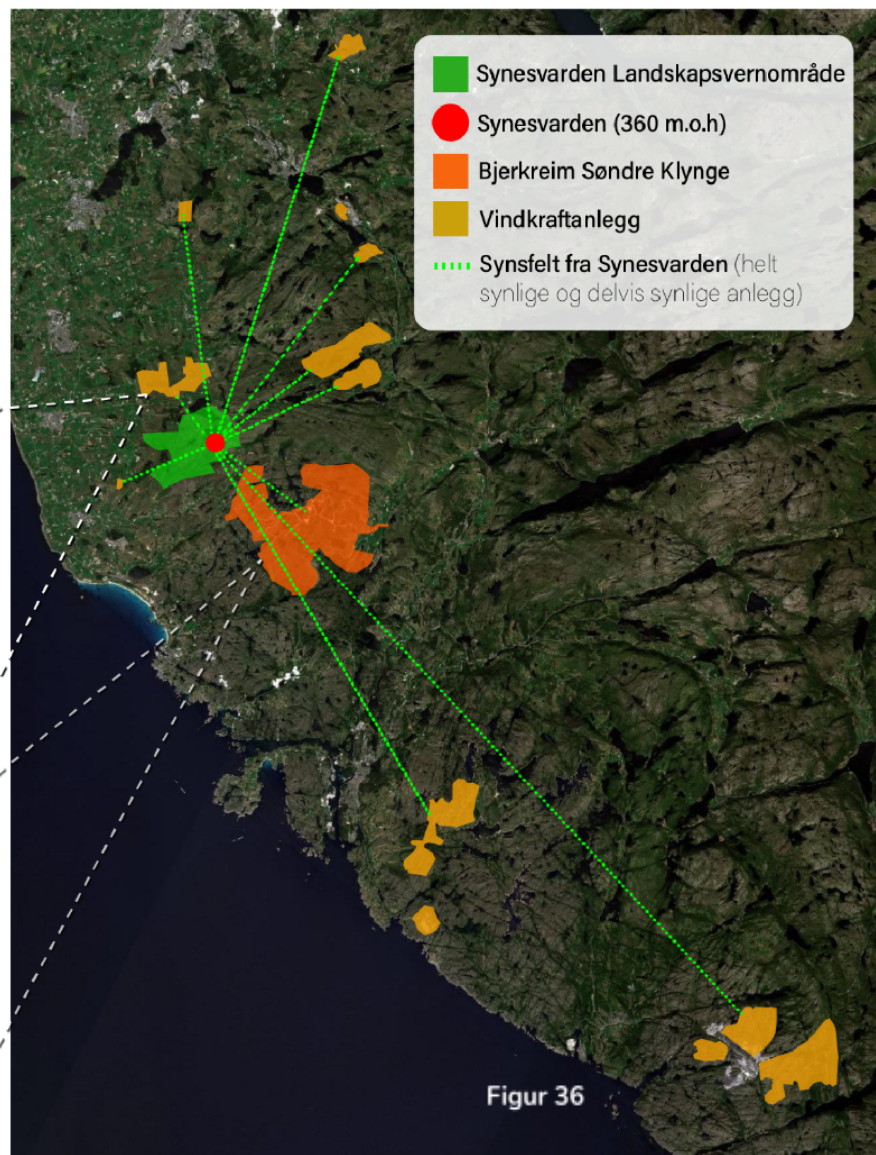
Landskapsopplevelsen får et industrielt uttrykk, som forringer verdiene knyttet til naturopplevelsen i området. Det oppleves massivt og svært dominerende om man befinner seg i selve anlegget. Synsvinkelen okkuperes av vindturbiner i alle retninger, og et enormt veinett med store landskapsinngrep tar også vekk verdiene som ligger i naturopplevelser. I tillegg får man forringet landskapsopplevelsen gjennom støy fra turbinene. Det blir tydelig at støy kan komme i form av "svisj" fra vingene, og i form av en dominerende "dur" fra turbinen. Deringen oppleves mer kraftig og intens enn selve lyden som kommer fra vingene. Om man står på Synesvarden okkuperes nærmest hele inntrykket av vindturbiner. Det er bare ett område mot sjøen man ikke ser noen vindturbiner, om man tar på seg skylapper. Dette forringer også tydelig landskapsopplevelsen fra Synesvarden, og det som er et landskapsvernområde påvirkes fra nesten alle kanter av disse inntrykkene.

Høg-Jæren Energipark, sett fra Synesvarden.

Deler av Bjerkreim Søndre Klynge, sett fra Synesvarden.

Figur 36

Hvor visuelt fremtredende vindturbinene er i landskapet, varierer som nevnt mye med været. I grått vær kan den dominerende visuelle effekten av turbinene nærmest forsvinne helt. Deres visuelle dominerende effekt er derimot mer fremtredende i grått vær med gjennomslag av sol. Ved tilnærmet blå himmel og sol er de jevnt fremtredende, og særlig dersom solen treffer fra samme side som man selv befinner seg på. Da vil man få flere tilfeller av blink i form av refleksjon fra solen. Dersom solen befinner seg fra siden eller noe bak vindturbinene, blir de mørkere og kan sees som delvis mørke kontraster i horisonten (se figur 37).

Figur 37: Horisont av vindturbiner i henholdsvis skyfritt vær, skyet vær med solgløtt og med grått vær. Foto: Privat.

Landskapskarakteranalyse - Bjerkreim Søndre Klynge

Med utgangspunkt i landskapsanalysen skal vi presentere en kort analyse av Bjerkreim Søndre Klynge sin *landskapskarakter*. Caseområdet vårt omfatter et mindre område som kan skilles i to landskapskarakterer. I tillegg er det en ytterligere landskapskarakter, som følger av endringene fra vindkraftanleggets inngrep.

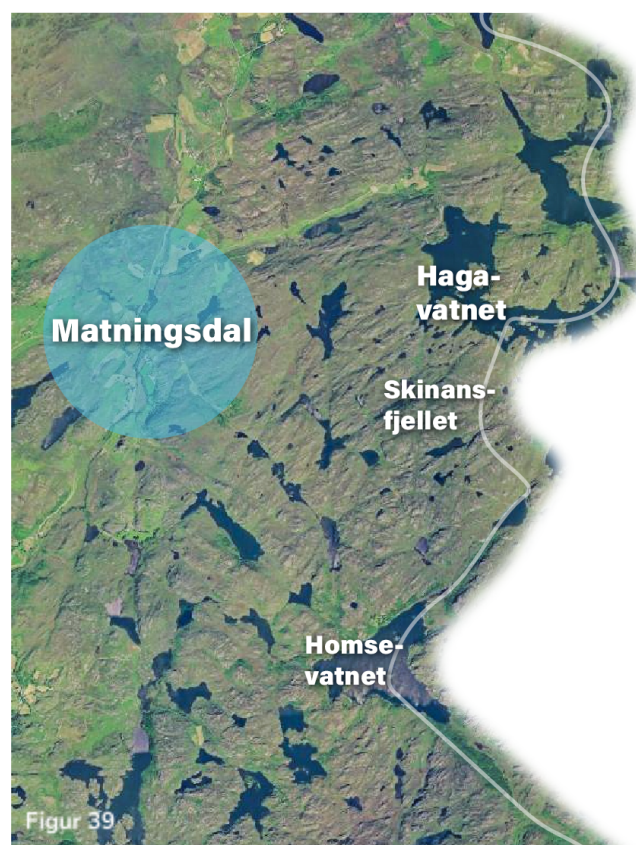
Figur 38: Linjen skiller Hå kommune (til venstre) og Bjerkreim kommune (høyre). Oversiktsbildet viser landskapet for Bjerkreim Søndre Klynge før utbygging. Fremhevet i blått til venstre er Matningsdal, og fremhevet i blått til Høyre er Eikeland, Steinsland og Ognedal.

Landskapskarakter 1 og 2 skilles i stor grad av kommunegrensen. NIJOS referansesystem for landskap skiller også de to landskapsregionene (18 og 19) ved kommunegrensen (Puschmann, 2005c). Dette gir oss to landskapskarakterer; én representert ved Hå kommune, og én representert ved Bjerkreim kommune. Selv om området i selve vindkraftanlegget har mye likhet vil vi under presentere det som skiller de to landskapskarakterene.

Landskapskarakter 1 - Hå

Landskapskarakter 1 (LK1) er innenfor det området som kategoriseres for Høg-Jæren. Det er hovedsakelig bart og knudrete fjell, med stedvis tynt dekke som preger området. Nedsenkninger med mindre vann og to store (Hagavatnet og Homsevatnet), danner tydelige kontraster i det kupert landskapet. Det er noen mindre områder med tynne moreneavsetninger, hovedsakelig i utkanten av vindkraftanlegget. Det er lite torv og myr i området, men det er en sterkt stigende grad av det fra Matningsdal og i retning Synesvarden (nordvest). Driftsveier fra gårdsbrukene rundt går ikke særlig langt opp i terrenget. Det har dermed ikke vært særlig hard gjødsling i landskapet og utmarksbeitene i selve caseområdet, som i dag preges av vindkraftanlegget.

Skinansfjellet holder det høyeste punktet (279 m.o.h.), og er en av toppene som har vært en populær friluftstinasjon, i tillegg til Homse gård ved Homsevatnet.

Figur 40: Utsikt mot Hagavatnet, fra Skinansfjellet. Foto: Lars Erling Friestad, 2013.

Landskapskarakter 2 - Bjerkreim

Figur 41

Landskapskarakter 2 (LK2) er innenfor det området i Bjerkreim som starter øvre del av Dalane. Dalane danner et virvar av daler, både små, større, og noen store. I caseområdet ser man starten av små daler som går videre til de mellomstore og større dalene, i Dalaneregionen. Det er mye bart og knudrete fjell med stedvis tynt dekke her også, men større grad av nedsenkninger med grønn struktur som følge av tynne og tykke moreneavsetninger. Mange små og mellomstore vann finner også sted i nedsenkningene. Det er en større grad av torv

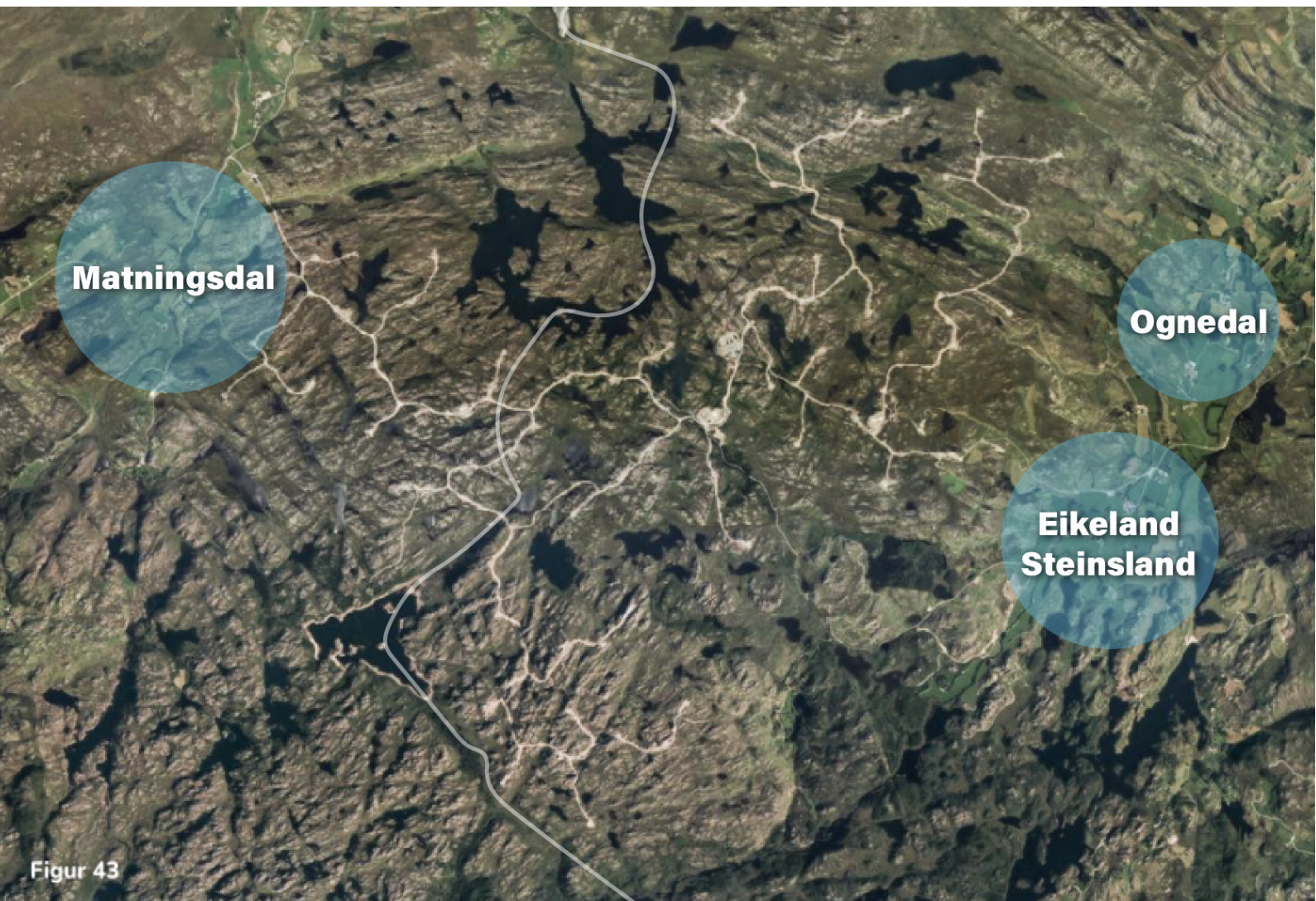
og myr på denne siden. Det har vært flere driftsveier tilrettelagt inn i landskapet som har gitt en relativt hard gjødsling, for å skape gressrike heier og gi bedre utmarksbeiter. Urdalsnipa (561 m.o.h.) og Laksesselavfjellet (536 m.o.h.) er populære friluftstinasjoner som ligger rett nord, inntil selve caseområdet. Her er det utsikt over hele caseområdet og ned til havet. Kvivassfjellet (353 m.o.h.) holder det høyeste punktet i selve caseområdet, før terrenget er raskt stigende i nordlig retning.

Figur 42: Utsikt fra Kvivassfjellet, mot sjøen. Foto: Lars Erling Friestad, 2013.

Landskapskarakter 3 - Endringer

Landskapskarakter 3 omfatter både LK1 og LK2 og utgjør hele caseområdet, samt endringene som følger av utbyggingen av Bjerkreim Søndre Klynge vindkraftverk.

LK1 og LK2 har gått fra å være mye uberørt natur og delvis berørt natur i form av landbruk, og mer eller mindre tilrettelagt utmarksbeite, til å ikke lenger bestå av inngrepsfri natur etter utbyggingen av vindkraftanlegget. Landskapskarakteren preges nå i svært stor grad av anlegg og industri.

I LK2 har flere områder med utsprengt fjell og planerte områder blitt tilrettelagt med nytt gress og økt mulighet for beite til noen av grunneierne (se figur 44). I LK1 er det også tilrettelagt et mindre område som dette.

Figur 44: To av de planerte områdene fra LK2. Bildet til venstre holder den største utsprengningen av de planerte områdene som er transformert til gressflater. Foto: Privat.

Veiene er det største inngrepet i seg selv, med tilhørende transformatorstasjoner og nettilknytning, og er mer eller mindre synlig, avhengig av hvor man befinner seg i det kuperte terrenget. Selv om inngrepene finner sted innenfor et avgrenset område, er influensområdet betraktelig større. Området er et landskap som også har blitt betraktet på avstand gjennom friluftsliv og tur til områder som kan se til Bjerkreim Søndre Klynge. Flere innbyggere har også hatt det som en del av horisonten og sitt landskap. Selv om man på avstand ikke vil se veiinngrepene tydelig, eller i det hele tatt har de enorme vertikale, bevegelige, blinkende og støyende vindturbinene også preget landskapet på lang avstand. Lokalt og i nær krets til anlegget vil man også høre industrilandskapet, i form av støy fra vindturbinene og bevegelige deler i landskapet. Med dette er landskapskarakteren endret over et stort influensområde. Om vindturbinene i seg selv taes ned, og influensområdet blir mindre, vil inngrepene likevel være irreversible og endre landskapskarakteren lokalt i caseområdet i lang tid.

Figur 45: Synlig endring i vegetasjon og landskapskarakter rundt varden på Skinansfjellet, et friluftsområde som nå er påvirket av industri og naturinngrep. Øverste bilde er fra 2013 og nederste er fra 2022. Foto: Lars Erling Friestad.

Figur 46: Bjerkreim Søndre Klynges industripregede landskapskarakter fra avstand. Foto: Privat.

Figur 47: Bjerkreim Søndre Klynges industripregede landskapskarakter på nært hold, inne i selve anlegget. Foto: Spectacular Norway AS, 2020.

Stadkjensleanalyse

Gjennom stadkjensleanalysen skal vi skildre informasjonen som har kommet frem gjennom intervjuene med våre informanter. Måten informantene fremhever følelser gjennom beskrivelse av steder, landskap, og deres tilknytning til dem, kan fortelle oss mye om deres stadkjensle.

De utvalgte informantene har ulike relasjoner til de forskjellige landskapene i Sør-Rogaland, og vindkraft. Noen har holdt til på samme plass hele livet, noen har vært bosatt andre steder i løpet av livet, mens andre er tilflyttere. Et flertall av informantene bor i relativt lang avstand til vindkraftanlegg, mens noen er grunneiere, naboer til et anlegg, eller ser vindturbiner fra der de bor eller fra steder de går mye på tur. Vi har også vært i kontakt med en forvaltningsrepresentant og tre fagpersoner.

Vi har gjennom intervjuene vært opptatt av å få et inntrykk av hvilke verdier som betyr noe i et landskap, for hver og en av menneskene vi har hatt samtaler med. Videre ønsket vi å høre hvordan deres forhold til dette landskapet, påvirkes av vindkraft. Basert på intervjuene vi har gjennomført, følger en oppsummering av de viktigste elementene som går igjen og deres perspektiv på landskap og vindkraft. Flere elementer er det enighet om, men det er likevel forskjellige tilnærminger til dem.

I følgende kapittel skal vi få et inntrykk av hva som er fremtredende hos informantene. Vi har delt opp stadkjensleanalysen etter kategorier identifisert gjennom intervjuene. Vi beveger oss først inn på landskap før vi ser på informantenes forhold til vindkraft. Videre presenterer vi hvordan nøkkelinformantene våre opplever vindkraftutbyggingen.

Informantenes forhold til landskap

I dette avsnittet ser vi på stadkjenslen til informantene gjennom hva de trekker frem som unike og viktige for dem i et landskap. Vi har spurt om hvor de går på tur, hvilke områder de bruker, hvilke områder de ønsker å vise frem, og hvilke endringer de ser i landskapet.

Informantene har ulikt forhold til landskap og er alt fra bønder med større gårder, til folk som bor i nabolag med spredt bebyggelse, og noen som bor tettere i mer bynære områder. Det er også stor variasjon i friluftsinnteresser. Noen foretrekker å gå på strendene og i tilrettelagte stier i nærmeste skogsområde, mens andre liker seg best i mindre brukte områder hvor de kan gå alene uten å møte på andre. Det som går igjen, uansett friluftsinnteresser, er at samtlige hyppig bruker sine nærområder. Samtlige liker å bruke områder som man kan nå bare ved å gå ut døren, eller ved en kortere kjøretur. Selv om enkelte også tar seg tid til lengre dagsturer i større avstand, viste de fleste stor glede av turmulighetene og variasjonen man kan få i sitt nærområde, og generelt innen kort avstand i Sør-Rogaland.

“Jeg går mye her, jeg har en fast runde og et vann jeg går rundt. Men på søndagsturer da reiser vi gjerne et annet sted og pakker sekken med litt godt.”

- Nabo av Bjerkreim Søndre Klynge

“Jeg går mest på vårt eget område, for der kan jeg gå med hundene løs. Jeg har gått en del langs Ørsdalsvatnet også, men jeg foretrekker å gå i mer uberørt natur hvor jeg heller ikke møter folk.”

- Innbygger fra Vikeså, Bjerkreim kommune

Landskapet på Jæren og i Dalane er særegent. Noe av det som går igjen for å beskrive hva informantene setter pris på er vidsyn, den høye horisonten hvor hav og himmel møtes, det stigende terrenget, det kuperte, det frodige og grønne landskapet, fred og ro, og kort vei opp til topper som gir god utsikt.

“Jæren for meg er den høye himmelen, lyset, og at man kan se så langt.”

- Innbygger fra Bryne, Time kommune

“Bjerkreim for meg er de grønne beitene, og fjellene. Det er frodig. Alt blir brukt her, utenom det som er på de høyeste toppene. Det er høye men håndterlige fjell.”

- Nabo av Bjerkreim Søndre Klynge

I spørsmål om hvilke områder de hadde vist frem til besøkende svarer en stor andel enten strendene, eller fjellene med utsikten. Veldig mange trekker også frem landskapet i Egersund og den tydelige overgangen i geologi fra Jæren til Dalane, ved Oгна.

“Om vi får besøk går vi ned til sjøen og viser strendene, og opp i heiene rundt Steinkjerringa og Synesvarden med utsikten der.”

- Innbygger fra Varhaug, Hå kommune

“Jeg synes det er helt fantastisk det skillet der du kommer ned til Oгна og overgangen fra flate Jæren, og inn i det rare og kuperte egersundlandskapet. Det er veldig artig. Det er en sånn markant overgang, og jeg liker veldig godt egersundlandskapet.”

- Innbygger fra Stavanger kommune

En av informantene som er nabo til Bjerkreim Søndre Klynge fikk spørsmål om svaret hadde vært annerledes, på hvilke områder som hadde blitt vist frem, dersom man så tilbake til før vindkraftanlegget ble satt opp. Da fikk vi et tydelig svar på at nærtoppen hadde blitt vist frem til besøkende for fire år siden.

“Før det ble satt opp hadde jeg tatt dere med på toppen min bak her, ja det hadde jeg. Det er ikke fint der lenger.”

- Nabo av Bjerkreim Søndre Klynge

En annen informant som ikke er nabo av et anlegg eller ser vindturbiner fra eiendommen sin gjorde det også tydelig at hun hadde tatt oss med et sted hvor man ikke kan se vindturbiner.

“Jeg prøver aktivt å unngå å se dem når jeg går på tur. Jeg har en tur her oppe som jeg liker å gå, men jeg går ikke videre hvor jeg risikerer å se møller.”

- Innbygger fra Vikeså, Bjerkreim kommune

Når det kommer til spørsmålet om hvilke endringer informantene ser i landskapet, er det varierte svar. Hos enkelte er det tydelig at tanker om landskapet ikke er noe som opptar dem like mye, og de ser på landskapet som nærmest uendret. Hos samtlige av informantene, hvor dette er tilfelle, er bostedet deres i større avstand fra vindkraftanlegg. De fleste har ellers en formening om forskjellige endringer de ser i landskapet, med noe variasjon. Når vi har spurt informantene som er bønder av yrke, eller har vært bonde så er det endringer i arealbruken og landbruket som går igjen, med både leplanting og effektivisering som har ført til høyere andel dyrket mark enn da de var ung.

“Store områder har blitt dyrket siden jeg var ung, før dyrket vi med spade. Så det har vært hard dyrking på Jæren.”

- Innbygger fra Vigrestad, Hå kommune.

“Hvis man ser bort fra vindmøllene så er den største endringen nedslitte bygninger på gårdene og moderat drift, mens noen har bygd nytt og er med videre. Før var det mer likeverdig landbruk, nå er det større skille på de som står overfor investeringer. Det er også blitt noe flere frittstående hus gjennom fraskilling.”

- Innbygger fra Vikeså, Bjerkreim Kommune

En stor andel av informantene har også pekt på utbyggingspress som den største endringen.

“Det har jo skjedd store forandringer – generelt er det jo ingen tvil om at det har vært et stort utbyggingspress, særlig på Nord-Jæren, knyttet til bolig virksomhet og økning i befolkning og tilflytting, og intensivering i jordbruket som gjør at det er mye som er forandret i min levetid.”

- Innbygger fra Sandnes kommune

Det som derimot går igjen hos alle informantene er at vindkraftutbyggingen kommer opp når vi spør om hvilke endringer de ser i landskapet, enten de bare nevner det eller går nærmere inn på hvordan vindkraft er den største endringen i landskapet.

“Rundt oss her oppe har det ikke vært store endringer utenom vindmøllene. Jeg føler de ødelegger landskapet – de har sprengt bort og lagt veier rett gjennom.”

- Nabo til Bjerkreim Søndre Klynge

“Landskapet har endret seg veldig mye. Det er jo et magisk landskap som du ikke har noe lignende av i hele Norge. Det er det særpreget, for å si det slikt. Vindkraften har og satt et stempel på det særpreget og endret veldig mye.”

- Innbygger fra Stavanger kommune

“Med den raske utbyggingen ble det plutselig sånn at når du reiste til Bjerkreim og så utover Jæren, så ville du se møllene på Høg-Jæren på ene siden, og så kom Egersund feltet. Nå kan man ikke gå på en topp lenger uten å se dem. Når du snur deg 360 grader, vil du alltid se vindmøller, og det er litt trist. Det er markerte forandringer i landskapet.”

- Innbygger fra Varhaug, Hå kommune

Informantene om vindkraft

I dette avsnittet ser vi på hva som går igjen hos informantene når det gjelder erfaringer, verdier og oppfattelse rundt vindkraftutbygging. Vi har sortert det som går igjen etter de oppgitte kategoriene i metodekapittelet.

Informantene har som nevnt ulik tilnærming til vindkraft. Den største andelen av informantene bor i lengre avstand til vindkraftanlegg og blir ikke direkte påvirket av det fra sitt hus, i hverdagen. Flertallet av informantene er glad i, og engasjerer seg i friluftsliv, naturen, og dyreliv. Noen er grunneiere og naboer som bor i, og bruker områdene i umiddelbar nærhet til vindkraftanlegget. Grunneiere og naboer har holdt til på samme familiegård i flere generasjoner. Enkelte synes det er fint eller fascinerende å se på vindturbinene, og noen få informanter jobber med vindkraft. Mange er relativt nøytrale og har lite til ingen formening om vindturbinene i seg selv, mens andre har veldig sterke meninger.

Konsesjonsprosess og system

Det som kommer tydeligst frem rundt kategorien prosess og system, er at samtlige av informantene stiller seg kritisk til systemet og måten ting er gjort på. Dette kom raskt frem i intervjuene, uavhengig av hvilken tilnærming de har til vindkraft i seg selv, og gjerne før spørsmål om vindkraft ble spurt.

“Jeg er ikke direkte motstander av møllene, men jeg er motstander av måten det er gjort på - økonomien i det.”

- Innbygger fra Vigrestad, Hå kommune

Mange hever stemmen sin og blir opprørt eller oppgitt når de snakker om dette. Det som går igjen er aspektene rundt prosessen, hvor særlig fordeling av godene går igjen og problemstillingen om at kraften går til utlandet.

“Hadde kommunen og staten fått mer igjen for dette tror jeg det hadde vært et helt annet bilde. Men når noen få personer stikker av med hele gevinsten, og andre sitter igjen uten noe, da begynner man å reagere.”

- Grunneier i Bjerkreim Søndre Klynge

“Jeg godtar ikke at vi skal ødelegge det flotte landet vårt for å selge overskuddskraft til utlandet. Energiloven er ikke laget for at man skal ta fra norske innbyggers jord, grunn og landskap uten at de selv ønsker det, for at kraften som blir produsert skal sendes ut av landet for at noen skal tjene penger på det. Det er jo ikke en gang til oss selv, det er jo overskuddskraft til private selskaper – det er så mye urettferdighet i det!”

- Innbygger fra Vikeså, Bjerkreim Kommune

“Det som er helt forkastelig er at de har sendt hele kraften til utenlandske firmaer som bare suger profitt ut av dette her, og vi må igjen kjøpe strøm fra Europa. For å spare utbygging av vindmøller så burde vi effektivisert vannkraft, fordi de får så mye mer ut av den samme vannstrålen.”

- Nabo til Bjerkreim Søndre Klynge

Det kommer også tydelig frem at det har vært vanskelig som innbygger å følge med på prosessen. Det som går igjen hos flere er at det er vanskelig å finne informasjon og at

befolkningen generelt ikke har vært godt nok opplyst om hva som pågår, og hvilke konsekvenser det har. De fleste er ikke klar over planene før turbinene er satt opp.

“Vi går mye på tur her i nærområdet og på Synesvarden, men vi var jo faktisk ikke klar over de nye anleggene før vi var på tur oppe i heiene og så de.”

- Innbygger fra Nærbø, Hå kommune

Noen av informantene stiller også spørsmål om saksprosessene, og hvordan problemstillinger ikke har blitt utredet godt nok, men at det likevel går gjennom uten at de får noe særlig mulighet til å påvirke.

“Det har jo vært en vilje til å la de slippe unna med minimalt i offentlighet, så det har vært ett eller annet politisk bakteppe som har gjort at de utbyggerne har fått lov til å holde på slik.”

- Innbygger fra Varhaug, Hå kommune

Noen av informantene har brukt mye tid på å sette seg inn i prosessen for å kunne involvere seg. Selv om noen har brukt tid på dette, er det ikke gitt at man faktisk forstår omfanget av det som ble lagt frem.

“Man må oppsøke det. Det jeg etterhvert gjorde, da det på en måte ble en kamp, var at jeg tok kontakt med rådmannen, diverse som jobber i kommunen og jeg har jo vært å mast på dem - hvordan er det, hvordan er klageprosessen og hva gjør man da? Hvis man vil noe så klarer man jo å finne frem til ting, men det krever jo at noen gjør en jobb.”

- Innbygger fra Vikeså, Bjerkreim Kommune

“Jeg har jo gått ned et par 100 000 i lønn på å sitte å drive på med dette her i flere år. Det har vært frem og tilbake med alt mulig. Det er jo ikke noe jeg egentlig har lyst til å drive på med, jeg har ikke noe interesse for det. Men det er noe med når...(gråtkvalt), det var det viktigste som var i livet mitt. Jeg våkner om natten og er sint.”

- Innbygger fra Vikeså, Bjerkreim Kommune

“Når det ble godkjent var det nok minimalt med folk som bet merke i hva det egentlig var som ble planlagt. Av de som forstod at noe ble planlagt, er jeg sikker på at mer enn halvparten ikke forstod karteene og tegningene som ble lagt frem, og heller ikke

omfanget av hvor inngripende dette kom til å bli.”

- Innbygger fra Varhaug, Hå Kommune

Enkelte av grunneierne i Bjerkreim Søndre Klynge ble heller ikke opplyst fortløpende om endringer utbygger gjorde i planene, noe som har ført til at de føler seg overkjørt. Det har blant annet vært rettssaker rundt disse endringene som ikke har blitt opplyst om. Det gis også stor kritikk hos store deler av informantene rundt tidsaspektet i vindkraftutbyggingen.

“Ja du kan jo si når de begynner med sånne ting burde jo vi vært orientert hele veien om hva som foregår, ikke at det blir kamouflert. Det er fremgangsmåten deres virker det som, da får de gjort mer. De har ikke tatt noe hensyn til oss som grunneiere for å si det rett ut. Så det er jo det som er det store problemet, at de bare har durt på, selv om vi var veldig nøye på det når vi skrev kontrakt.”

- Grunneier i Bjerkreim Søndre Klynge

“Vi hadde ikke forespeilet denne høyden på dem, det var snakk om mye mindre da vi skrev under og så har det blitt endret underveis. Det virker litt maktesløst når de bare kan komme og ta seg til rette.”

- Grunneier i Bjerkreim Søndre Klynge

“Det som settes opp er jo noe helt annet enn det folk har skrevet under på for mange herrens år siden. Det burde ikke vært lov at det går så lang tid, og at alle disse endringene som gjøres bare glir gjennom uten at det krever godkjenning av alle parter på nytt.”

- Grunneier i Bjerkreim Søndre Klynge

Her kommer det frem at enkelte grunneiere angret og ikke hadde skrevet under på nytt, selv om de har en økonomisk fordel av det, samt en bedre tilgang til utmarken sin på grunn av bedre driftsveier. Flere som er naboer gjør det også tydelig at de ikke ville skrevet under, selv om de hadde fått økonomiske goder ut av det.

“Jeg hadde aldri skrevet under på noe ny avtale. Det var jo ingen som så for seg at de skulle båndlegge så store områder den gangen vi skrev under i 2005.”

- Grunneier i Bjerkreim Søndre Klynge

“Mange her har nok sett på dette som en inntekt til gården, men det har ikke noe med mitt syn å gjøre. Om vi hadde fått flere hundre tusen i året hadde det ikke betydd noen ting. Jeg hadde aldri skrevet under på noe.”

- Nabo til Bjerkreim Søndre Klynge

Verdier, holdninger og bruk

Det er forskjellig hva informantene engasjerer seg for innenfor vindkraft og det vises fra kategorien; verdier, holdninger og bruk. Noen av informantene, uavhengig av forhold til vindkraft, trekker frem ressursperspektivet og utnyttelse av vindressursene i området. Den største andelen av informantene kommenterte på endring i bruken av områdene i og rundt vindkraftanlegget. Tilnærmet samtlige av informantene ønsker ikke å oppholde seg i området for eget bruk. Noen få informanter så vindkraftanlegget som en mulighet til lavterskel turtilbud, hvor man enkelt og trygt kan gå med barnevogn eller sykle en tur på anleggsveiene.

“Det er jo mye vind her i Rogaland, så det er jo kjekt om vi får utnyttet ressursene.”

- Innbygger fra Vigrestad, Hå kommune

“Det positive med anlegget er jo at det har åpnet områder for en gruppe mennesker som ikke har hatt noe som helst lignende før.”

- Innbygger fra Varhaug, Hå Kommune

En holdning som går igjen er at når vindturbinene først er oppe så må det bare godtas, ettersom det ikke er noe man kan gjøre. Med unntak av en enkelt informant, mener samtlige av informantene at det er bygd ut nok vindkraft i Rogaland, og at det er nådd en tålegrense.

“Jeg er i mot det, men jeg mener også at når de har kommet opp så må vi bare godta det.”

- Nabo til Bjerkreim Søndre Klynge

“De fleste sier at “vi må bare leve med det”. Vi føler oss fremdeles hjemme her, vindkraften har vi på et annet plan - det må vi”.

- Grunneier i Bjerkreim Søndre Klynge

“Vi kan godt ha litt jomfruelig natur, så vi slipper å se de. Det må være mulig å kunne se et landskap uten vindmøller.”

- Innbygger fra Vigrestad, Hå kommune

“Jeg har ikke mange steder igjen i Rogaland hvor jeg synes det er greit lengre. Jeg synes det er nok. Det kan være vindmøller ett og annet sted, men en eller annen gang må det være nok.”

- Innbygger fra Stavanger kommune

De aller fleste føler seg fremdeles hjemme etter utbyggingen. Men det legges ikke skjul på at det er påvirket hverdagen og livskvaliteten til enkelte av informantene.

“Jeg føler meg absolutt hjemme, men det er en sorg. Jeg håper jeg lever den dagen de kjører møllene ut igjen.”

- Nabo til Bjerkreim Søndre Klynge

“Jeg føler meg fremdeles hjemme her, men ikke sånn som det var. Jeg sliter litt, for jeg er plaget med støy, og naturinngrepene plager meg veldig.”

- Nabo til Bjerkreim Søndre Klynge

Flere av informantene har tur-, natur- og friluftsinnteresser i regionen, og i området rundt Bjerkreim Søndre Klynge. Mange er bekymret for hvordan vindturbinene påvirker dyrene og naturen i området.

“Jeg er veldig glad i dyr, så tanken på at en bulldoser skal grave opp jorda i sånne områder. Det er ikke natur der lenger.”

- Innbygger fra Vikeså, Bjerkreim kommune

“Med Bjerkreimsklyngen ble det ikke gått så mye egentlig, naturen fikk lov å være der for seg selv. Det var et av de mest tette hubro områdene.”

- Innbygger fra Vikeså, Bjerkreim kommune

I forbindelse med tur-, natur- og friluftsinnteresser kommer det svært tydelig frem at det å oppholde seg i vindkraftanlegg oppfattes som et industriområde av de aller fleste informantene, og gir absolutt ingen naturopplevelse.

“Altså det er jo ikke natur lenger. Når man har satt opp noe sånt, så er det et industriområde.”

- Innbygger fra Varhaug, Hå kommune

“Det er fine sykkelveier for de som driver det, men som naturopplevelse syns jeg ikke det er noen fordeler med vindmøllene.”

- Innbygger fra Sandnes kommune

Dersom de skal nyte naturen og få naturopplevelser drar de i stor grad til steder hvor man får vindturbinene på god avstand, eller med mulighet for å ikke se vindturbiner.

“Jeg kan jo reagere på at jeg ser de, men samtidig kan jeg nyte naturen. Men jeg vil ikke gå blant møllene, der er jeg veldig tydelig, det er et industriområde. Det gir meg ingenting av naturopplevelse, men jeg kan kjenne på naturopplevelser dersom jeg har de på avstand.”

- Innbygger fra Bryne, Time kommune

“Jeg oppsøker ikke steder med vindmøller. For meg er det helt uinteressant å gå i.”

- Innbygger fra Stavanger kommune

Ved bruk av vindkraftanlegget er det stort sett om de skal gjøre noe, enten det er for trening, jobb eller fascinasjonen av å se vindturbinene en gang og så dra igjen. Flertall av informantene bruker ikke områder med vindkraftanlegg i det hele tatt. Grunneiere og nærmeste naboer har i stor grad bruk knyttet til drift av gård. For enkelte har bruken av områder, som nå er et vindkraftanlegg, endret seg.

“Jeg kan dra til et anlegg, men det er nysgjerrigheten i starten bare for å se de. Når jeg har sett de, så er det ikke akkurat sånn at man oppsøker det mer.”

- Innbygger fra Varhaug, Hå kommune

“Hele området og rundt unngår jeg som turplass, det gidder jeg ikke. Som treningsplass kunne jeg kanskje brukt det, for å springe. Men den ene toppen der vi gikk mye til før har ingen verdi for meg lenger. Da går jeg heller en annen plass.”

- Innbygger fra Varhaug, Hå kommune

Informanter som har engasjert seg opplever at det har vært vanskelig å være imot vindkraft, særlig i starten. Noen bor i mindre samfunn og er bekymret for at det skal gå utover naborelasjoner.

“Vi tok et aktivt valg om å ikke protestere ettersom vi skal bo og leve her og setter pris på de gode naboforholdene vi har. Vi følte oss gjerne litt merkelig som ikke følte at det var så bra med vindkraft.”

- Innbygger fra Bjerkreim kommune

“I 2019 hadde jo man bare hørt litt om at det kanskje ble litt støy, og ikke var så bra for fugler. Men vi trengte jo den grønne energien, det var hele tiden den her at man måtte jo ofre noe og finne oss i det. Grønn energi! Man kunne jo ikke sette spørsmål med vindturbiner, for da var man jo klimafornekter. Det føltes litt sånn en stund, man kunne jo egentlig ikke protestere.”

- Innbygger fra Vikeså, Bjerkreim kommune

Det kommer derimot frem at flere og flere stiller seg kritiske til vindkraft og at det er en større motstand nå enn det var for bare et par år siden.

“I starten ville jo alle ha vindkraftverk. Kommunestyret var enstemmig utenom én stemme fra Venstre. Men kommunen har ønsket det sterkt, og det var på dagsorden allerede for 15 år her. Vi får blant annet bygget et omsorgssenter pga. inntektene vi har fått av utbyggingen. Kommunen har jobbet veldig for å få vindkraftverk. Det var jo stort sett jubel for konsesjonene som ble gitt den gang, men så har det snudd.”

- Kommunalsjef, Bjerkreim kommune

“Nå har vi mønstret mye større motstand, så de klarer ikke gjøre det på den måten de har lenger. Nå har vi argusblikk på dem, det er jo i media. Bare tilbake til 2019 var det ingen som ville skrive om dette her, det kom ikke ordentlig frem, man fikk ikke noe spalteplass på det.”

- Innbygger fra Vikeså, Bjerkreim kommune

Virkninger fra vindturbinene

Innenfor kategorien; virkninger fra turbinene, kommer det svært tydelig frem blant informantene at desto nærmere en bor Bjerkreim Søndre Klynge, eller andre vindkraftverk, jo mer opplever informantene ulemper vindturbinene. Både i form av visuell forurensning, og plager som går på støy og during, skyggekast, blinking av lys, gjenskinn, blink fra refleksjon, og konstante bevegelser.

“Man kan beskrive det som å være på besøk hos noen som har fjernsynet stående på. Man får på en måte ikke fred, det rører seg hele tiden”.

- Nabo til Bjerkreim Søndre Klynge

Informantene som bor nærmest er de som irriterer seg mest på gjentatte blink, gjenskinn, stadig bevegelse, støy, dur, og skyggekast. For noen av informantene ødelegger en eller flere av disse elementene horisonten deres, og andre kvaliteter som søvn. Det påvirker enkelte så sterkt at de føler på sorg eller stor irritasjon i hverdagen.

“Jeg kjenner på en veldig irritasjon. På kvelden når jeg skal sove så ligger jeg og hører på den duringen, og det er ikke bra. Vi har jo alltid hatt vinduet oppe på soverommet, døgnnet rundt, hele året. Man skal ikke begynne å leve på en annen måte bare fordi vi har fått den støyen, vi skal ikke måtte begynne å lukke vinduene. Men vi hører jo den duringen allikevel, selv når det er lukket.”

- Nabo til Bjerkreim Søndre Klynge

“Jeg klarte ikke å gå på den daglige toppen min på flere måneder. Jeg tar ikke bilde av de. Det berører meg veldig, det er en sorg. Men jeg griner ikke lengre.”

- Nabo til Bjerkreim Søndre Klynge

Enkelte informanter trekker frem at de er redd for iskast i deres turområder i vinterhalvåret.

“Før gikk jeg mye på ski innover der, men jeg orker ikke det mer nå. Vi føler vel litt at vi har blitt fratatt den friheten vi har hatt. Vi har alltid følt at vi kunne gå fritt, det kan vi ikke nå.”

- Nabo til Bjerkreim Søndre Klynge

Det kommer også frem blant informantene at det må skilles på blink og gjenskinn. Støy og “dur” oppleves også som forskjellige fra hverandre.

“Jeg har opplevd å høre lavfrekvent lyd flere ganger. Den første gangen jeg la merke til det, da hørtes det ut som det var en bil som stod å svei på tomgang og jeg tenkte “herrefred er det noen som kan kjøre bort eller stoppe den bilen?”. Men så gikk det opp for meg at det var vindmøllene. Det som er så synd er at det er så slitsomt psykisk og fysisk. Det er den lavfrekvente duringen som jeg hører hele tiden, med en gang det blir litt stille. Når det blåser sånn som det gjør nå, da hører vi det ikke. Men med en gang det blir stille så hører vi den duringen, den lavfrekvente. Den er jo skadelig.”

- Nabo til Bjerkreim Søndre Klynge

“Første gangen jeg opplevde det, hørte jeg plutselig den duren. Jeg fikk gåsehud og et press i brystet, og det var akkurat som om jeg ble ordentlig redd. Som en sånn følelse man får rett før et jordskjelv. Det var så grusomt at jeg bare måtte sette meg i bilen og dra. Det var så fælt at jeg tenkte man måtte få vekk de høydrektige dyrene fra beitet i området der.”

- Nabo til Bjerkreim Søndre Klynge

For informantene som bor litt lenger unna, legges det mest merke til blinkende lys på horisonten og bevegende vindturbiner. Flertall av informantene trekker frem hvor massivt det er, og at det oppleves overveldende, samt at den totale mengden er stor.

“Det har endret horisonten, med at de er så synlige og tydelige og det har kommet store veiinngrep”.

- Innbygger fra Varhaug, Hå kommune

“Når vi går i fjellet her så ser vi at det kommer flere og flere møller, og de blir bare større og større. Det var helt greit når det var det ene anlegget, men nå er det blitt veldig mye.”

- Innbygger fra Nærbø, Hå kommune

Det er tydelig at dersom man bor et godt stykke unna og ikke har vindturbinene og virkningene like tett innpå seg i hverdagen, og særlig fra ens boplass, har ikke de ovennevnte

faktorene like stor betydning. Men om de får spørsmål om det hadde gått fint for dem å ha anlegg i nærhet til sitt område så er svaret entydig på at det ikke er ønsket.

“Det kan jeg jo si, jeg har et forhold til vindmøllene når jeg er på tur og jeg ser de i synsranden. Jeg bor ikke ved et vindmølleanlegg. Hadde jeg likt det? Nei. Det hadde gjort noe med følelsene mine om hvor glad jeg er i plassen min. Men det har ikke berørt min opplevelse av å høre til her, eller være glad i plassen min, med å se vindmøllene på avstand. Men hadde jeg bodd med et stort anlegg, det hadde hatt betydning. Not in my backyard.”

- Innbygger fra Bryne, Time kommune

Forvaltningen og fagpersoner om vindkraftutbygging

I denne delen skal vi gå inn på de temaene og problemstillingene som går igjen hos nøkkelinformantene våre. Deres oppfattelser og erfaringer vil hjelpe oss å knytte sammen de private sine opplevelser og holdninger til vindkraft og endringer i landskapet.

Samarbeid

Representantene vi har vært i kontakt med har i større eller mindre grad vært borti samarbeid eller kommunikasjon med NVE. Bjerkreim kommune som tidligere har vært utelukkende positiv til vindkraft har opplevd NVE som en god samarbeidspartner som har lyttet til kommunen.

“I praksis har jo kommunen nærmest hatt vetorett, og NVE har hørt på kommunen. Men ikke helt konsekvent, og særlig der hvor kommuner har endret mening fra positivt til negativ. Men vi har opplevd NVE som en god samarbeidspartner som har lyttet til kommunen.”

- Kommunalsjef, Bjerkreim kommune

Fagpersonene som har en bred tilnærming og innsikt i store deler av Rogaland sine kommuner har derimot en annen oppfatning. Problemstillinger som kommer opp er blant annet dårlig oppfølging av regelverk som har ført til ulovlige inngrep i vassdrag, bagatellisering av landskapsvirkninger og dårlig kommunikasjon.

“I utbyggingen av Bjerkreim Søndre Klynge har det blitt gjort mange fysiske inngrep i vassdrag, uten at det var søkt tillatelse om det. Det er jo noe fylkeskommunen skal ha søknader om. NVE har nok sviktet litt og ikke vært tydelig på at slike tillatelser skal

søkes om. Gjennom veibyggingen har de krysset vassdrag uten riktig konstruksjon, slik at fisk og vandreorganismer ikke kan passere.”

- Fagleder, Rogaland Fylkeskommune

“Vi føler vel generelt at NVE ikke har tatt noe særlig hensyn til verken fylkeskommunen eller andres høringsuttalelser. De har stort sett fulgt utbygger sine ønsker.”

- Fagleder, Rogaland Fylkeskommune

Særlig kritikk gis det til NVEs behandling av Rogaland Fylkeskommune sin Fylkesdelplan for vindkraft, som ble forkastet.

“Det skapte jo en ganske stor irritasjon hos fylkespolitikerne, for det ble brukt ganske mye ressurser på dette, og det var et enstemmig fylkesting som vedtok planen. Den ble også godkjent av miljøverndepartementet i samarbeid med OED. Det ble sagt at denne planen skulle legges til grunn for planlegging, men det brydde ikke NVE seg om.”

- Fagleder, Rogaland Fylkeskommune

“NVE stilte på et folkemøte i Bjerkreim, og daværende leder Arne Olsen reiser seg og sier at “det er kommunene og NVE som bestemmer hvor vi skal ha vindkraftutbygging.” Og med dette underkjente han fylkesdelplanen med én gang, den var knapt en måned gammel.”

- Fagsjef, Stavanger Turistforening

Samtlige av fagpersonene er tydelig på at de har opplevd at NVE er på lag med utbyggerne, samt at innbyggere ikke har hatt særlig å kunne komme med, mot dem.

“På et folkemøte var det en som uttrykte bekymring i forhold til støy og fortalte at han slet i nærheten av vindkraftanlegg. Da reiste han ene fra NVE seg, og sa at “det er vitenskapelig bevist at det bare er tull”. Den stakkars mannen gikk bare ned og satt seg. Sånn hersketeknikk skulle man tro man kunne frabedt seg på folkemøter.”

- Fagsjef, Stavanger Turistforening

Prosess og system

Når det kommer til prosessen ved vindkraftutbygging og systemet i seg selv er det flere problemstillinger som går igjen og løftes av fagpersonene vi har vært i kontakt med. Det stilles generelt spørsmål til konsesjonsprosessen, hvor det særlig reageres på at konsesjonene gjelder over så lang tid og at planene som til slutt kommer til verks ikke samsvarer med det grunneiere og andre aktører opprinnelig skrev under på.

“De fleste har jo søkt om konsesjon for kanskje 10-15 år siden og så har det gått så lang tid, og når de da leverte disse MTA planene så var det noen helt nye prosjekter, uten noe nye utredninger.”

- Fagleder, Rogaland Fylkeskommune

“Det er jo uheldig at det som er bygget de siste 4-5 årene stort sett er planer og vedtak som ble gjort for 15 år siden og vel så det. Da er det ingen som har noe forhold til hva det egentlig ble sagt ja til, i sin tid - og da er det ikke rart at en får voldsomme reaksjoner når ting blir igangsatt. Det er så tidsmessig langt spenn fra når en sa ja og til en setter i gang bygging.”

- Spesialkonsulent, Hå kommune

Det gis også kritikk til konsekvensutredningsarbeidet, inkludert MTA planene. Det stilles særlig spørsmål rundt metodikken til konsekvensutredningene i seg selv, at de er mangelfulle, og at MTA planene er altfor overordnet.

“Leser man konsekvensutredningen så er det mange rødlistede arter, der de for eksempel har kommentert at klokkesøte har så mange lokasjoner i nærheten at det ikke betyr noe. Det er ingen andre utbyggere som hadde fått lov til å konkludere med noe slikt og kommet unna med det. Så det har jo vært en grunnleggende nasjonal og lokal vilje til at de bare kan dure på.”

- Spesialkonsulent, Hå kommune

“MTA er veldig overordnet, det er ikke som en vanlig plan for en vei hvor man beskriver; her skal den ligge, tegninger på veiskulder, skråninger, fyllinger, planer på hvor fyllingene skal tas fra og deponeres osv. Generelt sett har inngrepene i terrenget tilknyttet veiene blitt mye større enn det som har blitt beskrevet i opprinnelige planer og MTA planer. Hvis det forventes et fysisk inngrep som er en viss størrelse, så må det

stå. Det kan ikke bare skrives "middels konsekvens" for det er ikke noe man kan forholde seg til. Det er noe vi har påpekt fra fylkeskommunen gang på gang, at de må følge reglene. De må følge forskriftene for konsekvensutredning, men det er ikke noe NVE har brydd seg om etter våre begrep."

- Fagleder, Rogaland Fylkeskommune

Her pekes det også på at NVE sine oppsummeringer og konklusjoner i forhold til om et vedtak får konsesjon eller ikke, er vage og for lite beskrivende.

"Vurderingene når det gjelder konsesjon er så generelle at det er veldig vanskelig å ta tak i hva det er som gjør at de har kommet til en konklusjon av at fordelene er større enn ulempene."

- Fagleder, Rogaland Fylkeskommune

Fordeling er også et tema som løftes av de forskjellige fagpersonene. For Bjerkreim kommune som har eiendomsskatt, kommer det frem at vindkraftutbyggingen har vært viktig for kommunen sin økonomi. Men det stilles flere kritiske spørsmål fra fagpersonene, til fordelingen slik det er i dagens system. Det som går igjen er hvorvidt det tilfører verdier til det norske samfunnet.

"Alt er solgt til utenlandske selskaper – så jeg stiller jo spørsmål da om i hvilken grad det tilfører verdier til det norske samfunnet."

- Fagleder, Rogaland Fylkeskommune

"Hvorfor har man et forvaltningsregime på disse ressursene som er så voldsomt ulikt det man har på ressursene i havet, med olje? Det er veldig strenge krav om at det skal tilfalle fellesskapet i Norge, mens med vindkraft er det forholdsvis ukontrollert og fritt til å ta ut verdiene til internasjonale selskap."

- Spesialkonsulent, Hå kommune

Det tas også opp hvorvidt utbyggingen fører til økt verdiskaping og friluftsliv slik flere utbyggere påstår.

"Det blir et industriområde, man har selve landskapet med lys og bevegelse hele tiden. Man mister jo et turområde til et industriområde."

- Fagsjef, Stavanger Turistforening

I sammenheng med temaet om fordeling kommer samtlige av fagpersonene inn på det totale regnskapet rundt vindkraftutbygginger, at regnestykket ikke går opp og at den samlede belastningen rundt utbygging ikke er godt nok utredet. Her løfter også to av fagpersonene problematikken med at naturkrisen og klimakrisen ikke blir sett i sammenheng.

“Jeg har reagert på måten dette har skjedd på, det kommer gjennom uten de gode prosessene, og uten at det har blitt tatt hensyn til andre interesser. Det å se på sammenhengene mellom natur, og naturens betydning i klimasammenheng, er noe man har hatt for lite fokus på i Norge.”

- Fagleder, Rogaland Fylkeskommune

“De avgjørelsene som blir tatt med så store utbygginger, som krever såpass stort areal, har konsekvenser for all tid framover. Det er enormt store inngrep og de kan ikke reverseres. Og det som provoserer meg er at landskapet endres for alltid. Med vindkraft kommer hele landskap inn i bildet - for det er så store dimensjoner. Det er ikke endring av en elv, eller en type trær, et insekt som holder på å dø ut eller en hubro som dør ut. Det er en endring av hele landskap. Så i et fylkesperspektiv, hvor mye skal vi ha i Rogaland totalt?”

- Fagsjef, Stavanger Turistforening

Hvem som blir anerkjent som en berørt part i vindkraftutbygging kritiseres også for å være ganske smalt definert. Både i forhold til hvem som får tilstrekkelig informasjon, og til den mer tekniske biten med støyberegninger og hvem som anerkjennes som “berørt” i forhold til slike faktorer.

“Det er jo noe av det mange har klaget på rundt omkring i fylket, særlig i forhold til støy. De har ikke blitt involvert, varslet eller hatt sjans til å uttale seg. Men så ender de opp med å bli berørt og slite med støyplager.”

- Fagleder, Rogaland Fylkeskommune

Det nevnes at det ikke er lett for “Ola Nordmann” å involvere seg eller i det hele tatt få med seg hvilke prosesser som er i gang og hvilke rettigheter de har til å uttale seg og klage.

“Proessen når disse anleggene ble planlagt synes jeg er kritikkverdig. Det har ikke vært godt nok opplyst til allmennheten i det hele tatt. Med vindkraft har man ikke

løftet blikket lengre enn det som berører flere enn, grunneiere og nærmeste naboer. Her er det også en befolkning som ikke har blitt tatt hensyn til i planleggingen.”

- Spesialkonsulent, Hå kommune

Holdningsendring

Det kommer frem hos samtlige av nøkkelinformantene at det har skjedd et skifte, og at man ser en endring. Dette gjelder særlig den økte motstanden og det voksende kritiske blikket fra befolkningen. Stavanger Turistforening gir også uttrykk for at NVE som direktorat har blitt noe bedre å forholde seg til, og at det gir et ekstra håp til endring nå som systemet og prosessen er under revurdering. Nasjonal Ramme nevnes hos flere som et “vendepunkt”.

“I 2013, 2014 og 2015 følte det helt håpløst. Vi var på folkemøter hvor NVE også stilte. Der ville de ikke høre snakk om støy og problemer med lys, det var bare noe folk “innbilte seg”. NVE har vært enormt på parti med utbyggerne, men det har skjedd noe også, jeg føler de har blitt bedre, særlig med den nye lederen. De fikk seg en trøkk med nasjonal ramme, så det føles som at det var et vendepunkt - det er en annen tone der. Men det er fortsatt en lang vei å gå.”

- Fagsjef, Stavanger Turistforening

Her løftes også problematikken rundt yrtringer, og hvordan det har vært vanskelig å være motstander, særlig i starten. Man kunne oppleve å bli sett på som en “klimamotstander”, dersom man gav uttrykk for at man var negativ til utbygging av vindkraft.

“Vi har stilt mye opp på folkemøter og hatt korte innlegg. Det var nok ganske viktig for de lokale motstandsgruppene, at de visste at det var mange bak dem som også var engasjert. Med Stavanger Turistforening i ryggen har de kunnet stå på videre, og få hjelp til hva vedtaket har betydning og så videre. Men det er de lokale som måttet ta trøkket, og tåle å bli ekstremt upopulær i egen kommune. Det var mye stygge ord.”

- Fagsjef, Stavanger Turistforening

Denne holdningen har snudd bare de siste par årene.

“Jeg tror generelt folk i Rogaland syns det er nok. Det er det mange av kommunene sier og, til og med Bjerkreim som har vært positive. Jeg tror flere kommuner får mindre igjen for det enn de trodde. Det er ingen andre utbyggere som får holde på sånn når man skal bygge noe. De får nærmest blankofullmakt til å gjøre som de vil.

Det er jo også en av begrunnelsen til at våre fylkespolitikere har reagert på at det ikke er noe ordentlig styring på dette. Så jeg tror det er flere faktorer som påvirker at folk har snudd nå.“

- Fagleder, Rogaland Fylkeskommune

“Det er et resultat av innbyggernes engasjement at kommunen sa nei til den siste dispensasjonen i Faurefjell. Så innbyggernes engasjement, og blant annet Motvind, har stått for at kommunen nå sa nei til mer i Bjerkreim.”

- Kommunalsjef, Bjerkreim kommune

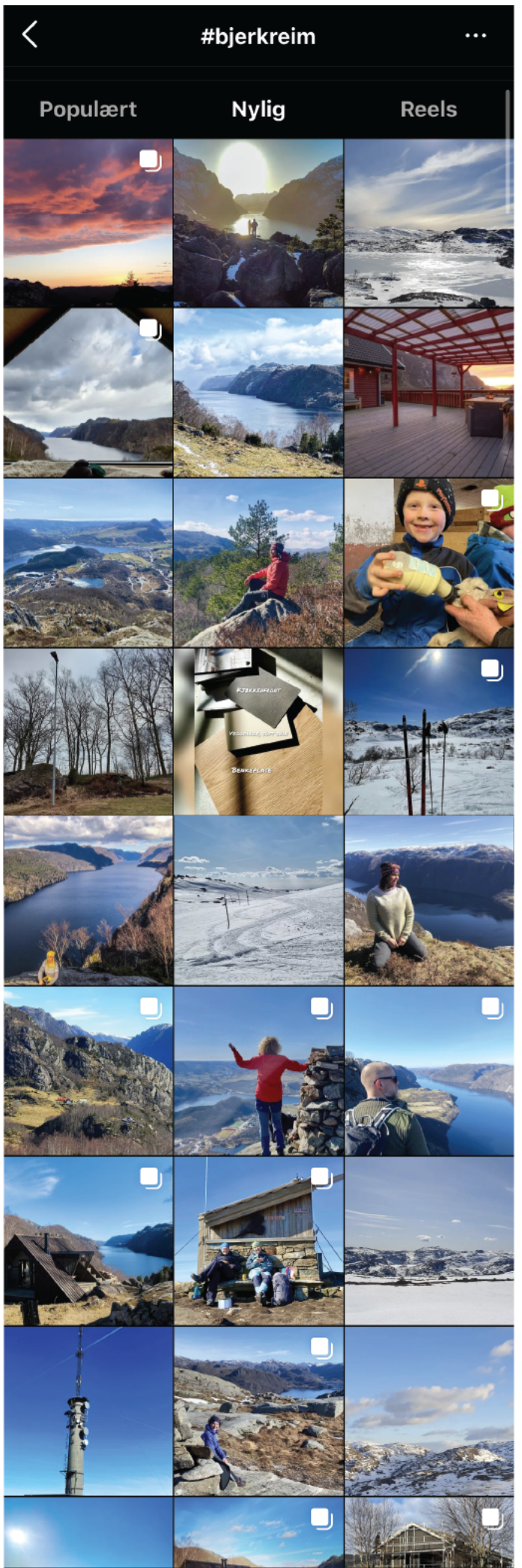
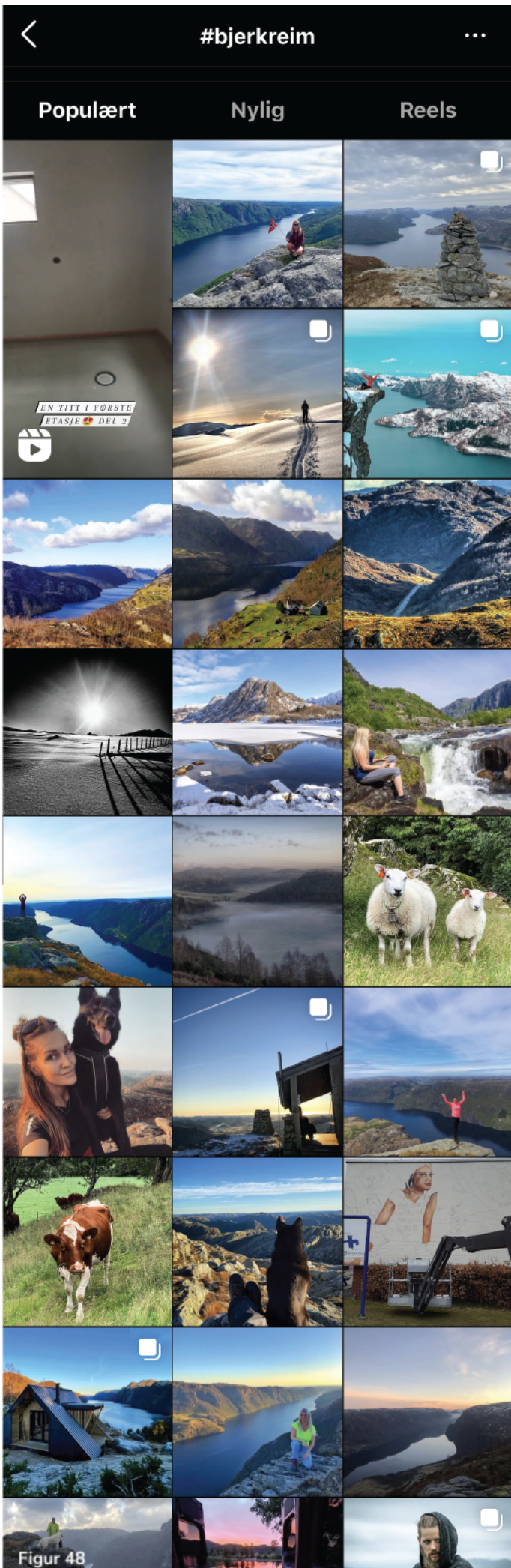
Stadkjensle - sosiale medier-analyse

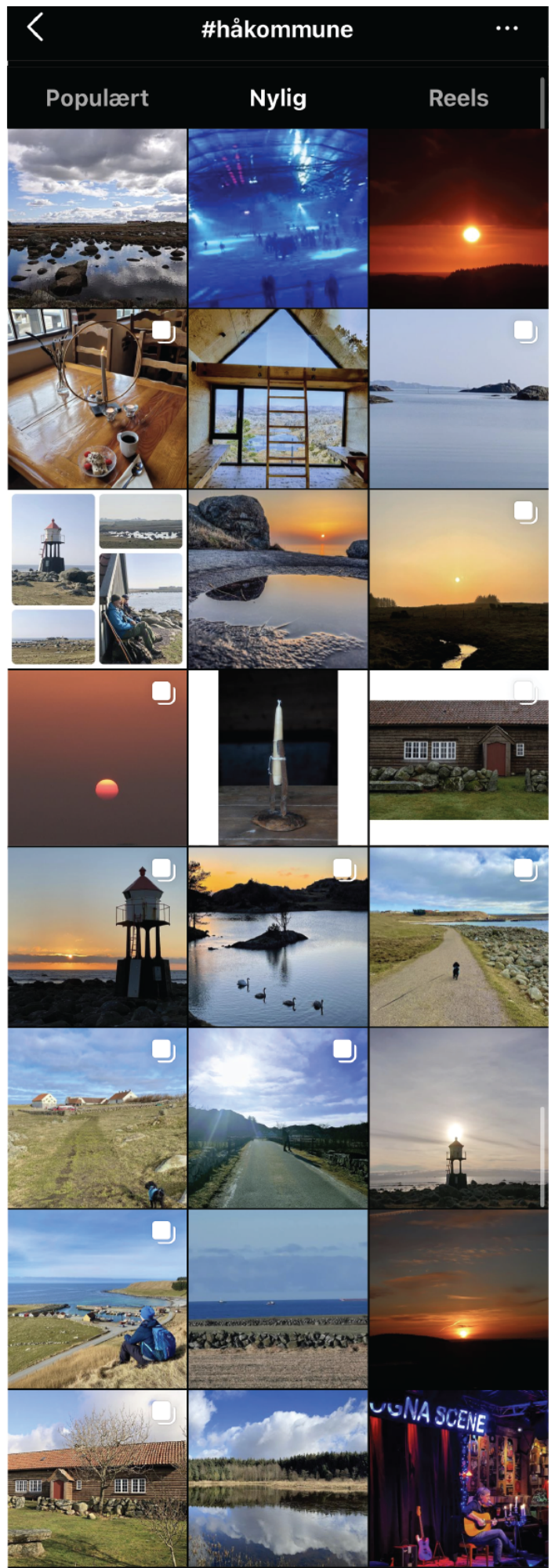
I følge Ruud et al., (2007) kan man blant annet gjennom medier skape en oppfatning av et sted, ved at stedsidentitet kommer frem gjennom allmenngyldig stedspresentasjon.

Stedspresentasjoner handler om en forestilling, eller tanke fra et sett av idéer, skapt av mennesker gjennom ulike forum; som bøker, TV, nettsider og lignende. Bilder mennesker har av et sted i dag, er vesentlig i slike analyser. Med dette til grunn kan man også se stedsidentitet og forholdet folk har til landskap, gjennom hva de portretterer på sine bilder i sosiale medier. På de neste to sidene har vi lagt frem skjermbilder fra sosiale medier plattformen; Instagram (figur 48 og 49).

Vi har søkt opp emneknaggene “#Bjerkreim” og “#Håkommune”. Bildene er hentet ut fra instagram 8 april. Vi har da fått opp bilder som legges ut med de to emneknakkene. Det er satt sammen skjermbilder fra to lengder med skjerm, for å få et inntrykk av hva som legges ut, og hva som blir mest sett. For hver av emneknaggene har vi to lengder skjerm med kategoriene “populært” og “nylig”, for å se hvilke typer bilder som går igjen. Bjerkreim presenteres først, med “populært” til venstre, og “nylig” til høyre. Hå følger på siden etter med lik oppstilling.

Da vi søkte opp emneknaggene fant vi ingen bilder av vindturbiner, selv hvor langt vi bladde nedover mobilskjermen, på hver av emneknaggene og kategoriene. Det som tydeligst går igjen, er bilder av opplevelser og natur. Det gir et forsterket inntrykk av at folk flest oppsøker områder uten vindkraftverk i sammenheng med tur, friluftsliv, kultur- og naturopplevelser. Se montasjene på sidene under (figur 48 og 49).

KAPITTEL 6

DRØFTING

Kapittel 6 tar for seg oppgavens helhet. Funnene fra forrige kapittel vil bli drøftet opp mot det teoretiske rammeverket som er presentert i kapittel 2. Drøftingen tar opp funnene som har blitt presentert i empirien hvor vi etter tema diskuterer det vi fant. Videre vil vi avslutte kapittelet med en konklusjon som svarer til gjeldende problemstillinger.

Innledende

Formålet med oppgaven er å identifisere hvordan utbyggingen av vindkraftverket Bjerkreim Søndre Klynge har endret landskapskarakteren og hvordan en endring påvirker stadkjenslen til de som har blitt berørt. I dette kapittelet skal vi diskutere resultatene vi har innhentet i empirien (kapittel 5) opp mot presentert teori (kapittel 2). Vi vil drøfte funnene systematisk ved å svare på underproblemstillingene våre, etterfulgt av hovedproblemstillingen og en konklusjon.

Hvordan har vindkraftutbyggingen i Bjerkreim Søndre Klynge påvirket landskapskarakteren?

I den overordnede landskapsanalysen av ytre del av Sør-Rogaland kunne vi gjennom NIJOS referansesystem finne to landskapsregioner: *landskapsregion 18 "Heibygdene i Dalane og Jæren"* og *landskapsregion 19 "Jæren"*. Med utgangspunkt i de to landskapsregionene fikk vi i landskapsanalysen av Bjerkreim Søndre Klynge avdekket to landskapskarakterer i caseområdet som gjennom utbyggingen av vindkraftanlegget har blitt påvirket og endret. Landskapskarakterene preges nå av anlegg og industri gjennom store inngrep. Dette i form av veiutbygging, turbinfundamenter og oppreisning av vindturbiner med to tilhørende transformatorstasjoner (en stor og en mindre) og nettilknytning. Regionalt sett, i ytre del av Sør-Rogaland, har slike endringer i landskapskarakteren skjedd over et kort tidsrom med ni utbygde vindkraftanlegg over en fireårsperiode (2017-2020). Butler og Sarlöv-Herlin (2019) anser globalisering, befolkningsvekst, urbanisering, naturkatastrofer, teknologisk utvikling og endring i kulturmiljø som de store driverne for landskapsendringer. Den teknologiske utviklingen har ført til at størrelsen og høyden på vindturbiner har økt drastisk fra henholdsvis 120-130 meter i 2014 til 190-200 meter i 2019 (se figur 22). Ifølge Krogh (1995) og Déjeant-Pons (2011) er det kroppslige og sanselige aspektet også viktig i definisjonen av landskap, hvor syn og hørsel er blant disse sansene. På denne måten vil endringen i landskapskarakteren ikke defineres kun av de fysiske inngrepene, men også av vindturbinenes størrelse, høyde, bevegelse, lys og støy som man kan se og høre på avstand. Dette medfører at landskapskarakteren har blitt endret over et stort influensområde.

I konsekvensutredningene ble det argumentert for at vindkraftutbygging er et reversibelt naturinngrep. Årsaken var at vindturbinene og kraftledningene kan fjernes uten å legge igjen

vesentlige spor i naturen. Senere i dokumentene ble det oppgitt at veiene vil bli stående igjen etter ønske, eller revegeteres eller terrengtilpasses, samt at jordkablene blir liggende igjen i veien. Gjennom landskapskarakteranalysen kunne vi se at de store fysiske inngrepene ikke kan fullstendig reverseres. Selv om vindturbinene tas ned og det visuelle influensområdet blir begrenset, vil inngrepene som følger av veiutbyggingen, turbinfundamentene og transformatorstasjonene være permanente og fysisk endre landskapskarakteren i Bjerkreim Søndre Klynge i lang tid.

Fylkesdelplanen for vindkraft i ytre del av Rogaland avfeier infrastrukturen som følger med vindkraftutbyggingen som et argument for økt tilgjengelighet, og mulighet for friluftsliv. De presiserte at det omfattende veinettet som bygges ved etablering av vindkraftanlegg for mange vil oppleves som det største inngrepet. Et flertall av informantene gitt uttrykk for at veiene oppleves som store inngrep, og sammen med de bevegende vindturbinene oppleves vindkraftanlegget som et industriområde. Samtlige, med unntak av én, anser det som et område det ikke lenger er relevant eller ønskelig for dem å erfare naturopplevelser eller friluftsliv i.

I spørsmålet om hvilke endringer informantene kunne se i landskapet, siden de vokste opp eller flyttet til området de bor i, fikk vi et inntrykk av hvor bevisst enkelte var sitt landskap. Én informant oppfattet liten til ingen landskapsendring. De resterende informantene hadde derimot bemerkninger rundt endringer i landskapet. Flere av informantene kommenterte utbyggingspress som en faktor som har endret landskapet siden de var unge. Den største andelen av informantene kommenterte derimot på faktorer for endring som angikk deres bruk av landskapet. For eksempel svarte informantene som er eller har vært bønder at den største landskapsendringen var arealbruk knyttet til gårdsdrift. De mest natur- og friluftsgasjerte informantene tok frem vindkraftutbygging som den største endringen i landskapet. I tillegg til dette svarte samtlige informanter at vindkraftutbygging var en av påvirkningene for landskapsendringene de så. Et klart flertall svarte utelukkende vindkraft, mens enkeltpersoner nevnte det i en bisetning eller la det til avslutningsvis. Det er tydelig at vindkraftutbyggingen i Bjerkreim Søndre Klynge og ytre del av Sør-Rogaland oppfattes som en stor landskapsendring for de aller fleste, med varierende engasjement og tanker om det.

Hvordan har vindkraftutbyggingen i Ytre del av Sør-Rogaland påvirket menneskers relasjoner til landskapet?

Fra landskapskarakteranalysen kommer det frem at utbyggingen av Bjerkreim Søndre Klynge har ført til endringer i landskapets karakter, både fysisk og visuelt over et større influensområde. Landskapskarakter er ifølge Dossche et al., (2016) en identitetsskapende faktor. Elementer, mønstre og spesifikke landskapsformer som en horisont eller en utsikt danner karakteren til landskapet man kjenner seg igjen i, og er i følge Dale og Berg (2013) viktige faktorer for at mennesker føler tilhørighet og trygghet. Hvordan man opplever karakteren vil påvirke og forme stadkjensla og informantenes identitet til landskapet (Clemetsen og Krogh, 2010). I tråd med Europarådets landskapskonvensjons definisjon og formål, vil disse opplevelsene skape en relasjonell og subjektiv tolkning av landskap og hvordan man knytter identitet til det.

Gjennom stadkjensleanalysen var det tydelig at landskapet informantene bor i betyr mye for dem. Dersom informantene hadde vokst opp eller bodd hele livet sitt på Høg-Jæren eller i Dalane, foretrakk de det kupert landskapet, mens informantene fra Jæren foretrakk det åpne og flate Jærlandskapet. I tråd med Ramos et al., (2016) ble det tydelig gjennom stadkjensleanalysen at tilhørigheten til de forskjellige landskapene i Sør-Rogaland varierte ut ifra hvilke landskapskarakterer informantene hadde rundt seg. Følelsen av at dette var "hjemme" gav tydelige indikasjoner på informantenes tilhørighet til sitt landskap. Med noe variasjon gikk mange av kvalitetene de satt pris på igjen og samtlige var hyppige brukere av sitt nærområde i forhold til tur, friluftsliv, rekreasjon og/eller arbeid. Dannelsen av identitet til sitt landskap, gjennom å bruke sitt nærområde, er tydelig hos samtlige av informantene vi snakket med. De ovennevnte kvalitetene ble også speilet gjennom sosiale medier-analysen. Bildene viser blant annet landformer og utsikter, gårdsliv, tur til fots og på ski. Blant dem er Ørsdalsvatnet og gapahuken på Storafjellet i Bjerkreim hyppig representert (se figur 48). Bilder med eller av vindturbiner var ikke å finne på disse emneknaggene. Sosiale medier-analysen tilføyer en allmenngyldig oppfatning av sted og stedsidentitet gjennom stedspresentasjoner for Bjerkreim og Hå kommuner, skildret gjennom bildeplattformen Instagram (Ruud et al., 2007). Forholdene nevnt, i stadkjensleanalysen og sosiale medier-analysen, svarer til Llewellyn et al., (2017) om at bruk og aktiviteter kan gjøre at mennesker identifiserer seg med landskapet.

Hvordan man bruker områdene spiller også inn på relasjonen og identiteten man knytter til landskapet (Butler og Sarlöv-Herlin, 2019). De aller fleste av informantene har en forkjærlighet for de unike landskapene i regionen og knytter sterk identitet til naturen og miljøet gjennom å aktivt bruke landskapet for rekreasjon. Det samme gjelder informantene som er bønder. Etersom bøndenes bruk av nærområdene er knyttet til gårdsdrift, vil de i stor grad knytte identitet gjennom å drive jorden sin og arbeide med dyr gjennom generasjoner (Egoz, 2011). Bøndene bor, jobber og drifter innmark- og utmarksområder, hver eneste dag. Mer bruk av området fører til sterkere tilknytning til landskapet, og i tråd med Butler og Sarlöv-Herlin (2019) vil bønder være en gruppe som blir sterkt knyttet til sitt landskap. På samme måte har flere av informantene knyttet identitet til regionen gjennom et ressursperspektiv, og ser verdi i å utnytte landskapets ressurser både med tanke på jordbruk og energiutvinning. Det er i Sør-Rogaland, og særlig på Jæren, lange tradisjoner med intensivering av jordbruket og omstilling i nærings- og energisektoren. Regionens nasjonale stilling innen landbruk, teknisk utvikling og energi- og oljeproduksjon kan på denne måten fungere som en identitetsskapende faktor. Basert på informantenes individuelle bakgrunn, har de skapt identitet til landskapet gjennom sine perspektiver og bruk.

Ifølge Ramos et al., (2016) kan man finne nye måter å identifisere seg med landskapet på dersom det utsettes for en endring. Fra informantene sitter vi igjen med forskjellige tilnærminger til vindkraftutbyggingen i regionen og til hvordan det har påvirket deres relasjon til landskapet. Informantene har en generell innstilling om at når det først er bygget ut, så må man godta det og prøve å legge det på et annet plan. Det kommer samtidig frem at det er vanskelig for flere av dem å akseptere. Flere av informantene synes det er bra at man utnytter vindressursene som finnes i området, selv om enkelte av dem nødvendigvis ikke er direkte positiv til utbyggingen i seg selv, eller systemet rundt det. Et par av informantene uttrykte også at de synes det er fint og/eller fascinerende med vindturbiner og at de kunne besøke vindkraftanlegget på bakgrunn av ren nysgjerrighet for teknologien. Et par informanter uttrykte at det er et sted de kunne brukt til trening ettersom det er tilrettelagte grusveier som er fine å løpe på. Men vindkraftverkets veianlegg var likevel ikke det første området de oppsøkte for den type aktivitet. Grunneiere som har fått bedre driftsveier som

følge av utbyggingen, så nytten i å tilgjengeliggjøre sine utmarksområder. Det kommer veldig tydelig frem flertall av informantene uttrykker liten til null interesse av å ta i bruk vindkraftanlegget for å gå tur, utøve friluftsliv eller få naturopplevelser. Ramos et al., (2016) tar opp problemstillingen om ulike roller hvor man knytter midlertidige identiteter. Med nevnte forhold kan man se at relasjonen til landskapet avhenger av hvilken rolle man har, eller på hvilken måte man bruker området. I lys av Ramos sitt utsagn om midlertidige identiteter, kan noen oppleve området som positivt eller mindre negativt gjennom å ta det i bruk for andre formål enn rekreasjon som f.eks. trening eller arbeid.

Flertallet av informantene så på landskapsendringene, som følger av vindkraftutbyggingen, som svært inngripende for sitt landskap. Det har påvirket bruken, følelsene og identiteten de har til landskapet sitt. Dette var i stor grad informantene som bodde i nærhet til vindkraftanlegg (naboer, grunneiere og/eller bønder). Det gjaldt også et par av informantene som bodde i lengre avstand, men kunne se vindkraftverk fra sine nærområder eller turområder. Samtlige av disse uttrykte gjennom intervjuene at de kjenner på stor irritasjon og/eller sorg i hverdagen. Naturinngrep, konsekvenser for dyreliv, støy, during, visuell forurensing ved synet av vindturbinene, og den konstante bevegelsen ved turbinene i øyesyn, var faktorene som gikk igjen. De fleste følte på noen eller flere av disse faktorene. I tråd med Dossche et al., (2016) kjenner gruppen virkningene fra vindturbinene tett på kroppen, og assosierer landskapsendringene som svært negative. I likhet kan man se Albrechts (2019) betegnelse av solastalgia, som er en uttrykkelse av sorg og fortvilelse som utløses av drastiske landskapsendringer som oppfattes som negative. Gjennom informantenes utsagn og uttrykksmåte i intervjuene, ble det veldig tydelig at det er sterke følelser knyttet til landskap, noe som understreker hvor viktig landskapet er for dannelsen av identitet (Fransen og Primdahl, 2015).

Gjennom samtaler med informantene som bor lengre unna vindkraftanlegg er det tydelig at de ikke blir påvirket av vindkraftutbyggingen i like stor grad som de som bor nærme. Alle som ble spurt, er likevel entydig på at de ikke ønsker et vindkraftanlegg i nærheten av sitt nærområde. I tråd med Bauwens og Devine-Wright (2018) er dette en indikasjon på at avstand spiller inn på oppfattelsen informantene har til vindkraftutbyggingen. Det informantene i lengre avstand trekker frem er i stor grad irritasjon over endret horisont, i

form av vindturbinenes bevegelse og blinkende lys og at anleggene oppleves som massive. Ifølge Krogh (1995) oppfatter man landskapet gjennom sanser som syn, hørsel, lukt, lyd, og gjennom oppfattelsen av miljøet rundt oss. Fra informantene kommer det frem at jo nærmere man bor Bjerkreim Søndre Klynge, eller andre vindkraftanlegg, jo sterkere opplevelse vil man ha av blant annet visuell forurensing, støy, during, lysblink, gjenskinns og bevegelse. Noen informanter var tydelig på at støyen kom i to former; en i form av hørbar støy og en i form av en følbart dur. To av informantene har opplevd sterkt og voldsomt ubehag som følge av lavfrekvent lyd. Et par informanter oppga også at faren for iskast har tatt fra dem friheten de tidligere har hatt til å bevege seg i nærområdet sitt på vinterstid. Informantene som bor lenger unna vindkraftverket forteller at de kan oppnå naturopplevelser gjennom å ha vindturbiner på avstand. Samtlige av disse understreker derimot at det ikke er mulig eller ønskelig for dem dersom de oppholder seg i et vindkraftanlegg. For et flertall av informantene har vindkraftutbyggingen endret deres bruk av landskapet også i forhold til friluftsliv og rekreasjon. Noen var tydelige på at de unngikk steder med vindturbiner, mens andre fortalte at de unngikk å se mot vindkraftanlegg da de gikk tur. Med ovennevnte forhold til grunn er det tydelig at avstanden til vindkraftanlegg er en faktor som påvirker hvordan informantene oppfatter landskapet og hvordan de opplever landskapsendringene rundt seg.

Det er flere interesser og verdier som blir veid opp mot hverandre i konsekvensutredningene. I avveiningen av disse verdiene er det mange hensyn som skal tas. Ifølge Jones (2008) er det stor fare for at utbyggere og utviklers interesser, samt deres økonomiske verdier, holder større tyngde enn lokalbefolkningen og kulturelle organisasjoner. Dette kan føre til at eksisterende verdier og etablerte relasjoner blir ignorert i beslutninger som får konsekvenser for landskap. Samtlige av fagpersonene kritiserer konsekvensutredningsarbeidet i vindkraftkonsesjoner generelt, også i forbindelse med Bjerkreim Søndre Klynge. Fagpersonene påpeker hvor mangelfulle utredningene er, og at metodikken ikke er tilfredsstillende nok for tiltakene som skal gjennomføres. MTA kritiseres også av fagpersonene for å være altfor overordnet på flere punkter, særlig med tanke på vern. Gjennom dokumentanalysen så vi at drøftingen av konsekvensene kunne fremstå som faglige gode. Det er derimot flere tilfeller hvor drøfting og konklusjon ikke samsvarer. Blant annet vurderes det i utredningen av Gravdal Vindkraftanlegg at utbyggingen vil gi positive

ringvirkninger samfunnsmessig, med relativt små konsekvenser for miljøet. Med fagpersonenes bemerkninger i forhold til MTA, og måten konsekvensene er vurdert på og konkludert, kan man se tendenser til at landskapet er blitt analysert som en fysisk flate. Dette samsvarer med Butler (2018) sin studie. Med informantenes utsagn og dokumentanalysene til grunn er det viktig å anerkjenne at det finnes motstridende verdier i landskapet (Butler, 2018; Jones, 2018).

Flere informanter, inklusive fagpersonene, reagerer sterkt på at vindkraftverkene som har blitt satt opp ikke samsvarer med det som ble forespeilet i konsesjonssøknadene. Søknadene ble underskrevet for over 15 år siden. Som premissgiver for høyden som opprinnelig oppgis i konsesjonssøknadene, vises det til den teknologiske utviklingen. Selv om den teknologiske utviklingen ble tatt med i beregningene endte endelig høyde (tipphøyde) opp med å bli 40 meter høyere enn forespeilet (fra 150 meter til 190 meter), i tillegg til økt lengde på rotorbladene. Sett i sammenheng med den sterkt økende motstanden de siste årene er det diskuterbart hvorvidt samfunnet har akseptert utviklingen i vindkraftutbyggingen (Dossche et al., 2016). I tillegg til en teknologisk utvikling med større vindturbiner er tidsaspektet også en viktig faktor å ta hensyn til når det kommer til den store endringen i holdning til vindkraft og den fremvoksende motstanden (Ramos et al., 2016). Selve utbyggingen av godkjente konsesjoner i ytre del av Sør-Rogaland ble konsentrert til en periode på 4 år (2017-2020), hvor Bjerkreim Søndre Klynge ble påbegynt i 2019. Konsesjonsarbeidet til det som i dag er Bjerkreim Søndre Klynge startet i 2005 og 2007. Det var også i 2005 og 2007 grunneierne skrev under.

Videre snakker Ramos et al., (2016) om "*tipping points*" som handler om hvor mange endringer et landskap kan utsettes for før det vil påvirke menneskers identitet til landskap. Nærmest samtlige av informantene, etter deres syn, gav uttrykk for at en tålegrense er nådd for utbygging av vindkraft i regionen. Forvaltningsrepresentanten fra Bjerkreim kommune viste også til at det var innbyggernes økte motstand som fikk kommunen til å si nei til et nytt vindkraftutbyggingsprosjekt på Faurefjell, som kommunen tidligere var positive til og fikk konsesjon for. Faurefjell ligger nord-øst for Bjerkreim Søndre Klynge (se blått avgrenset område i figur 23). Med informantenes utsagn om tid, og landskapsendringenes omfang i ytre del av Sør-Rogaland til grunn, samsvarer den økte misnøyen med tidsrommet til den

voksende vindkraftmotstanden landet over. Gjennom analysene er endringer i konsesjonene som har gitt økt størrelse på vindturbinene, i tillegg til den store mengden vindkraftverk som har blitt bygd ut over kort tid, en tydelig faktor til økt misnøye mot vindkraftutbygging i regionen.

Ifølge Butler & Sarlöv-Herlin (2019) kan landskapsendringer som oppleves som negative eller ikke-demokratiske undergrave relasjonen mennesker og samfunn har til sine omgivelser og sitt landskap. Ettersom relasjonen til landskap er subjektiv, er det enkeltindividets oppfatning som spiller inn i vurderingen om en landskapsendring oppleves som negativ eller ikke-demokratisk. For informantene med interessefelt som friluftsliv, dyreliv og natur, var det tydelig at inngrepene ble sett på som svært negative for deres interesser. Noen av informantene kunne se utnyttelsen av ressurser som positivt, og grunneiere med bedre driftsveier kunne oppleve utbyggingen annerledes. På denne måten hadde informantene forskjellig engasjement rundt vindkraftutbygging. Det som derimot var entydig hos alle informantene, uavhengig av individuell bakgrunn og holdning, var opplevelsen av urettferdighet i forhold til systemet rundt vindkraft. Det var særlig konsesjonsprosessen og fordelingen av godene fra produksjonen som ble tatt opp. Noen få tok opp spørsmålet om anerkjennelse.

Gjennom dokumentanalysen ser vi flere elementer som er vanskelig for Ola Nordmann å sette seg inn i. Med informantenes utsagn og forholdene i dokumentanalysen til grunn, virker det som om utbygger og NVE ikke har bidratt tilstrekkelig når det kommer til informasjon. Noen av informantene trekker blant annet frem at det virker som at informasjonen er blitt fremstilt nærmest utelukkende positivt, og at det ikke er blitt vist et fullstendig bilde av de totale konsekvensene. Noen av informantene føler at flere forhold i konsesjonsprosessen har blitt kamuflert gjennom feil fremstilling. Eksempler på disse utsagnene har vi sett i dokumentanalysen med blant annet "worst-case" visualiseringene. Jones (2008) studie beskriver at det er fare for at myndigheter og utbyggere legger opp til en medvirkning som har til hensikt å få deres perspektiver og planer gjennom. Dette vil føre til at enkelte verdier, som viktigheten av menneskers relasjon til landskap, blir undergravd.

Flere av informantene har ikke vært klar over at det foregikk planer om vindkraftanlegg før utbyggingen var satt i gang. Noen få informanter var ikke klar over vindkraftanleggene i seg selv før de var på tur og så de ferdig oppsatte vindturbinene. Videre forteller noen informanter at det har vært vanskelig å sette seg inn i og/eller forstå omfanget av vindkrafttiltakene. Omtrent på lik linje med å ikke kunne forstå framstilling av planer i konsesjonsprosessene, opplevde også noen få informanter at det var vanskelig å involvere seg i klageprosessen og få igjennom sine argumenter. Det kommer også frem gjennom fagpersoner og øvrige informanter at det var vanskelig å være motstander mot vindkraft, særlig i starten, før 2020. Flere uttrykte at man ble sett på som "klimatestatter" og fikk kommentarer, blikk, og måtte tåle å bli upopulære i sitt nærmiljø. I disse tilfellene bør klagemyndigheten kommentere og veie de innsendte argumentene saklig opp mot resterende argumenter. En endelig beslutning vil aksepteres i større grad dersom innsender føler seg hørt, selv om en ikke er enig i den endelige beslutningen (Saglie et al., 2020). Utsagnene i de to foregående avsnittene gir grunnlag for å forstå at prosessen har blitt opplevd som urettferdig i noens øyne, ettersom prosessen ikke har engasjert alle på en fullstendig og forståelsesfull måte (Jenkins et al., 2016).

Alle informantene pekte på stor urettferdighet knyttet til fordelingen av godene fra vindkraftproduksjonen. Det informantene fremhevet som svært urettferdig er at kraften som produseres og inntektene fra produksjonen i stor grad går ut av landet og gagnar et fåtall personer. Dette istedenfor å gagnar lokalsamfunnet som sitter igjen med konsekvensen av de fysiske inngrepene og virkningene av vindkraftproduksjonen. Kompensasjon er en viktig faktor i spørsmålet om hvorvidt et energiltak oppfattes som rettferdig, særlig overfor konsekvensene og tapene det medfører i lokalsamfunnet (Jenkins et al., 2016). Noen av informantene som er naboer, i tillegg til en av grunneierne i Bjerkreim Søndre Klynge, har uttrykt at det ikke hadde kommet på tale å skrive under på noe avtale, uansett hvor mye penger som var i bildet. I slike tilfeller vil ikke en økonomisk kompensasjon kunne erstatte de verdiene en risikerer at forsvinner eller blir skadet (Saglie et al., 2020). De økonomiske fordelene for kommuner, har ifølge Saglie et al., (2020) i stor grad gjenspeilet behovet for finansiering av velferdstjenester. I denne sammenhengen kunne vi se at Bjerkreim kommune, gjennom eiendomsskatt, har fått økte inntekter som følge av utbyggingen som bl.a. har gjort det mulig å bygge et nytt omsorgssenter. Det kan videre stilles spørsmål om

den økonomiske fordelene Bjerkreim kommune har fått gjennom vindkraftprosjekter kan forklare kommunens positive holdning tidlig i konsesjonsprosessen.

Anerkjennelse er også en faktor som har blitt løftet opp under intervjuene. Fagpersonene sier at definisjonen av hvem som blir berørt er for smalt definert. Dette støttes igjen av enkelte informanter som uttrykker at de føler seg forbigått i muligheten til å delta og komme med sine innspill. I tillegg føler en grunneier seg overkjørt og uhørt etter avtalen var signert og prosessen var satt i gang. Det er også gjennom flere informanter bevist at de kjenner på fysiske virkninger fra vindturbinene. En fagperson opplyser også at NVE avfeide privatpersoner på folkemøter, og ikke ville høre snakk om problemer med støy og lys ettersom det var noe folk "innbilte seg". Sistnevnte utsagn viser et eksempel på at det er knyttet urettferdighet til hvem som blir og ikke blir anerkjent som part (McCauley et al., 2013; Jenkins et al., 2016). Forholdene i de fire foregående avsnittene som er drøftet, viser at faktorer som ikke er direkte knyttet til landskap også kan føre til at landskapsendringene oppleves som svært urettferdig for enkelte. På denne måten vil opplevelsen av prosessen og systemet rundt vindkrafttiltak være i sterk sammenheng med følelsen av tap og endring av identitet til landskap.

Hvordan påvirker vindkraftanlegget Bjerkreim Søndre Klynge landskapskarakteren og stadkjensla til de berørte i området?

Drøftingen av oppgavens underproblemstillinger vil i dette avsnittet hjelpe oss å trekke de store linjene og svare på hovedproblemstillingen. Det er mange nyanser som har kommet frem under arbeidet med oppgaven, men vi velger å begrense oss til hovedtrekkene som er brakt frem i resultatene fra empirien.

Gjennom landskapsanalysen av Bjerkreim Søndre Klynge kan vi tydelig se at utbyggingen av vindkraftverket har påvirket landskapskarakteren gjennom fysiske inngrep i landskapet og fysiske strukturer som påvirker i et stort influensområde. Inngrepene består av veiutbygging, turbinfundamenter og høye vertikale, bevegelige, støyende, og blinkende vindturbiner, med tilhørende transformatorstasjoner og nettilknytning. Denne landskapsendringen har påvirket stadkjensla til de berørte på forskjellige måter. Hos flere har det påvirket deres bruk av landskapet. Noen har endret hvilke steder de anvender for tur, mens andre fortsatt bruker

landskapet slik de gjorde før, men står igjen med følelser som irritasjon og sorg når de bruker områdene sine og ser landskapsendringene rundt seg. For mange informanter har ikke landskapsendringen endret selve bruken deres av landskapet, men heller utløst følelsen av urettferdighet. Dette på grunn av mangelen på opplyste prosesser, muligheten til å delta, bidra eller påvirke utfallet av tiltaket, samt irritasjon over at produksjonen ikke går samfunnet tilstrekkelig til gode. For andre informanter er det rent sanselige og kroppslige faktorer som har endret identiteten de knytter til landskapet. Da er det f.eks. den visuelle forurensningen av vindturbinene som har påvirket følelsene deres når de bruker sine turområder. For noen informanter har stadkjenslen endret seg i følelsen av et overtramp på verdiene de setter høyt; som natur- og dyreliv, hvor de ikke føler interessene deres har blitt anerkjent som viktige. For flertallet av informantene er det flere av disse momentene som har påvirket deres stadkjensle. En tydelig tendens i forhold til hvor sterkt stadkjenslen hos informantene har blitt påvirket, er avstand. De som bor nærme eller er i nær krets til vindkraftanlegg påvirkes i større grad av flere av de ovennevnte faktorene. Jo lengre unna en informant bodde fra vindkraftanlegg, des færre faktorer for påvirkning ble identifisert. Et fåtall av informantene hadde lite til ingen påvirkning på stadkjenslen sin som følger av utbyggingen. På denne måten er stadkjenslen til informantene påvirket på forskjellige måter og i svært forskjellig grad.

Konklusjon

Dokumentanalysen av forarbeidene til utbyggingen av Bjerkreim Søndre Klynge viste svært mangelfulle utredninger. Gjennom intervjuer med berørte og fagpersoner kan det stilles spørsmål om ting har blitt godt nok opplyst, eller om det er blitt presentert i et ønske om å få gjennom tiltaket. Det faktum at det har blitt utført ulovlige inngrep i vassdrag, uten søknad om tillatelse til riktig myndighet, er i seg selv svært kritikkverdig. Det gir i våre øyne, sammen med kritikk fra fagpersonene og øvrige informanter, en indikasjon på at utbygger og NVE sine interesser har blitt satt først. På tross av konsekvensanalyser og MTA ser vi at planene nødvendigvis ikke blir overholdt på alle punkter. I henhold til Butler og Sarlöv-Herlin (2019) vil det som oppfattes som negative eller ikke-demokratiske landskapsendringer, undergrave relasjonene mennesker og samfunn har til sitt landskap og videre føre til at mennesket vil prøve å forsvare landskapet sitt dersom det står i fare for å endres. Motstanden til vindkraft vokste for alvor frem når utbyggingen til lands satte fart og det kom store landskapsendringer over kort tid. Dette viser hvor viktig landskap er for menneskers identitet og stadkjensle. Med det og drøftingen til grunn, mener vi den voksende motstanden og den landsdekkende holdningsendringen til landbasert vindkraft er en tydelig reaksjon som bør tas på alvor.

Det er gjennom drøftingen tydelig at det er forskjellige aspekter som utløser engasjement hos de berørte. Mange bryr seg om rettferdighetene rundt vindkraftens system, mens andre engasjerer seg om andre verdier, som natur- og dyreliv og landskapet som noe sanselig og kroppslig. Flertallet av informantene engasjerer seg rundt flere av disse aspektene, og gjennom intervjuene var det tydelig at avstanden til vindkraftverk spilte inn på hvor engasjert og påvirket man var. Uavhengig av hvilke aspekter informantene engasjerte seg for, var det entydig at landskapet de var omgitt av var viktig for dem og utgjorde en sterk identitetsskapende faktor.

Med drøftelsen til grunn, kan vi konkludere med at utbyggingen av Bjerkreim Søndre Klynge har påvirket og endret landskapskarakteren. Stadkjenslen til de berørte i området har også blitt påvirket av landskapsendringen, på forskjellige måter. Hos noen har vindkraftanlegget direkte endret deres bruk av landskapet, mens hos andre har det endret følelsene fra slik det var, når de bruker det. For mange er det følelsen av urettferdighet som har påvirket deres

stadkjensle. Flere er misfornøyd med hvordan prosessen rundt vindkrafttiltak har fungert og/eller er misfornøyd med fordelingen av goder fra produksjonen, og det faktum at strømmen selges til utenlandske selskaper.

Referanseliste

Aukstikkonsulten. (2019). *Calculation of noise immission from wind turbines Case F01-F02 - Wind Farm Bjerkreim.* Hentet fra <https://webfileservice.nve.no/API/PublishedFiles/Download/201603097/3032195>

Albrecht, G. A. (2019). *Earth Emotions - New Words for a New World.* New York: Cornell University Press.

Bauwens, T. & Devine-Wright, P. (2018). Positive energies? An empirical study of community energy participation and attitudes to renewable energy. *Energy Policy*, 118, 612-625.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0301421518301976>

Butler, A. (2018). Landscape assessment as conflict and consensus i Egoz, S., Jørgensen, K., Ruggeri, D.: *Defining Landscape democracy - A path to spatial justice.* London: Edward Elgar Publishing, s. 85-95.

Butler, A. & Sarlöv-Herlin, I. (2019). Changing landscape identity - practice plurality and power. *Landscape Research*, 44(3), 271-277.
<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/01426397.2019.1589774>

Cicero. (2019). *Folk og klima: Nordmenns holdninger til klimaendringer, klimapolitikk og eget ansvar* (Rapport 2019:20). Hentet fra <https://pub.cicero.oslo.no/cicero-xmlui/bitstream/handle/11250/2634149/Rapport%202019%2020%20HQweb.pdf?sequence=6&isAllowed=y>

Clemetsen, M. & Krogh, E. (2010). *Landskapsressursanalyse - Verktøy for mobilisering, stedsbasert læring og verdiskaping* (TF-Rapport 263). Hentet fra <https://distriktssenteret.no/wp-content/uploads/2019/05/TFrapport263.pdf>

Clemetsen, M. & Stokke, K. B. (2014). Landskapsressursanalyse: Regionalt utviklingsverktøy for landskap og lokalsamfunn. *Plan*, 06(46), 50-53.
<https://doi.org/10.18261/ISSN1504-3045-2014-06-12>

Dalane Vind. (2007). *Konsesjonssøknad med konsekvensutredning og forslag til reguleringsplan for Eikeland og Steinsland vindkraftanlegg "Bjerkreim vindpark".* Hentet fra <https://webfileservice.nve.no/API/PublishedFiles/Download/200705972/34346>

Dale, B. & Berg, N. G. (2013). Hva er stedsidentitet, og hvordan fanger vi den opp? I Førde, A., Kramvig, B., Berg, N. G. & Dale, B.: *Å finne sted - Metodologiske perspektiver i stedsanalyser*. Trondheim: Akademika forlag, 23-37.

Déjeant-Pons, M. (2011). The European Landscape Convention: From concepts to Rights i Egoz, S., Makhzoumi, J., Pungetti: *The Right to Landscape - Contesting Landscape and Human Rights*. Oxfordshire: Routledge publishing, 51-56.

Direktoratet for naturforvaltning & Riksantikvaren. (2010). *Landskapsanalyse. Framgangsmåte for vurdering av landskapskarakter og landskapsverdi*. Hentet fra https://www.riksantikvaren.no/wp-content/uploads/2020/04/landskapsanalyse_2010.pdf

Dossche, R., Rogge, E. & Eetvelde, V. V. (2016). Detecting peoples landscape identity in a changing mountain landscape. An example from the northern Apennines. *Landscape research* 41(8), 934-949.

Egoz, S. (2011). Claiming a Right to Landscape: Rooting the Uprooted an Re-rotting i Egoz, S., Makhzoumi, J., Pungetti: *The Right to Landscape - Contesting Landscape and Human Rights*. Oxfordshire: Routledge publishing, 165-181.

Egoz, S., Jørgensen, K. & Ruggeri, D. (2018). *Defining Landscape democracy - A path to spatial justice*. London: Edward Elgar Publishing.

FKU. (2017). Forskrift om konsekvensutredninger (FOR-2017-06-21-854). Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2017-06-21-854>

FORAS. (2005). *Gravdal Vindmøllepark Bjerkreim Kommune. Konesjonssøknad Konsekvensutretning*. Hentet fra <https://webfileservice.nve.no/API/PublishedFiles/Download/200304687/1096398>

Fransen, J. N. & Primdahl, J. (2015). Stedet og landskapet i Kirstensen L. S., Primdahl, J. & Vejre, H.: *Dialogbasert planlægning i det åpne land - om strategier for kulturlandskabets fremtid*. Nykøbing: Bogværket, 46-64.

Jackson Inderberg, T. H., & Saglie, I-L. (2021). Planlegging av vindkraftanlegg og kommunens rolle i Hauge, B. K & Stokke, K. B.: *Integrert kystsoneforvaltning. Planfaglege, samfunnsvitenskaplege og juridiske perpektiv*. Oslo: Universitetsforlaget, 221-245. <https://www.idunn.no/doi/pdf/10.18261/9788215045078-2021> (Lest 2.05.2022)

Jenkins, K., McCauley, D., Heffron, R., Stephan, H. & Rehner, R. (2016). Energy Justice: A conceptual review. *Energy research og Soscial Sciene*, 11, 174-182.

<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2214629615300669>

Johannessen, A., Tuft, P. A. & Christoffersen, L. (2021). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode* (6. utg.). Oslo: Abstrakt Forlag.

Jones, M. (2018). Landscape democracy: more than public participation? I Egoz, S., Jørgensen, K. & Ruggeri, D.: *Defining Landscape democracy - A path to spatial justice*. London: Edward Elgar Publishing, 16-28

Jørgensen, G. & Mannsåker, H. (2022, 21. februar). Blir sjuk av støyen fra vindturbinene. NRK. Hentet fra

<https://www.nrk.no/rogaland/vindpark-naboer-far-helseplager-pa-grunn-av-stoy-fra-vindturbinene-1.15862936?fbclid=IwAR0Jt787tt3MFoiAD54OwpR9hCA8Tz46TuMmZMngvh0OgyuaOz-gyMSu94g>

Klima- og Miljødepartementet. (2021). *Klimaplan for 2021-2030* (Meld. St. 13 (2020-2021)). Hentet fra

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-13-20202021/id2827405/?ch=1>

Kommunal- og distriktsdepartementet. (2021a). *Europarådets landskapskonvensjon*. Hentet fra

https://www.regjeringen.no/no/tema/plan-bygg-og-eiendom/plan_bygningsloven/planlegging/diverse/landskapskonvensjonen/om-konvensjonen/europeisk-landskapskonvensjon-norsk-teks/id426184/

Kommunal- og distriktsdepartementet. (2021b). *Den europeiske landskapskonvensjonen*. Hentet fra

https://www.regjeringen.no/no/tema/plan-bygg-og-eiendom/plan_bygningsloven/planlegging/diverse/landskapskonvensjonen/id410080/

Krogh, E. (1995). *Landskapets fenomenologi* (Doktoravhandling). Institutt for økonomi og samfunnsfag, Norges landbrukshøgskole (NMBU).

Llewellyn, D. H., Rohse, M., Bere, J., Lewis, K., & Fyfe, H. (2017). Transforming landscapes and identities in the south Wales valleys. *Landscape research*, 44(7), 804-821.

Lund, J. A. (2016). *Bjerkreim Vindkraftverk Miljø-, Transport- og Anleggsplan*. Hentet fra <https://webfileservice.nve.no/API/PublishedFiles/Download/201603097/1898940>

Lund-Iversen, M. (2021). Kommunal planlegging av vindkraft i Hauge, B. K & Stokke, K. B.: *Integrert kystsonerforvaltning. Planfaglege, samfunnsvitenskapelege og juridiske perpektiv.* Oslo: Universitetsforlaget, 266-280.

<https://www.idunn.no/doi/epdf/10.18261/9788215045078-2021-13>

Lycke, A. K. (2019, 01. april). Fortsatt massivt press på Rogalands-naturen fra vindkraftindustrien. Hentet fra <https://www.stf.no/artikler/meninger/16511-fortsatt-massivt-press-pa-rogalands-naturen-fra-vindkraftindustrien/>

McCauley, D. A., Heffron, R. J., Stephan, H. & Jenkins, K. (2013). Advancing energy justice: The Triumvirate of tenets. *International Energy Law Review*, 32(3), 107-110. <https://dspace.stir.ac.uk/bitstream/1893/18349/1/IELR%202013.pdf>

Miljødirektoratet. (2013). *Kystlyngheiene i Norge - kunnskapsstatus og beskrivelse av 23 referanseområder.* Hentet fra <https://www.miljodirektoratet.no/globalassets/publikasjoner/m23/m23.pdf>

Multiconsult. (2018). *Hvordan påvirker vindkraft landskapet, og hvordan vurderes virkningene av folk som berøres?* (Menon publikasjon 56/2018). Hentet fra <https://www.menon.no/publication/pavirker-vindkraft-landskapet-vurderes-virkningene-berores/>

NIBIO. (u.d.). NIBIO Kilden - arealinformasjon. Hentet fra https://kilden.nibio.no/?topic=arealinformasjon&lang=nb&X=6532481.46&Y=-26928.63&zom=6.852196116762149&bqLayer=norgebilder_cache2&layers_opacity=0.75,0.75&layers=basis_kommunegrenser,eksterne_verneomraader&catalogNodes=237

NIIOS. (u.d.). Landskapsregioner i Norge med underregioninndeling. Hentet fra https://kart13.nibio.no/landskap/Landskapskart/kart_LregNorge_A0.pdf

Norsk Vind. (u.d.). Bjerkreim vindkraftverk Søndre Klynge. Hentet fra <https://www.vindenergi.no/project/berkreim-vindpark>

Norsk Vind Bjerkreim AS. (2016). *Endringssøknad/tilleggssøknad. Bjerkreim vindkraftverk, Skinansfjelelt Vindkraftverk, Gravdal vindkraftverk (Kalt Bjerkreim Vindpark) "Søknad om oppdatert og endret anleggskonsesjon".* Hentet fra <https://webfileservice.nve.no/API/PublishedFiles/Download/200704242/1877209>

Norsk Vind Energi AS. (2007). *Skinansfjellet Vindpark - Hå kommune. Konesjonssøknad - Forslag til Reguleringsplan - Konsekvensutredninger.* Hentet fra <https://webfileservice.nve.no/API/PublishedFiles/Download/200704242/20295>

Norsk Vind Energi AS. (2017). *Bjerkreim Vindkraftverk MTA-Plan.* Hentet fra <https://webfileservice.nve.no/API/PublishedFiles/Download/201603097/2197325>

NVE. (u.d.a). Vindkraft - temakart. Hentet fra <https://temakart.nve.no/tema/vindkraftverk>

NVE. (u.d.b). Om NVE. Hentet fra <https://www.nve.no/om-nve/>

NVE. (2010). *Syv vindkraftverk i området Høg-Jæren/Dalane, Time, Hå og Gjesdal kommuner i Rogaland fylke. Sammenfatning og vurdering av klager på NVEs vedtak (KE-notat 31/2010).* Hentet fra <https://webfileservice.nve.no/API/PublishedFiles/Download/200705972/337853>

NVE. (2016). *Rettleiar for utarbeiding av detaljplan og miljø-, transport- og anleggsplan (MTA) for vindkraftverk.* Hentet fra http://publikasjoner.nve.no/veileder/2016/veileder2016_01.pdf

NVE. (2017). *Godkjenningen av revidert detaljplan og miljø-, transport-, og anleggsplan for Bjerkreim vindkraftverk i Hå og Bjerkreim kommuner.* Hentet fra <https://webfileservice.nve.no/API/PublishedFiles/Download/201603097/2227007>

NVE. (2019, 13. mars). Nasjonal ramme for vindkraft. Hentet fra <https://www.nve.no/energi/energisystem/vindkraft/nasjonal-ramme-for-vindkraft/>

NVE. (2020, 17. juni). Spørsmål og svar om vindkraft. Hentet fra <https://www.nve.no/energi/energisystem/vindkraft/spoersmaal-og-svar-om-vindkraft/>

NVE. (2021, 06. april). Etablering av nye energianlegg - Forholdet til plan- og bygningsloven. Hentet fra <https://www.nve.no/konesjon/konesjonsbehandling-av-nettanlegg/etablering-av-nye-energianlegg-forholdet-til-plan-og-bygningsloven/>

NVE. (2022a, 23. februar). Landskap. Hentet fra <https://www.nve.no/energi/energisystem/vindkraft/kunnskapsgrunnlag-om-virkninger-av-vindkraft-paa-land/landskap/>

NVE. (2022b, 08. mars). Konesjonsbehandling av vindkraftverk på land. Hentet fra <https://www.nve.no/konesjon/konesjonsbehandling-og-oppfoelging-av-vindkraft-paa-land/konesjonsbehandling-av-vindkraftverk-paa-land/>

NVE. (2022c, 09. februar). Om kunnskapsgrunnlaget. Hentet fra <https://www.nve.no/energi/energisystem/vindkraft/om-kunnskapsgrunnlaget/>

NVE, Miljødirektoratet & Riksantikvaren. (2015). *Veileder for vurdering av landskapsvirkninger ved utbygging av vindkraftverk.* Hentet fra https://publikasjoner.nve.no/veileder/2015/veileder2015_01.pdf

Olje- og energidepartementet. (u.d). Nasjonal ramme for vindkraft. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/tema/energi/fornybar-energi/nasjonal-ramme-for-vindkraft2/id2662796/>

Olje- og energidepartementet. (2017). *Bjerkreim vind - klage på godkjenning av detaljplan.* Hentet fra <https://webfileservice.nve.no/API/PublishedFiles/Download/201603097/1990927>

Olje- og energidepartementet. (2019). *Vindkraft på land - endringer i konesjonsbehandlingen* (Meld. St. 28 (2019-2020)). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-28-20192020/id2714775/?ch=1>

Plan- og bygningsloven. (2008). Lov om planlegging og byggesaksbehandling (LOV-2008-06-27-71) Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2008-06-27-71?q=pb>

Puschmann, O. (2005a). *Nasjonalt referansesystem for landskap. Beskrivelse av Norges 45 landskapsregioner* (NIJOS Rapport 10/2005). Norsk institutt for jord- og skogkartlegging, Ås. Side 78-81. Hentet fra https://kart13.nibio.no/landskap/45_Landskapsregioner/Region18.pdf

Puschmann, O. (2005b). *Nasjonalt referansesystem for landskap. Beskrivelse av Norges 45 landskapsregioner* (NIJOS Rapport 10/2005). Norsk institutt for jord- og skogkartlegging, Ås. Side 82-85. Hentet fra https://kart13.nibio.no/landskap/45_Landskapsregioner/Region19.pdf

Puschmann, O. (2005c). Landskapsregioner i Norge. Hentet fra https://kart13.nibio.no/landskap/Landskapskart/kart_LregNorge_A0.pdf

Ramos, I. L., Bernardo, F., Ribiero, S. C. & Eetvelde, V. V. (2016). Landscape identity: Implications for policy making. *Land use Policy*, 53(2016), 36-43.

Rogaland fylkeskommune. (2007). *Fylkesdelplan for vindkraft i Rogaland - ytre del.*

Hentet fra

<https://www.rogfk.no/f/p1/i2518fd54-0a67-44fd-aeab-0057e9131a86/fylkesdelplan-for-vindkraft-i-rogaland.pdf>

Ruud, M. E., Brattbakk, I., Røe, P. G. & Vestby, G. M. (2007). Sosiokulturelle stedsanalyser.

Veileder. Hentet fra

https://biblioteket.husbanken.no/arkiv/dok/3563/sosiokulturelle_stedsanalyser.pdf

Ryen, A. (2002). *Det kvalitative intervjuet.* Bergen: Fagbokforlaget.

Saglie, I-L., Inderberg, T. H. & Rognstad, H. (2020). What shapes municipalities' perceptions of fairness in windpower developments? *The International Journal of Justice and Sustainability*, 25(2020), 147-161.

<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13549839.2020.1712342>

Solberg, E. L., Skei, L. & Befring, Å. M. (2019, 17. oktober). Regjeringen dropper nasjonal rammeplan for vindkraft. *NRK*. Hentet fra

<https://www.nrk.no/norge/regjeringen-dropper-nasjonal-rammeplan-for-vindkraft-1.14744999>

SSB. (2022). Privathusholdninger, personer i privathusholdninger og personer per privathusholdning (K) (B) 2005 - 2021. Hentet fra

<https://www.ssb.no/statbank/table/09747/tableViewLayout1/>

Statens Vegvesen. (2006). *Håndbok 140 Konsekvensanalyser.* Hentet fra

<https://vegvesen.brage.unit.no/vegvesen-xmlui/bitstream/handle/11250/195982/HB-140-2006.pdf?sequence=1>

Stokstad, S., Sandkjær Hanssen, G., Holth, F., Junker, E. & Winge, N. (2020). *Bedre samordning mellom plan- og bygningsloven og sektorlovgivningen* (NIBR Rapport 2020:17). Hentet fra

<https://www.regjeringen.no/contentassets/95543914e2a64d98b9e7fe2b9891dbb9/nibr-rapport-2020-17-samordning-pbl.pdf>

Tesli, A. (2021). Innledning i Hauge, B. K & Stokke, K. B.: *Integrert kystsoneforvaltning. Planfaglege, samfunnsvitenskpelege og juridiske perpektiv*. Oslo: Universitetsforlaget, 209-220. <https://www.idunn.no/doi/pdf/10.18261/9788215045078-2021> (Lest 2.05.2022)

UNESCO global geopark. (u.d.). Hva er en UNESCO Global Geopark? Hentet fra <https://magmageopark.no/nb/unesco-no/hva-er-en-geopark/>

Wiig, H. & Tesli, A. (2021). Hvem eier vinden? Hvordan gi regional plan innflytelse over vindkraftkonsesjoner i Hauge, B. K & Stokke, K. B.: *Integrert kystsoneforvaltning*.

Norges miljø- og
biovitenskapelige
universitet

Postboks 5003
NO-1432 Ås
67 23 00 00
www.nmbu.no